

АхІмад ХІАМЗАТОВ

**Авар мацІалъул ва
адабияталъул мугІалимзабазе
творческиял хІалтІабазул
мажмугІ**

«ГІолилав адабиятчи»
школалда гъабураб хІалтІул
хІалбихъиялдаса

1-11 классазе

Къокъ гъарурал раглаби

Х.К.	– халкъияб кечI
К.	– кици
И.П.–ХI.	– Инхоса ПалихIажияв
М.	– ХъахIабросулъа МахIмуд
ЧI.	– ЧIанкIа /БакъайчIиса Тажудин/
ЦI.ХI.	- ЦIадаса ХIамзат
З.ХI.	– Заид ХIажиев
Р.ХI.	– Расул ХIамзатов
М.С.	– МухIамад Сулиманов
П.М.	– Габасил МахIамад
Ю.Х.	– Юсуп Хаппалаев
Н.Ю.	– Нурудин Юсупов
М.Пат.	– МухIамад ПатахIов

ХIУРМАТИЯВ МУГIАЛИМ!

Гъаб буго хасгъабун дуге хъвараб гIадатияб гуреп тIехъ. Хъул буго гъеп творческияб къагIидаялъ хIалтIулев мугIали-масул махщалил къебеллхъхъ квартал-рачлхун лхугъиналде. Пемедал соназул хIалбихъиялда тIад бижараб гъелда жанире ракларун руго школалда малхулеб авар мацIалхул тIолабго курсалда дандчIвалел захIматал суалал къокъаб болжалалда бигъаго цIалдохъабазда ричIчIизарие рес къолел творческиял хIалтIаби.

Бокъараб классалда гъездаса пайда босизе бегъула, мугIалимасда берцин бихъахъе.

Гъел хIалтIаби тIоритIулеб куцалхулги гъелхул бугеб пайдаялхулги гIатIидго бицун буго щибаб бутIаялхул байби-хъуда. Гъединго гъел бутIубазда жанирги хIажатал бакIазда ба-янал къун руго.

Творческиял хIалтIаби руссарал руго, цIалул бажари борхиялде, калам гIуцIиялде ва цебетIезабиялде, пасихIаб ка-ламалде лхимал ругъун гъариялде, гъезул рагIул нахърател бечелгизабиялде, фонетикаги, лексикаги, рагIи лхугъинги гъеп хисиги синтаксисалхул гъабихъ ххине цIалдохъаби ругъун гъариялде.

Ахираб цуабилеб бетIер тIубанго бухъараб буго авар адабияталда, ай 5 классалдаса байбихъун 11 классалде цве-зегIан шигIруяб калам гIуцIизе жалго цIалдохъаби ругъун гъариялда.

Творческиял мугIалимзабаз школазда гIуцIун руго ли-тературиял кружокал. Гъезул гIахъалчагIазул /цIалдохъаба-зул/ асарал рахъула «ХIакъикъат» газеталхул «БурумIалдаги». Гъединал хIаракатчагIазе хIажатаб материал лхун буго гъеп бутIаялда.

Аслияб къагIидаялъ гъаб тIохъол кумек букIине буго шагъаразул школазулги жидерго хасаб мацI бугел росабазулги цIалдохъабазда камилго авар мацI малхизе.

Тавпикъ къеги дуге, гъалмагъ мугIалим, захIматаб, амма хIурматаб творческияб нухда цевехун ине.

Автор

ФОНЕТИКА

Жидерго хасаб маці бугел росабазул ва шагъаразул цалдохъабазе захімалъула авар маціалъе хасиятаб, гурус алфавиталда гъечлеб 31 гъаракъ /фонема/ битлун бахъизе.

Гъел гъаракъаздасан байбихъулел царазул предметал, яги гъезул суратал цере ран, мугалимзабаз цалдохъабазда малъула битлун фонемаби рахъизе, лафзал абизе. Царазул магнаги къосинчлого, гъел абизеги лъараб мехалъ, рачлуна гъел гъаракъазда «форма» ретиналде, ай хларпаздалъун рихъизариялде. Гурус алфавиталда буго 32 хларп. Авар маціалъул буго 72 фонема. Цакъго лъикі буклуна щибаб фонемаялъе цохіо гламаталдасан глущараб гъаркьил халипа – хларп бугони. Амма гъанжесеп нилъер алфавит глущараб буго кириллицаялъул къучіалда. Гъелдаса къватіире ракизе жакъа нилъер рес гъечіо. Гъединлъидал щибаб фонемаялъе цо гламаталъул хларп бахъизе рес гъечіолъиялъ тламун руго кіи-кіи гламатаздасан 13 хасаб хларп глущизе: **гъ, гь, гі; къ, къ, кі; лъ, ті, хъ, хь, хі, ці, чі**. Гъедин авар алфавиталда глун буго 44 хларп.

Кіирекъарал хларпаздалъун рихъизарулелъул, геминатал /къан рахъулел/ алфавиталде росун гъечіо. Гъале гъел: **кк, кікі, лълъ /ллі/, сс, хх, цц, ціці, чч, чічі**. Гъел гурелги, руго «в»-ялъул кумекалдалъун рихъизарулел лабиалиял /клутбі цлутлизарун рахъулел/ фонемаби: **гв, гъв, гьв, дв, зв, кв, къв, къв, ків, лъв, св, тв, тів, хъв, хъв, хв, ців, чв, чів, ків, чів, ккв, ххв**.

Хісаб гъабеха мугалимасда цере чларал захіматал суалазул: алфавиталда ругелги гъечелги гъелгунияз хасал фонемаби битлун цализеги хъвазеги цалдохъаби ругъун гъаризе ккеялъул. Гъезда гъоркъор руго лъабгоги **/ккв/**, ункъоги **/лълъ/**, щугоги **/ччч/** гламатаздасан данде гъарурал хларпал. Гъел цализеги хъвазеги ругъун гъаризе бигъалъула алфавиталде босараб 13 хасаб хларп хехго ва ургъичлого битлун абизе лъазабун бугони. Гъеб буго шагъаразул школазда бищунго захіматал суал. Захімалъаби дандчівала цо гурус хларпалъул къучіалда глущараб авар маціалъул лъаб-лъаб хларп

букіналдалъун **/гъ, гь, гі; къ, къ, кі; хъ, хь, хі/**. Лъикіго ракіалдасан лъазеглан, цалдохъаби къосаруна, гъел цалулелъул ва хъвалелъул. **Гъ**-ялъул бакіалда **/гъ/** абула, **/гь/**-ялъул бакіалда **/гі/** цалула. Гъедин къосаруна цогідазулъги. Гъеб ичлабго хларпалде къезе ккола аслияб ківар.

Гъединлъидал гъел гъаркъазул аллитерациялда глущарал, бигъаб роцада хъван руго куплетал, шарадаби /раглабазда тласан глущарал бицанклаби/, жалго бицанклаби, «Поле чудесалъе» хлажатал куплетал, къосинчлого хехго абизе жугъаби. Гъединго болъаби —къотіалаби цезаризе материал. Рекелъгъеялъул формаялда гъезул кумекалдалъун, къокъабго заманалда кіола гъел гъаркьал гъорлъ ругел раглаби хехго ва битлун цализе. Гъеб масъала тлубайгун, рачлуна геминатал ва лабиалиял гъаракъал гъорлъ ругел гъединалго куплетал, бицанклаби, шарадаби цализариялде. Гъелъие хісаб гъабурал пасихіал куплетал лъун руго гъаб тлехъалда, гъоркъо-гъоркъоб хіазе «Поле чудесалъеги» руго куплетал ва цезаризе болъал-къотіалаби.

Щибаб дарсида цебеккунго доскаялда хъвараб, яги цадахъ босулеб хъорщоде босараб цо-кіго куплет цализабула цадахъгоги, къерал-ккунги, кикіккунги, цо-цоккунги. Цализабула киназухъанго бажаризеглан. Гъелъие къола дарсил 5-6 минут. Татіалаго цализе тламула гъалаті биччалел лъимал.

Киналго раглабазул магнаги биччизабун, гъеб къагидаялъ цалдохъабазда цализарула бицанклаби, шарадаби, «Поле чудесалъе» куплетал. Хадуб цехола жавабал, лъачіел хіала «Поле чудесалда».

Шагъаразул школазда гъездаса пайда босизе бегъула 2-6 классазде щвезеглан.

Авар маціалъул мугалимас гъел хіалтлизаризе бегъула жиндаго берцин бихъараб къагидаялъ классалдаги, авар маціалъул ва адабияталъул вечераздаги, кружоказдаги.

Анкъго соналъ хіалтлизабун, хіал бихъараб материал буго гъаб тлехъалде босун.

13 ХІАРПАЛДА ТІАСАН КУПЛЕТАЛ

Гъ

Гъаримаб гъабуялда
Гъудузул тел рещтана;
Гъоркъ буклараб гъогъол гохІ
Гъосол цезе гъабуна.

* * *

Генул гъотІол гъудазул
Гъуни гезе гъабуна;
Гъел ричизе Гъуниве
Гъазияв витІун ана.

* * *

Гъенул тагъди гъабула,
Тимугъ къохъол гъабула;
Тагъур цакил гъабула,
ЦІолбол чагъир гъабула.

* * *

Гъени гъуре, Гъазали,
Гъунал гъаре, Гъойтемир.

* * *

ГъалбацІал гъанцуларо, -
Гъулгъудула, гъугъала.
Гъудулги гъаруларо, -
ГъутІбузда гъапуллъула.

* * *

Гъагъалъа Гъазимирза,
Гъоркъколоса Гъайирбег,
Гъуниса Загъалавги
Загире данделъана.

* * *

Воре гъапу ричІуге,
Гъванкан чияца къалеб. /И.П-ХІ/

* * *

ГъалбацІил гъугъаб гъаракъ
Гъулдузда багъун буго.
Багъизе гъира баялъ,
Гъаргъар щун, бугъа буго.

Гъ

Гъобол гъабихъ вуклана,
Гъой рагъта чІун буклана;
Гъоболлъи гъабизеян
Гъабигъанги жувана.

П

Пали пияда вуго,
Пиял магларда руго;
Пачивехъ Пусман вуго,
Пачи палхуда руго.

Къ

Нижер Къудул къо уна
Къватлазда, рукъги кІочон;
Рокъове гъев къокъуна
Вакъани, я къечани.

Къ

Къуни, къе микъирилан,
Къанагъдулев вуго вас;
КъогІаб барщичІеб микъир
Мусаеги кин къелеб?!

* * *

Рокъи бугони, ракъаль
Къолел due нигІматал;
Къал ахІараб ракъуца
Къолеб due нагІана.

КІ

РекІеда кІулал рана,
КІалалда печать чІвана;
КІалъазе кІваян абун,
КІодолас кІал гъикъана.

* * *

Реклел клулал ричлизе,
Клул гъабизе клолебищ?
Клалдиб мацл клодолъани,
Къалъазе хлал клолебищ?

* * *

Киябго кини кликлун,
Клодоца ниж хьихъана, -
Клодолъидал киязго
Клодоги хьихъун йиго.

Лъ

Лъалъги бахъун, лъадаца
Лъикл лъалъарал гъутбуца
Лъиклаб хайир кьолеблъи
Лъай бугесда лъаларищ?

* * *

Лъай бокьулел лъималаз
Лъиклаб къимат босула;
Лъиклъи лъачлел лъималаз
Лъай биччала лъарае.

П

Пинтл тегъараб мехалъ,
Пад свердола тлалил най,
Погъол тлагламги босун,
Падбуссуна тлалил най.

* * *

Палил най тлурун буго,
Пинчл батлагъабулаго,
Борхатаб гъотлол тлогъиб
Палил най рещтлун буго.
Палагун тладе вахун,
Пайгибица най ккуна.

Хъ

Хъарпуз кье Хъазамие,
Хъабахъ кье Хъандулалъе;
Хъируе, хъваглан квине,
Хъахлаб ламадур бакке.

* * *

Хъитлнине бортун, хъабан
Хъванклдана, хъвагладана;
Хъокоца, хъабан бихъун,
Хъукдул кванде ахлана.

Хь

Хьунда хуриб хьон хъана:
Хьул буссине, хьон щвела;
Хьодол урба, бог хъвазе,
Бишун лъиклаб дандежо.

* * *

Муса вуго хьулхьулев:
Хьодол урба къвариглун;
Хьунда бачал хьихъани,
Хьон кьелин эбел йиго.

Хл

Хлшун члухлараб хлули
Хлелкилин Хлабиб вуго;
Хласан тлирун члун вуго,
Тлайпусил хлули бугин.

* * *

Къо хлехъолеб хлалтлухъан
Хлама ккола, Хлалимат,
Хлакъ батила, хламилги
Хлурмат тани, хлалчлахъад!

Ц

Цлунцлра буго цлалдолеб,
Цлакъаб глалим бахъине;
Гарцлги буго цлирцлилеб,
Цлакъаб кечл ахлулебан.

* * *

Рохъоб цлিনিиялда цлорой лъаларо,
Цлунула пиццлалъ гъеб цлороялдаса;
Цлорон глунулесда цлорой лъаларо:
Цладул бухли кьола цлакъаб цлороялъ.

Ч

Ханчи руго чирчилел
Чалганин хаселилан;
Чобогояб чахI хъирщун,
Чаголъи лъугъунарин.

* * *

Чанда хабар чамулев
Чалда Палибег вуго,
ЧамучIаб хабар чIалгIун,
Хочбар гIунун чIун вуго.

Авар мацIалъул цо-цо сверелазда /диалектазда/ гьечIел гьаркъазда тIасан

Г

МагIарда гIиги буго,
Гияда Пали вуго;
Гидра кваналел гIангис
Галида аскIоб буго.

* * *

Гала рекIун, гIачивехъ
Галида тIаде щвана.
Годов чIа, Гумарилан,
Галицаги абуна.

* * *

Гурчинаб магъил гIеллъун
Гусманил Парип вуго.
ГакIаби лъун, Парипил
Гадлу лъикI унеб буго.

Къ

Доб къурул къватIелалъуб
Къонкъоялъ бусен лъуна.
Къурул бакъульги рещтIун,
Къонкъоялъ кечI ахIана.

* * *

Цо къуру буго, эбел,
КъватIун месед бецIцIулелб,

Вокъулесухъ рецIцIулел
Дир безарда релъъараб. /Х.К./

* * *

БецIаб бокъоб къарияб оц. /Биц./

* * *

КIиябго къурда гьоркъоб
Гьаргьадулеб къо буго.
Къарияб чахъу-къегIер
Къодасан унеб буго.

* * *

Абула лъикI лъалел жо,
Лъим гIадин, лъалин жинда.
Лъим гIадин, жо лъалев чи –
ЛъикIаб лъаялъул бетIер.

Лъ лъ /ЛI/

Бильлъунаго лълъар кквечIони,
Лъутулага рачI кколареб. /Аби/

* * *

Релъабаз бахъула релъъараб сурат
ЛъикIав художникас, лъалев устарас.

* * *

Рокъоре лугъунаго,
ЛIар бана гьоболасда.
- ЛъикI ватарав, гъудул»-ан,
Гьоболас лIар борхана.

Гъ

Гъури пун, пири пирхун,
Гъалагъана зодихъ накIкI.
Зобал гьаргъазе гьарун,
Гьоркъо-гьоркъоб гъугъана.
Гъава-ракъ паналъанин
Пикру гъабуна ракIалъ.
Гъале, тIупан тIоледухъ,
ТIаде бана чвахунцIад.

Хъ

Рахъ бахъун, Хъзамица
Хъабхъал чIана пастIанир.

Хъазан цлун, хъабхъл релъун,
Хъачлаб хасел лъикл ина.

* * *

Чахъуги хъамун, хъумур
Хъархълъе тлурун ана.
Падречлун хъандагъоялъ
Хъурмил тлеренчехъ тлуна.
Паде щварав Хъируца
Хъуна лъукъараб чахъу.
Хъумур чъараб хъандие
Хъураб чахъдал гъан къуна.

ХІ

Нижер хламил, хлал клванани,
Хлеж борхизе хлукму ккана.
Хлорихъе щун, хлал дагълъидал,
Хлухъ бахъизе, гъениб члана.
Хлохъ бан, хлорил лъмим гъекъана,
Хлунча-клутлун какал рана,
Хлалал-хларам данде бачун,
Раче, Аллагъ, хлежалдеян,
Хлама ана, хлеж борхизе.

ТІ

Подобе тлимумъ рехун,
Пагъир тлохде вахана;
Тилгун глияде унев
Тайгинида берчлвана.

* * *

Ватлалъул тлалаб тлобитлулаго,
Перхъарал цлвабазул цлар клоченаро. /И.П-ХІ/

* * *

Бихъ-бихъараб тлагъур лъун,
Тлу-тлураб ретлел ретлун,
Черхалда нацл баниги,
Цлар буго галимасул.
Парцулъ тлерхъине гъавун,

Тлад ярагъ бананиги,
Тлунцурхлამил гланасеб
Сси гъечло жагъиласул. /И.П-ХІ/

КЪОСИНЧІОГО, ХЕХГО АБИЗЕ ЖУГЪАБИ

Гъамас босе, Салихлат,
Саргъас босе, Саихлат.

* * *

Вай, Шихали, Шихали,
Щверу, щверу – Шихали;
Щверу члола, Шихали,
Мун члоларо, Шихали.

* * *

Сасабаз сусун цлураб
Сахликлодол сумало.

* * *

Нижер Сахли – сурахли,
Сунареб реклел бухли.

* * *

Саргъас клутлун, сарин ахлун,
Вассал, ясал расандана.

* * *

Дие гелмуян Гали,
Парац диеян Пумар.

* * *

Пабаси, габасиян
Пабас вуго глудулев;
Падаллъи Пабасилан
Пабид вуго велъулев.

* * *

Рокъи ракъулъ бекъарас
Къалул къоглъи кванала.
Къал бекъун, рокъи ккураз
Рохалил лълъар гъекъола.

* * *

Цо ккун, цер ккун,
Царакъоралъ цакъу ккун,
Цидул гундул дица ккун,
Ццидал къвачла дуца ккун.

* * *

Гъай, хъара – Хъарамирза,
Хъатаз хъегелло ккурав;
Хъачлал хъархъалъе хъамун,
Хъамало хъун рехарав.

* * *

Гив, гив, ганкил бох,
Галидадал гарцул тох,
Гащал кор боркъулеб къох,
Батирханил гъабил охх.

* * *

Суул Хлабиб халимав,
Хлажил къади къвакларав,
Къадичулав чалухав,
Къудул Хлусен – хлалчлахъад.

* * *

Гъотлода гъеду буго,
Гъадришиб гъвалдар буго.

* * *

Бацлал гъуре, Гъазияв,
Гъулби хъихъе, Гъазияв.

* * *

Ургъул рагли гъваридаб,
Гъвалил тлати бицатаб. /К/

13 ХАСАБ ГЪАРАКЪ ГЪОРЛЪ БУГЕЛ РАГІАБАЗДА ТІАСАН ШАРАДАБИ

Гъ-ялдасан байбихъани,
Буго ясалъул члухли;
Бегуниса хисун лъуни,
Ханасул цветел дун.

Гъал-лагъ.

* * *

Ахиралда «Гъ» бугони,
Буго чахъдада нахъа,
Цебехун «Р» бугонани,
Буго гласияб балагъ.

Магъ – рагъ

* * *

«Гъ»-ялдалъун дун хъванани,
Хъублти ккола дир магна.
Ахиралда «Н» бугони,
Бихъараб къо-гакъуба дун.

Гъиз – гъин

* * *

«Гъ»-ялдасан байбихъани, -
Боцлул рагли цунулеб бакл.
Гъеб хисун, «ГІ» абунани,
Гемеаб лъел чвахиги дун.

Гъор – глор

* * *

«ТІ»-ялдасан байбихъани,
Буклуна дун сумалда тлад;
«ТІ»-ги хисун, «Къ» хъванани,
Хъумур кколеб гудурги дун.

Тлор – къор

* * *

Байбихъуда «Гъ» бугони,
Баччулеб дун, наккдалги цлун;

Босун гъениб «ТІ» лъунани,
Лъугъуна дир харил члухи.

* * *

«ЧІ»-ялдасан байбихъани,
Бергъенлъидул глурхъиги дун;
«ГІ»-ялдалъун гъеб хисани,
Хур-хералъул хъаравул дун;
Хисун гъебгун, «Лъ» лъунани,
Лъугъунеб дир яргъил бусен.

* * *

Цебе «Къ» лъун, дун хъванани,
Чахъдал тлохъол рахъинги дун;
«Ч»-ялдалъун жиб хисани,
Инсанасул цо лага дун.

* * *

«КІ»-ялдасан байбихъани,
Буклуна дун бетлералда;
Босун гъениб «Хъ» хъванани,
Хъуп кьолеб хинчи лъугъуна дир.

* * *

Авалалда «ЧІ» хларп хъвани,
Хлалухъен гъанкъулеб хер дун;
Хисун гъениб «ЦІ» абунни,
Инсанасда реклунеб жо.

* * *

Царулъ цебе «ЧІ»-ги бугеб,
Чегеркъераб, кланцолоб жо;
«ЧІ»-ги хисун, «ГІ» хъванани,
Пемер хлалтун цѝирулеб лъим.

* * *

Авалалда «Гъ» бугони,
Гъаваялъул чвахи ккола;

Гъегъ – тегъ

Чел – гел – лъел

Къехъ – чехъ

Клаз – хъаз

Члар – цлар.

Челт – гелт

Гъебги хисун, «Хъ» абунни,
Хъопол хъарши лъугъуна дир.

* * *

Царул авал «ГІ» бугони,
Глалхул хлайван буклуна дун;
«ГІ» хисани «ТІ»-ялдалъун,
Тлахъазда цлакъ гемеаб дун.

* * *

Авал, ахир «Хъ» бугони,
Хъарсарулеб хъачлаб жо дун;
«Хъ»-ги хисун, «ГІ» хъванани.
Хъачлаб роғол нахърател дун.

* * *

Авалалда «Р» лъунани,
Антоним дир рагъ буклуна;
«Р»-ги хисун, «Гъ» хъванани,
Гъаглъиялъул лъим ккола дун.

* * *

Царулъ цебе «ЦІ» хъванани,
Цлакъ тлагламаб пихъ ккола дун;
«ЦІ» хисани, «Хъ»-ялдалъун,
Хъимада цун вегулеб рахъ.

* * *

«ЧІ»-ялдасан байбихъани,
Рухъеналъе пайдаяб дун;
«Гъ»-ялдалъун «ЧІ» хисани,
Хуриб бекъун бижулеб дун.

* * *

Цебехун «Къ» бугони,
Бекерула кагътида;
Босун гъениб «ГІ» лъунани,
Лъугъуна дир махлукъат.

Гъури – хъури

Гланкі – тланкі

Хъарахъ – гларахъ

Рекъел – гъекъел

Цибил – хъибил

Чоло – гъоло

Къалам – глалам

* * *

«Г» цебе лъе – лъугъина дир
Лъикі кудиял кунал гарал;
«Г»-ги хисун, «Х» хъванани,
Хамил халтлі гъабулев чи.

Гамал – хамал

* * *

«Ц» цебе лъун, цаланани,
Цакъ звангъолеб алатги дун;
«Ц»-ги хисун, «Хъ» босани,
Балагъ буго дун боцлеу.

Цумур – хъумур

* * *

Авалалда «Лъ» бугони,
Лъугъуна дир тубараб сон;
«Лъ»-ги хисун, «Т» хъванани,
Хъатикъ кколебщинаб жо дун;
«Т»-ги хисун, «Ц» лъунани,
Ца пирхизе гъабулеб жо.

Лъагел-тагел – цагел

* * *

Бацлида дун, циркъида дун;
«Ц» цебе лъун, цаланани;
«Ц»-ги хисун, «Гъ» абунани,
Пайтоналъул хлетлеги дун.

Цоко – гъоко

ГЕМИНАТАЗДА ТІАСАН

Хх

Пазу буххизе ккани,
Рахханги къвариглуна.

* * *

Роль ххине хлажалъани,
Хлажи уна гъабихъе.

* * *

Ххундул гъечлеб рагъуги
Рагъахъего хутлула.

* * *

Биххун ана маххул кьо,
Гъоркъан сакалги чучун.
Биххиларищ маххул кьо,
Махщаликъаз къед бараб.

Сс

Кьо-асс бугев Чупалав,
Чуги русснада бухъун,
Бакъуде гъумер буссун,
Ссиялда глодов члана,
Ссанда иццул лъел цезе,
Ессарухъанги йитлун.

Лълъ, ЛІ

Гъвалида рельлъен бугеб,
Лпар бекараб нугъай оц
Биллуна гъакидаги
Гъединго кутнадаги.

Кк

Багъулареб хинчі - микки,
Накку ккола сумал глат;
Ккал кванида рас бакки,
Ккел буго хурул бачин.

Ккі

Расул ккілоралда гъоркъан,
Ккілуржун унеб борхъица
Ккілотинабураб цо глункі
Ккілун бахъунеб буклана.

* * *

Най ккілотине гъабулеб,
Ккілара риккіладе гъолеб
Ккілуялда сверухъ регун,
Рогъана ккілалахъ сордо.

Чч

Ччугла баччулаго, биччана гурде, -
ЧчехI рагъта гъечесе гъебги буго гъан.

Цц

Хвалчабазул балал беццал жал руго,
Реццалъе рекъарал лугби къотулел. /И.П-ХI/

* * *

Рецц бокъиги ццин бахъинги
Цо какараб гIамал ккола;
Ццин гъечIолъи, рецц рихинги
Раки беццазул цо рахъ ккола.

* * *

Замзамалъул иццул беццараб лъеца
Ццин бахъунеб гIамал гIуруй биччана.

ЧIчI

РичIчIалъедай бугеб чIегIераб гъеду,
ЧIчIвадалдаги рещтIун, къвагIдолеб бугеб?
Бихъундай, бичIчIундай, гамачI речIчIизе,
Памал гъабурабго, партIал боржараб?

ЛАБИАЛИЯЛ ГЪАРКЪАЗДА ТIАСАН

Гв

Бер ккелин цIолбодаян,
ЦIунизеян Мусаца
Мичлазда габаниялъ
Гвангвараби рухъана.

* * *

Гвадар лъугъараб гъотIол
Гъваридабго гъодриниб
Гъабуна цо гвангваялъ
Гучалда цIакъаб бусен.

* * *

Гвай гъабун, гвенд бухъана,
Гвандинибе ци ккана;

Гвангвара бекилилан
Булат вуго гаргалев;
Гванзухъе битIилилан
Билал вуго дандечIун.

Гъв

Ургъул раги гъваридаб,
Гъвалил тIатIи бицатаб.

* * *

ГъветI бакъвайдал, Гъазияс
Гъванща хъасулеб буго.

* * *

Гъураз ккурав Гъамбулат,
Гъвалдарги къун, сахлъана;
Гъванилго вукIарав чи
Вигъа-вичун вачIана.

* * *

ДитIе гъвел гъабурав чи
Гъогъол цIадакъе ккаги;
Гъваншул гъванщида нахъа
Гъваргъвари тIагIунгеги.

Дв

Дваргъи-гIанхъи къотIана,
КъотIноб дванки бахъана;
БакIаб танк дурун ана –
Двардвари буго гъелъул.

Кв

Квен квераца гъабула,
Кваназе квалквадула
Кваранабгин квегIаб квер
Кидаго хIалтIулъ буго.

* * *

Кваназе квен бачIана
Квер гIатIидав гъоболас.

* * *

Кваркъи-милъир меседил
Мокъокъ кварица ккуна.

Къв

Гъанада къвекI бан батун,
 Къванща хъахIлъарав Къумач,
 Къвалул къвачIаги баччун,
 Базаралде къокъана.

* * *

Къварилъиялъ къвал байгун,
 КъвакIун чIола бихъинчи, -
 КъватIибе нух щолареб
 Щулалъи букIунарин.

Къв

Къварарал васаз къвагъун,
 Къурулъан нух бахъана;

КIв

КIвахIалъул унтиялъ кIвекIун хварасе
 Хабалъ гIазаб бугищ, гъал гIалимзаби?
 Халкъалъе кIвар бугеб иш кквезе кIвечIес
 Кинандай бахина свиратIалъул къо?

ЛIв

Унтараб гIосол лIванки
 ГIаданиб багъулеб куц!
 ГIазаб къватIибе лIвана,
 Къанккун бахъун рехидал.

* * *

ЛIвартIизабуна кIалмацI
 КIуго хIамагъанкъ кванан.

Св

ЦIа гъоркъ свараб къанитIа
 Сварун батана гурга,
 Свакарав Сидикъица,
 Свак тун, букъана гурга.

* * *

Дургъарун свакан, кIодо
 Свадизе рекIун йиги.
 Сверун лъугъун, свансваялъ
 СанагIат толеб гъечIо.

Тв

Твархолеб буго гIанхва,
 ГIалил гъиница ккураб.

ТIв

ХIатIазул тIвапигин чуззул тIваркъи,
 Чи къижараб гIужалъ, рагIана къотIноб.

* * *

Экзамен тIаде щведал,
 ТIвапи буго ракIалъул,
 ТIвар-тIвари бугин ккола,
 Билет босулеб мехалъ.

Хв

Хвелхал ругеб хъуцилъан,
 Хвасарлъизе къваригIун,
 Хвел тIаде щварав тушман
 ТIурун унев вукIана;
 ТIаде щварав нилъерас,
 Нахъасан хвалчен къабун,
 Хвах къотIун, гIодов лъуна.

Ххв

Къижараб ххвелги гъабун,
 Халид гIенеккун чIола;
 Ххвалие гIорцIун вугин,
 ГIалиги вакъун чIола.

Хъв

ХъегIело хъварщиялда
 Хъарщи хъухъалеб буго;
 БогIоло хъванкIделаго
 Хъарщи баччулеб буго.

Хъв

Хъвай-хъвагIай баккун хадуб,
 Хъвана гIемерал гIахъал:
 ГIакълудал гъамас гIадин,
 ГIадамазе хутIизе.

* * *

Цлутлизарун клутбигун,
Клалъалеца бахъизе,
«ХЪ»-ги «В»-ги асклор лъун,
Абула гьал раглаби:
Хъварци, хъванкли, хъвата-бакъ,
Хъвазе, хъвезе, хъванклидей, хъвек.

Хъв

Хъвайи бугеб баклалда
Хъваниги бухъун, Басир
Хъвацла бичизе ана,
Базар лъураб баклалде.
Цлакъаб хъвацла бугилан,
Хъваглезе гъебги гъабун,
Гъав лъиклалан хъвадана
Хъиндалазда цевесан.
Цинги щвараб жоялъухъ
Шишаги вархъизабун,
Хъвархъвалаго вачлана,
Хъвани тараб баклалде.

Цв

Зодихъ цлвайилалде цлваки щварай дир
Цлар ахланщинасе алжан тлалъила.

Чв

Лъимал чвахукъе ана,
Чвердезе гъираялда;
Чвархъелаго чунтбигун,
Чалаби хадув ана.
Чвахукъ чвалхи рагула,
Чвердолел лъималазул:
Чвахукъ чвердезе щвани,
Щибха бугеб васазе!

Члв

Клутбиги цлутлизарун
Цлализе лъазе ккола:

Члвахкен, члвалха ва члвадан,
Члвайгун члваркъи, члварчлвари.

Щв

Мусаца щвантлх пуна,
Щвантл гленеккун буклана;
Щват бугел гъесул бачалл
Щвартлиялда кланцлана.
Цо клудияб бачихъе
Чламизе щвата щвана;
Щванщва квараб бурутлги
Басандизе реклана.

Къв

Къварарал къвагъдохъаби
Къурул къватлел ккун члана.
Къвахараб жоги гъекъон,
Гъез тушбаби гъурана.

ПРИЛАГАТЕЛЬНОЯЗДА ТЛАСАН ШАРАДАБИ

АНТОНИМАЗДА ГЛУЦИАРАЛ

«Тл»-ялдалъун байбихъани,
Бицатаб дир антоним;
«Тл»-ги хисун, «Хл» хъванани,
Хъачлаб ккола дир антоним.

Тлеренаб - хлеренаб

* * *

«Чл» цебе лъун, глущлун хадув,
Гебаб буго дир антоним;
«Чл» хисун, «Гл» абунани,
Хъадарабин дир антоним.

Чледераб - гледераб

* * *

«Тл»-ялдалъун байбихъани,
Борхатабин дир антоним;

Босун «ТІ»-ялъ «Ц» хисани,
Баклаб ккола дир антоним. **Тлуцаб- тлутлаб**

* * *

«ЦІ» цебе лъун, цІаланани,
ЦІакъаб рағи бугоан дун;
«ЦІ»-ги хисун, «Гъ» абун,
Антоним дир ччоборабин.

Цюдораб - гьодораб

* * *

Ризаб буго дир антоним,
Абуни дун, «Лъ» цебе лъун;
«Лъ» хисани, «ЧІ»-ялдалъун,
Дир антоним глебаб буго. **Лъедераб - чледераб**

* * *

Авалалда «ГІ» абун,
Гантаб ккола дир антоним;
«ГІ»-ги хисун, «ХІ» цІалани,
ХІалалабин дир антоним.

Гакъилаб – хІарамаб

* * *

Мукъсанабин дир антоним,
Абуни дун «Гъ»-ялдасан;
Къариябин дир антоним,
Абуни дун «ХІ» цебе лъун. **Гъарзаяб – хІалакъаб**

* * *

Гаксаб мағна къокъаб кколеб
Кинаб рағи дунго кколеб?

Халатаб

* * *

«ЧІ» цебе лъун, дун хъванани,
ХъахІаб ккола дир антоним;
Абуни дун «Б»-ялдасан,
Буго тІехІаб дир антоним. **ЧІегІераб - бегІераб**

* * *

«ЦІ»-ялдасан байбихъани,
Басрияб дир гакса мағна;
Босун гъениб «Лъ» абун,
Антоним дир квешаб ккола.

ЦІияб – лъияб

* * *

«Ц»-ялдасан байбихъани,
Буго хъукъаб дир антоним. **Цудунаб**

* * *

«М»-ялдаса байбихъула,
Бечедаб дир гакса мағна.

Мискинаб

* * *

«Б»-ялдасан байбихъани,
БатІулаб дир гакса мағна. **БитІараб**

* * *

«Б»-ялдасан дун абун,
Учузабин дир антоним.

Багъаяб

* * *

«Б»-ялдаса байбихъула, -
БегІукъаб дир гакса мағна. **Берцинаб**

* * *

Гакса мағна цІуяб бугеб,
ЦІар чІван, бице цойги рағи.

Бихъинаб

СИНОНИМАЗДА ПУЦИАРАЛ

Дир синоним глехъелабин,
Пи-боцлуда хурхарабин,
«Къ»-ялдасан байбихъулеб

Бате дида абулеб цлар. **Къарияб**

* * *

«Т» себе лъун, дун цлалани,
Дир синоним лебалабин;
Гъебги хисун, «Х» абун,
Элъул магна багъаябин.

Тирияб - хирияб

* * *

«Къ»-ялдасан байбихъани,
Божаравин дир синоним.

Къучлав

* * *

Исбагъияб – дир синоним,
Сипатги дир тладегланаб,
Тоцебесеб «Гъ» хларп бугеб,
Бате дида абулеб цлар.

Гъайбатав

* * *

Дир синоним чламучлабин,
Чалгленалъул сипатги дун,
Дир «Б» хисун, «Гъ» абун,
Элъул магна чорокабин.

Бизараб - гъизараб

* * *

«Ц» себе лъун, дун абун,
Унтаравин дир синоним;
Гъеб хисани «Къ»-ялдалъун,
Къокълъиялъул сипатги дун.

Шокъаб - къокъаб

* * *

«М»-алдасан байбихъулеб

Рескъотидал сипатги дун;

Дир синоним язихълъийин,

Ясал, вассал, лъай дида цлар. **Мискинаб**

* * *

«ХI» дир авал, «Б» дир ахир,
Унго бугеб гучаб раги;
«ХI»-ги хисун, «ЦI» цлалани,
Цлакълъиялъул сипат ккола,
Синоним дир якъинабин.

ХIакъаб - цIакъаб

* * *

Дир синоним абадияб,

Абула дун «Д»-ялдасан.

Даимаб

* * *

«К» себе лъун, жиб абулеб,
Аваданаб магна бугеб

Кепаб

* * *

Синоним дир ахIмакъабин,

Абула дун «ГI»-ялдасан;

Гъебги хисун, «Лъ» лъунани,

Лъим хIалаб сипат ккола.

Гадалаб - лъадалаб

* * *

«Къ»-ялдасан байбихъулеб.
Багъаяб щиб, хирияб щиб, -
Магна цоял сипатаца
Сверун ккураб калима дун.

Къиматаб

* * *

«Б» себе лъун, гъабе хIисаб, -

Гъересияб дир синоним;

Гьѣбги хисун, «Тl» абуни,
Тlатlул сипат цеѣе чlола. **Батlулаб - тlатlулаб**

* * *

«Б»-ги «Гl»-ги рагlула дилъ,
Дир синоним берзукъабин;
«Б»-ги хисун, «Р» цlалани,
Регlел гьѣчлѣб сипатги дун.

Бегlукъаб - регlукъаб

* * *

Къуватабги кутакабги
Калимаби – магlна цоял;
Авалалда «Гl» цlалани,
Пасалъидул сипатги дун. **Гучаб - пучаб**

ЖУРАРАЛ РАГlАБАЗДА ТlАСАН ГlУЦlАРАЛ БИЦАНКlАБИ

Бицанкlабазул аслияб мурад буго цадахъ босулѣб хъорщода, яги доскаялда хъван, цо-цо бицанкlо цlалдохъабазда цlализаби /цадахъгоги, къералккунги, кlикlиккунги, цо-цоккунги/, хехго ва битlун цlализе бажаризегlан. Лъаларел рагlабазе баян къела. Жаваб гьикъила, лъани, дарсил иргадулаб хlалтlи гъабила, лъачlони, «Поле чудес» хlала. Цlализабиялъул мурадги 13 хасаб хlарпги, геминаталги, лабиалиялги гъаркъал /хlарпал/ къосинчlого ва хехго абизе лъугъараб бажари камиллъизаби.

Кlиго бералда гъоркъоб
Къилиги чlван рекlунѣб,
Рекlарасул хlалица
Хlалтlулѣб жо щиб кколеб.

в	е	л	о	с	и	п	е	д
---	---	---	---	---	---	---	---	---

* * *

Ле василан ахlидал,
Ле василан абулѣб,

Ахlе кечlан абидал,
Ахlи кечlан кlалъалеб,
Кlал гьѣчлѣб, гьумер гьѣчлѣб,
Гъаб щиб кlалъалеб бугеб?

д	а	н	д	е	р	и	ж	и
---	---	---	---	---	---	---	---	---

* * *

Мармаралъул къаназул
Къунцlарулѣб лол буго –
Нахъасан къедго гьѣчлѣб,
Къватlисан хун толареб.

кl	а	л	м	а	цl
----	---	---	---	---	----

* * *

Тlогъилаб, тlарс гlадинаб,
Тlегъ бакъуде буссараб,
Тlегъдаса буссарабго,
Бетlер гlодой къулулѣб,
Борхатаб хlубиялъул,
Хlалакъаб габуралъул,
Барсани, тlагlам цlакъал
Тlанчlазул бетlер цlураб.

б	а	къ	д	е	б	у	с	с
---	---	----	---	---	---	---	---	---

* * *

Риидалги къиндалги
Къер жинца хисуларѣб,
Хасало гlазда гъоркъги
Гlурччинаб къер цlунулѣб
Цlар щиб гъаб рохъил гъотlол?

н	а	кl	кl	и	гъ	в	е	тl
---	---	----	----	---	----	---	---	----

* * *

Къагlрил гlужалда хъахlаб,
Хохол ригъалда чараб,
Чахъдал ригъаль чlегlерлъун,
Чlолѣб тlагlам щиб кколеб?

чl	е	гl	е	р	гъ	о	л	о
----	---	----	---	---	----	---	---	---

* * *

Ракъуль бусен гъабулѣб,
Гъаваялда къинлъулѣб,

Падатле чилла бараб,
Черхалде маргъал бараб.

ц | о | р | о | с | а | р | о | л | ь /халкъияб/

Киглан лъим гьекъаниги,
Къеч жиндир буссунареб,
Къаси-къад лъалхъичлого,
Лъар гьекъезе хлал кюлеб.

г | ь | а | б | и | к | ь | а | л | и

Гъородаса боххулеб,
Риххун куркъбал хъвагюлеб,
Киглан гъел хъвагланиги,
Подоса боржунареб?

г | ь | о | р | о | л | г | ь | о | б | о

Бетлер ракуль букюнеб,
Бакюльа маххаль кюлеб,
Хутлараб лълараль къалеб,
Къебеллъухъ жиб гъабулеб?

ч | о | л | м | а | г | л

Малъразул гор гъабураб,
Гирун ракъда хъвадулеб?

г | ь | а | к | и | б | е | р

Наккигъотюл бадиса
Беццун, магил лъугъараб,
МахI берцинаб, тюгылаб,
ТягIам къюглаб дару щиб?

к | а | н | а | п | и | ц | л

Ихдалил моцIаль хIалтIун,
МатIу гIадин, кенчюлеб,
Хутлараб мехаль къижун,
Къавуги чIван букюнеб?

к | у | т | н | а | м | а | х | х

Риидал тIогъодаса
ТIалил наяль баччараб
Бечелъи къачлан лъураб
Къоноялда цIар бице.

г | ь | а | ц | л | у | ч | е | д

Бухи-цIорой борцине,
ЦIорол мащуги гъабун,
Гъелда жанибе тIолеб
Жоялда цIар щиб кюлеб?

л | ь | а | м | а | м | е | с | е | д

Гъаваялда гъин бигъун,
Гъелдалъун чанги битIун,
Бетлербахъи гъабулеб
Гъаб местлерго щиб кюлеб?

н | у | с | и | р | е | ч

Ихдал рекъи гъабизе,
ПуруцI хурибе босун,
Халкъаль росуль гъабулеб
Рохалил байрам кинаб?

о | ц | б | а | й

«Культуриял» гIадамаз,
Меглерги бигъа гъабун,
Босун кисиниб лъолеб
Лъалищ хамил цо кесек?

к | в | е | р | б | а | ц | л | ц | л

Хъегъон тIад бигъун чIараб,
Бакюл канлъи гъукюлеб,
Гъабугъинан хъухъ чIвалеб,
Хъархъазда мартI рекюнеб?

г | л | о | д | о | н | а | к | л | к | л

Рахъдалаб боцIи хъихъун,
Роол моцIал тIамулев,

Магларде радал унев,
Росулъе къаси щолев?

г л а ч и в е хъ

Боци глемер хъвадулеб
Патлидаб нухлул сурат –
Зодихъги гъебго царгун,
Цивабазул гвангъараб чива?

г л а ч и м у хъ
р о хъ д о м у хъ

Рачида маххги бухун,
Маххул тлукъби къотлулев
Къебеллъи кодосесда
Кинаб гламмаб цар бугеб?

м а х х у къ е б е д

Гъабихъ-корохъ харбалги
Хоч-базарги бакларун,
Глемер гадада калъан,
Гадамазда рихарав?

к л а л б а з а р

Гучлал-гъудал тламулеб,
Тад накъищал гъарураб,
Калалтълъ къеда буклулеб
Бице гъаб тлагаллил цар.

т л а л а гъ у д

Пача-хан годов члезе,
Чухлизабун къачлараб,
Парац-месед бекъараб
Гъоркъ лъолеб жо щиб кколеб?

т а х б а к л

Жал хирияв клудида
Калъазе тладе щведал,
Тощебе гъитичаца
Гъабулеб хитлаб кинаб?

д а х л а д а д а

Нексиял дол соназда
Суд гъабулев чиясда
Гъанже бугеялдаса
Буклараб батлияб цар.

д и в а н б е г

«Гъев чи Гали вугилан»,
Педеглун вахунаго,
Пободаса Хочобар
Хвана. Щиб жоги бекун?

м о л о г л у ч л

«Гъев чи Гали вугилан,
Педеглун вахунаго,
Малидул глущиги гъурун,
Гъоркъе вортун, щив хварав?

х о ч б а р

Гъадаро тласан къараб,
Къоно чяхъикъ бухъараб,
Чу мугъзада чланиги,
Чинтлулареб рухл щиб жо?

ш у р у н къ в е р къ

Ххенолаго бачлулеб
Хехаб гъаваялда цар?

щ а й т л а н гъ у р и

Нексиял чанахъабаз
Чундул чивазе босулеб,
Боржун глужда речлулеб
Рагъул алат щиб кколеб?

ч л о р б у т л

Лъагелалъ глиял хъихъун,
Мухъдахъ кьолеб чяхъу-хух?

т л а с а ж о

Гургинаб кьоно гъабун,
Бакъвазе бараб тлати?

т л а т л у ч е д

* * *

Хьергелдерил ахакъе
Аби батараб курак;
Бакъвайгун, чайгун цадахъ,
Чакар гладин цлунклулеб?

х о н о б а х

* * *

Лъабгоял глотор чезе,
Пураб тлатилъи бугеб,
Бокъани, глебеде чван,
Падамаз хлухъ бахъулеб,
Гъанже диваналь хисун,
Халкъаль клочене тараб?

хъ о н б а к л

* * *

Куйдукъеги инчлого,
Эбеллъун бахъинчлого,
Иргадул сон гъавайин
Гъоркъоб биччалеб чяхъу?

х л о р ж о

* * *

Щегл гъабизе босулеб,
Бежидал багларлъулеб,
Биччидал, сину гладин,
Седон чолеб жо лъалищ?

х л а т л р а къ

* * *

Ккечлеб члухли гъабулев,
Гъунар тлокавлъун хлалев,
Пикруго гъабичлого,
Питна тладе бачунев?

х л а м а б а гъ а д у р

* * *

Хлабухлун барщизеглан,
Клал лвартлизе гъабулеб.

Гъаб глемераб бижулеб
Писингенул цар лъалищ?

х л а м а гъ а н къ

* * *

Баччун жиндирго рукъгун,
Къвариглелалъ бахъунеб,
Къасде сардилъ хлатлулеб
Хлапародад цар лъалищ?

ц л а д а л х л а м а

* * *

Рахлатаб риллин гъабун,
Билунеб хъвануда цар?

ю р гъ а ч у

* * *

Цояв къапизе гъавун,
Гъалмагъзаби рилулеб,
Гъел ралагъизе кколеб
Расанди щиб васазул?

р а х ч и р у къ

* * *

Оцал разе, ругъине,
Пайда босулеб тларлел?

гъ о л о г л у ч л

* * *

Жамаглатги бакларун,
Клудиял какал разе,
Росу данде ахлулеб
Анкьил кьо кинаб кколеб?

р у з м а н къ о

* * *

Писи-бикъинаб къайи
Къватлеса босун, бичун,
Базар хлалев чиясул
Хлаттиялда лъолеб цар.

б а къ а л б а з а р

* * *

Ругъун данде бачлине,
Бигъинчлого сахлъизе,
Халкъаль халтлизабулеб
Харида цар щиб кколеб?

р	у	гъ	н	а	х	е	р
---	---	----	---	---	---	---	---

Бищун лъимал хирияй
Херай гадан щий колей?

к	л	о	д	о	э	б	э	л
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Квен-тлех жаниб гъабулеб
Гъитинаб рукъалда цар?

б	о	г	о	р	у	къ
---	---	---	---	---	---	----

Лъиклаб раги лъаларев,
Лъиклъиялде мугъ барав,
Сундуйго пайда гъечлев,
Гъадингояв гъамаликъ.

б	а	хъ	и	къ	о	с
---	---	----	---	----	---	---

КЪОСИЧІОГО ХЕХГО ЦІАЛИЗЕ

Лъабго лъимер лъараль лъедана.

Палхул гланк глурухъе гледеглана.

Хъухъараб хъарщи хъаравулас хъощнибе бехъерхъана.

Къарияб къеглер къурда гъоркъ къерана.

Тутлал тладелъарав Тайгин тлокъоде тлурана.

БОЛЪАБИ, КЪОТІАЛАБИ ЦІЕЗАРИ

Гъел цезаризе цалдохъаби тамиялъул клого мурад буго:

1). 13 хасаб хларпалдасан байбихъулел, яги гъелда лъуглулел раглаби къосинчлого битлун абизе ва цализе ругъун гъари;

2). цалдохъабазул раглабазул нахърател бечед гъаби.

Цин мугъалимас гъал болъал, къотіалаби мелаль доскаядда рахъула, авалалда, яги ахиралда къотіалабазда жаниб хъвала жинда тласан болъаби глущулеб бугеб хларп. Байбихъуда классальго, дагъал ругъунлъигун, щивас цезарула. Цебе лъугларасе рецц гъабула. Хадуб щивасда цалиларула жидеда ратарал хлажатап раглаби. Цониги къотіалабазул мухъ цечлого хутлани, гъеб рагуда тласан хлала «Поле чудес». Цоясда лъалеб, цогидасда лъалареб раги буклине бегъула, гъелъул магнаги бицун, киналго тамула гъеб лъабцул абизе.

Росабазул школазда бажари бугел классазда гъел къотіалабазда ругел предметиял цларазе прилагательнойл ургъизе ва гъелгун рагъл дандраял глущизе /бицун/ тладкъала. Цлакъго лъикл буклина гъелги гъорлъе ккезарун предложениял глущизаруни.

Рокъоб букла, классалда букла жидецаго гъедиалго болъаби цезаризе къезе хласаб гъабурал руго цадахъ лъолел ругел раглабазул сияхги. Гъел лъималазда хъвазарила, биччлулареб раги ккани, гъебги баян гъабила. Гъебги чола словарияб халтлул баклалда. Палхласил, гъезда гъорлъ лъималазда магна лъалареб раги тезе бегъуларо.

«Гъ»-ялдасан байбихъулел

ГЪ							
ГЪ	у	д					
ГЪ	а	б	у				
ГЪ	а	р	а	м			
ГЪ	а	д	а	р	о		
ГЪ	а	л	а	й	ч	и	
ГЪ	а	н	ц	а	к	и	ч

Раглаби: гъуй, гъат, гъегъ, гъуд, гъеж, гъиз, гъец, гъин, гъан, гъеду, гъира, гъара, гъалу, гъуни, гъури, гъацц, гъамас, гъуруц, гъадав, гъалай, гъанцц, гъолбас, гъаплан, гъармахъ, гъалако, гъарачи, гъабугъин, гъалдибер, гъалмагъир.

«Гъ»-ялда лъугулел

							гъ
					а	гъ	
				р	а	гъ	
			я	р	а	гъ	
		тІ	и	м	у	гъ	
	гъ	а	л	м	а	гъ	
б	а	д	и	б	и	гъ	
г	о	р	д	а	б	и	гъ

«Гъ»-ялдасан байбихьулел

гъ								
гъ	а							
гъ	а	л						
гъ	у	р	и					
гъ	у	н	а	р				
гъ	а	л	м	а	гъ			
гъ	а	б	и	гъ	а	н		
гъ	а	р	д	у	хъ	а	н	

Паглаби: гъан, гъир, гъегъ, гъад, гъод, гъари, гъикъи, гъоло, гъава; гъаракъ, гъекъел; гъурмал, гъайбат, гъагула; гъатанкъо, гъитинлъи, гъанаркю, гъештлеро, гъайбатлъи, гъалмагълъи.

«Хъ»-ялдасан байбихьулел

хъ								
хъ	а	з						
хъ	а	л	а					
хъ	а	б	а	н				
хъ	а	б	а	л	о			
хъ	а	б	а	р	ч	а		
хъ	у	хъ	а	д	и	р	о	
хъ	а	м	а	л	ч	и	лъ	и

Паглаби: хъат, хъап, хъуп, хъил; хъиру, хъанч, хъарт, хъаба; хъабахъ, хъазан, хъулухъ, хъачагъ; хъанхъра, хъарклас, хъасдав, хъегелело; хъандиро, хъаравул, хъарчигъа, хъабщу-да; хъаркласлъи, хъарцинлъи, хъухъанчед, хъалтлерен; хъалахъарщи, хъаравуллъи, хъамалчилъи, хъулухъчлужу.

«Хъ»-ялдасан байбихьулел

хъ								
хъ	и							
хъ	у	л						
хъ	у	р	и					
хъ	и	б	и	л				
хъ	о	н	б	а	кІ			
хъ	у	л	хъ	у	д	и		
хъ	о	н	д	а	л	лъ	и	
хъ	о	р	д	о	къв	а	чІ	а

Паглаби: хъул, хъил, хъон, хъин; хъими, хъами, хъури, хъихъи; хъонлъи, хъецей, хъибил, хъухай; хъонбакІ, хъандей, хъордой, хъухъари; хъвацѳихъит, хъурхъури, хъулхъуди, хъвацакІал; хъуликъвачІа, хъондаллъи, хъиндаллъи, хъвадачІвади; хъварсмахІлъи, хъухъарухъан, хъитирухъен, хъордокъвачІа.

«ХІ»-ялдасан байбихьулел

хІ								
хІ	е							
хІ	у	р						
хІ	а	р	щ					
хІ	а	м	а	л				
хІ	а	й	в	а	н			
хІ	а	в	а	гІ	е	ч		
хІ	а	м	а	г	а	г	а	
хІ	а	р	а	к	а	т	ч	и

Паглаби: хІатІ, хІетІ, хІучч, хІан; хІетІе, хІама, хІанц, хІара; хІукму, хІухъел, хІоржо, хІисаб; хІасрат, хІатІракъ, хІелеко, хІапара; хІалухъен, хІамирачІ, хІамизаз, хІакъикъат; хІайванлъи, хІамагъанкъ, хІалчІахъад; хІиллачІужу; хІачанпуртІ, хІаракатчи, хІажатхана.

«ГІ»-ялдасан байбихьулел

гІ								
гІ	и							
гІ	и	н						
гІ	а	з	у					
гІ	а	р	а	ц				
гІ	а	р	а	д	а			
гІ	а	м	гІ	а	р	а		
гІ	а	н	д	а	р	а	к	

Паглаби: гІуж, гІуп, гІор, гІер; гІари, гІанкІ, гІуру, гІарщ, гІери; гІидра, гІинтІи, гІузру, гІамал, гІацтІи; гІабдал, гІондокъ, гІужрукъ, гІанкъра; гІентлеро, гІадаллъи, гІагарлъи, гІантІикІа; гІучІалтІам, гІаламалъи, гІачІанпер, гІажаиблъи, гІанкабутІ, гІарадачи.

«Къ»-ялдасан байбихьулел

къ									
къ	о								
къ	е	д							
къ	а	л	и						
къ	и	р	а	л					
къ	а	д	а	к	о				
къ	а	н	д	а	лъ	о			
къ	а	д	а	н	и	ж	о		

Раглаби: къас, къел, къехъ, къец, къеч; къокъа, къарз, къиса, къоно, къасд; кулга, къимат, къалам, къадру, къаргла; къисмат, къатипа, къолден, къаглада, къадиро; къоролав, къабихълъи, къаркъала, къолохъан, къасабчи, къинтлури; къаламтлар, къурбанлъи, къанагалъи, къиматгъечл, къеркъохъан.

«Къ»-ялдасан байбихьулел

къ									
къ	о								
къ	е	р							
къ	а	в	у						
къ	е	гІ	е	р					
къ	а	р	а	лъ	и				
къ	е	р	и	л	а	й			
къ	е	р	х	а	н	къ	о		

Раглаби: къал, къучл, къин, къан; къили, къуру, къикъи, къили; къужна, къурди, къонкъо, къибил; къенсер, къерхен, къвагъеро, къимагІу, къаралъи; къилихъан, къурупиці, къохорхо, къуркъуди; къурдухъан, къоха-ражо, къвагъдохъан, къерханкъо.

«КІ»-ялдасан байбихьулел

кІ									
кІ	а	з							
кІ	е	р	т						
кІ	а	л	гІ	а					
кІ	а	л	кІ	у	чІ				
кІ	а	л	у	хъ	е	н			
кІ	а	л	а	лъ	б	а	кІ		

Раглаби: кІал, кІичл, кІул, кІил; кІалтІу, кІилъи, кІодо, кІари, кІама; кІалгла, кІиликІ, кІодоч; кІамури, кІаркъен, кІерело кІудада; кІигъумер, кІиликІичл, кІоркІона, кІухІаллъи; кІаланчІад, кІалбазар, кІа мури кь о, кІарчанлъи.

«Лъ»-ялдасан байбихьулел

лъ									
лъ	а	р							
хъ	а	д	и						
лъ	а	гІ	е	л					
лъ	а	б	гІ	и	н				
лъ	е	тІ	а	хъ	а	н			
лъ	а	р	а	хІ	и	н	чІ		
лъ	у	т	а	р	у	хъ	а	н	

Раглаби: лъел, лъор, лъим, лъутІ; лъалкІ, лъади, лъалу, лІини; лъимер, лугъур, лъугІел, лъелехъ; лъаракІо, лъабокІон, лъабгІин, лъадари, лъабгъат; лъавукълъи, лъарагІлъи, лъетІахъан, лъутанхъи, лъадакълъи; лъаликънус, лъалкІахин, лъимхІаллъи, лІаратІажо; лІама-месед, лъутарухъан, лъалъадухъан, лІутІарухъан.

«ТІ»-ялдасан байбихьулел

тІ									
тІ	а								
тІ	и	н							
тІ	о	къ	о						
тІ	и	м	у	гъ					
тІ	е	м	е	тІ	и				
тІ	а	л	а	гъ	у	д			
тІ	а	д	е	р	а	хъ	и		
тІ	а	д	е	гІ	а	н	лъ	и	

Раглаби: тІи; тІегъ, тІогъ, тІом, тІул; тІогъи, тІагъи, тІину, тІалу; тІамур, тІагъур, тІимугъ, тІоноці; тІасажо, тІепало, тІетІели, тІехІпиці; тІабигІат, тІадагълъи, тІарикъат, тІалагъуд, тІончІорукъ, тІадерахъи, тІадкІалъай, тІаждагла; тІарикъатчи, тІошчаликълъи, тІадекІанці, тІасанкІалъай, тІабигІатчи.

«ЦІ»-ялдасан байбихьулел

цІ									
цІ	а								
цІ	е	р							
цІ	о	к	о						
цІ	а	гІ	е	л					
цІ	и	н	к	и	р				
цІ	а	р	у	б	а	кІ			
цІ	а	л	д	о	хъ	а	н		
цІ	и	л	и	къ	в	е	р	къ	

Раглаби: цІо, цІце; цІар, цІул, цІоб, цІум; цІали, цІекІу, цІини, цІиркъ; цІогъор, цІумур, цІалкІу, цІибил; цІунціра, цІатари, цІехрех, цІулакъо; цІимеркІо, цІурачед, цІадакълъи, цІодорлъи; цІалдохъан, цІцІелмегеж, цІумагъеду, цІалакІоркъ; цІарберцин, цІоросароль, цІунцірахъин, цІадалхІама.

Хъ – Хъ

Хъаз, хъуй, хъал, хъил, хъап, хъуп, хъат, хъитI, хъухъ, хъош, хъачI.
Гъохъ, Къохъ, КIахъ, михъ, мохъ, нахъ, пихъ, пухъ, рахъ.

Хь – Хь

Хьи, хьаг, хьай, хьуй, хьул, хьил, хьон, хьин, хьоп, хьит, хьатI.
Вехъ, гъохъ, къехъ, мухъ, нихъ, хIехъ, хIохъ, чехъ, чIухъ, хIухъ.

ХI – ХI

ХIе, хIаж, хIеж, хIад, хIай, хIакъ, хIокI, хIал, хIан, хIор, хIур.
ГахI, гохI, йахI, къехI, лахI, махI, НухI, сахI, сехI, тIехI, хъахI, чехI.

ЦI – ЦI

ЦIа, цIо, цIоб, цIогъ, цIад, цIал, цIул, цIар, цIер, цIам, цIум, цIоп,
цIецI.

БацI, гъецI, нацI, ноцI, мацI, моцI, рецI, пицI, рицI, цIецI.

ЧI – ЧI

ЧIвагъ, чIел, чIум, чIеп, чIар, чIор, чIер, чIетI, чIухъ, чIахI, чIухъ.
ПучI, кечI, къечI, къучI, кIичI, мачI, мичI, рачI, речI, хачI, хочI.

«ПОЛЕ ЧУДЕС»

ЦIалдохъабазул рагIул нахърател бечед гъабизе санагIатаб
ва ракигъолеб хIай буго «Поле чудес». Дарсидаги, гъединго авар
мацIалъул вечераздаги гъеб хIай тIобитIани, лъималазул интерес
цIикIкIуна, пайдаги кIудияб къола. МугIалимас жинцаго хIадуризе
бегъула гъал хадур лъурал гIадал рагIабазул бицанкIаби. ХIалеб куц
киназдаго лъала.

Хадироялда магIарулаз абулеб цоги цIар.

Къохорхо

Тах гъечлеб, амма тах роходе гъабулеб
цIарагI.

лIар

ТIипало гIаде бараб гIадин, гъурмада лъугъу-
нел тIанкIал?

тIонтIро

НахдатIе тIехги щван, гъоцIоги жубан, гъабу-
леб дандежо?

хIалахIо

Берцинаб махI бахъине, хIарун гъансинибе
балеб, гIатIалъе, чайдалъе жубалеб хер?

ташикIо

ТащикIо хIарун лъугъараб жоялда цIар?

хIенехI

ТIасан борчIараб релъанхъи?

гIагIади

ХIелкил кочIода цIар?

гIегIеди

Хехлъиялъул синоним?

гIедегIел

Жинца гъоцIо гъабулареб, гъабулезда
гъорлъ букIунеб жо?

пухъна

Гъаваялда, цо бакIалда чIун, хIанчIил
боржанхъи?

парпади

ГIатI ххунеб алаталъул устар?

гъабигъан

Къайи баччизе санагIалъиялъе хIамида лъо-
леб тIагIел?

гъалдибер

БухIараб, лапараб мехаль чIвалеб лазатаб
гъури?

гъогъен

Гъорлъан сихIир, сусур гIамал?

гъванщу

КъучIго гъечIониги, гъабулеб гIайиб?

гъвел

ГъитIинабго гIунгутIи, сакъат?

гъайа (гъая)

МахI берцинаб, тIин гIадаб кванил хер?	гъарам	ХIалихъатида рогъодай абулеб цIар?	вахъна
СихIирав, рекIкIав, макруяв чи?	айгъур	БетIеркъотIида, жужахIалъул агълулъун кколесда гIаммаб цIар?	забаният
БичIизе кIолареб, ноцIахараб хIехъ?	агI	МегIералда лIар букIунеб хIайваналда цIар?	каркадон
Цебе магIарулаз больницаялда абулеб букIараб цIар?	азархана	Налъукъе ккун, кодолъиялдаса ватIалъарав чи?	кутур
Гъорлъанго релъанхъи?	гъимгъиди	НекIо рагъухъанасул букIараб, тIогъиб бе-гIераб махх чIвараб цIулал ярагъ?	мурзахъ
Цебе, некIо умумуз хур бекъулеб букIараб алат?	пуруц	Чиясе лъади ялагъизе, гъоркъохъанлъи гъа-булев чи /чIужу/?	ригънакIо
Вехъасул гIиял тIил?	иргъахъ	Ихдал нилъехъе рачIунел чIегIерал хIанчи?	чIигъаби
Парац-месед жаниб цIунизе гъабураб гъитIинаб гъамас?	гъаржакIо	ЛъагIел бараб цIцIелжо?	ччин
Бугеб-гъечлеб къайи-цIа?	матахI	Шамил имам урду чIван чIараб чачаназул росу?	Даргъо
Чурараб ретIел лъикI хъахIлъизе, хулу-лелъул лъелIе жубалеб къер бугеб релъен?	хъахIибил	Имам Шамилил эбелалъул росу!	ГIащилтIа
Рукъги гъокоги цолъизабулеб алат?	гъадав	ШугIайнат абурай Шамилил лъади хъамун вачIарав наибасул инсул цIар?	Ахъберди
Хуриб гIерекъ биххизабулеб маххул алат?	гъари	Абумусулим шайих хвараб ва вукъараб росу?	Хунзахъ
МагIарулазул хазина цIунулеб цIарагI?	гъамас	Инхоса ГIалихIажиясул зиярат бугеб росу?	Индирай
Дарудай чапулеб чол къаралъи?	гъвалдар	Ахаде лъим тIураб, тIаса чIехъараб, ЧIобогояб гIеретI чIвана мугъзада. Гъал мухъазул автор?	МахIмуд
Хъизан-рукъ гъечIого, живго вукIине ругъун-лъарав чи?	байгъуц		
НахъегIанав, инжитав, рекIкIав чиясда ро-гъодай абулеб цIар?	вархIа		

Билараб глака Этил Палица киса босараб?

къарахъа

Сундухъ, щибги къун Этил Палица глака босараб?

хIамихъ

«БацI» абураб кочIоль ЦIадаса ХIамзатица рехсарав чIвараб гъвел бетIергъанчи?

Палибегилав

БацI чIвазе «кагътил патрон лъолеб туманкI-ги босун» вахъарав чиясул цIар?

Муса

Гъал раглаби абурав багдадур щив?

Сахал чагIи сах таги,
Квешал чагIи квеш таги,
Киналго хIалихъатал,
ХIинкъарал цIуял чагIи,
Чохъол унтиги бахъун,
Хваги Дагъистаналда.

Хучбар

Гъал раглаби абурав героясул цIар?

- Вигъ, тIорчотIе тIураб лъим гIодобе ба-чIараб мехалъгайгийищ кантIуларей, керентурад?!

Асма

ТIорчотIе лъим лъица тIураб? Гъелъул цIар?

Симисхан

«РукIкIараб бакIалдеги щун, кан рекIина-бурабго, гъесул бер речIчIана чIегIеркIкIу-яб тIалда тIад бугеб хъахIаб жоялда... гъеб батана лъабго хIарпги угъараб, гъитIинаб квербацIцI».

КвербацIалъул бетIергъан щив?

ХIапизат

Батарасул цIар щиб?

Ибрагъим

Асаралда цIар щиб?

“МагIарулай”

Гъелъул авторасул цIар?

Асадулагъ

МагIарулаз васазда лъолел цIаразул магIна:

ГъалбацI?
Аллагъасул лагъ?
Диналъул бакъ?
Хирияв, вокъулев?
«Аллагъасе хирияв?
ЦIоб кIудияв Аллагъасул лагъ?
Диналъул камиллъи?
Рохалил хабар?
Маржан?
Къуватав?
Халкъалъул эмен?
Релъи? /Смех/
Аллагъас гъарун къурав?
Камиллъи?
ЦIар арав?
Бергъунев?

**ХIайдар, Аслан
Габдулагъ
Шамсудин
ХIабиб
ХIабибулагъ
ГабдурахIман
Бадрудин
Башир
Гавгъар
Зубаир
Ибрагъин
ИсхIакъ
ИсмагIил
Камал
МухIамад
Мансур**

ЛЕКСИКА

Шагъаразул ва хасал мацлал ругел росабазул школазда цлалдохъабазул магларул мацлалъул раглабазул нахърател мискинаб буклуна. Гъеб бечед гъабизеян мугалимзабаз тлоритлула словариял хлалтлаби. Гъеб битларабги буго. Цлалулеб ва хъвалеб тексталда жаниб цониги биччлулареб, баян къечлеб раги тезе бегуларо.

Амма цлалдохъабазе цлакъ бокъула рекелгъеялъул форма-ялда граматикаялда тласан тлоритлулел хлаял. Гъездасан ккола ра-глабазда тласан глущларал бицанклаби, болъал-къотлалаби цезари, «Поле чудес» хлай, цо-цо хларп, слог цебе лъун, гьоркъоб, нахъа лъун къурал раглабаздасан циял раглаби, раглабазул формаби лъугъина-ри, раглабазул рахас гъабизе тлами, цо раглул хларпал хис-хисун лъун, цойги магналялъул калимаби лъугъинари, къураб цо раглул хларпаз-дасан хлалкварал раглаби лъугъинари. Масала: Сиражудин абураб раглул хларпаздасан 30 гланесеб хасаб ва глammaб предметияб цлар лъугъуна. Пемемер лъугъинабизе кваразе рецц-бакъ гъабула; лъида чан раги лъугъинабизе кварабали хлесаб гъабула.

Къурал раглабазе синонимал, антонимал ратизе тладкъала. Гъелги цадахъкъан, раглул дандраял ва предложениял глущизе тла-миялъ кумек гъабула калам цебетезабизе.

Лъимал хлалтлула гъираялда Гъелъул хласилги лъиклаб ккола.

КЪУРАЛ ГЛАГОЛАЗЕ СИНОНИМАЛ РАТИЗЕ

/Скобкабазда къун руго жавабиял раглаби/

Карточка № 1

Билана /тлаглана/,
Цлехана /гъикъана/.
Биччлана /лъана/.
Бичлана /хъвалхъана/.
Роцлана /баццлалъана/.

Руччана /къерхана/.
Турана /лъутана/.
Терхъана /хъвана, щинклана/.
Хлеккана /тамахлъана/.
Къаралъана /гъехъеллъана/.
Тутллъана /тладагълъана/.

Карточка № 2

Къижана /гъапуллъана/.
Вачлана /вегъана/.
Тирана /сверана/.
Къокъана /ана/.
Бигана /махлцана/.
Пакъиллъана /цлордорлъана/.
Унтана /щокълъана/.
Хлинкъана /гъахътлана/.
Паддаллъана /гъагълана/.
Азана /хлалакълъана/.
Багъалъана /хиралъана/.

Карточка № 3

Аваданлъизе /кеплъизе/.
Абизе /бицине/.
Азине /хлалакълъизе/.
Алхине /щунгутлизе/.
Ахиризе /бакларизе, клуризе/.
Багъбагъизе /клартлахине/.
Багладизе /гъадизе/.
Багларизе /бухлизе/.
Баизе /къочизе/.
Байбихъизе /лъугъине/.
Бакине /бухизе/.

Карточка № 4

Балагъизе
/бертламизе, халгъабизе/.
Барсизе /ганкизе, боркъизе/.
Барщизе /уризе, раклъхвезе/.
Басине /хъвазе, борлъизе/.
Батизе /тладеккезе/.
Батлалъизе /тлезе/.
Бахиллъизе /къарумлъизе/.
Бахчизе /терхъинабизе/.

Бахърхъизе /биххизабизе/.
Бахъизе /глетлизе/.
Бахларлъизе /Голохъанлъизе/.

Карточка № 5

Бацлизе /бухизе, къабизе/.
Вачлине /вегъизе/.
Беглукълъизе /сурукълъизе/.
Бекбекизе /гъуризе/.
Бергъине /члел босизе/.
Берклутлизе
/бихъизе, халлъизе/.
Бецлизе
/тладбусинабизе /налъи/.
Бизарлъизе
/члалгине, чламучллъизе/.
Бихлине /тамахлъизе/.
Рокъизе /хираллъизе/.
Бохизе /члухлизе/.

Карточка № 6

Бачине /щвезабизе/.
Баянлъизе /къинлъизе/.
Бекеризе /гъелизе/.
Велъизе /гъимизе/.
Беричлъизе /гъайбатлъизе/.
Бецлъизе /канлъи ине/.
Вигъине /ворчлизе/.
Бильлъанхъизе /хъвадизе/.
Бокъизе /гисинлъизе, тлупизе/.
Боргъине /борхизе/.
Бугъизе /глунтлизабизе/.

Карточка № 7

Бугъине /цлорозе/.
Буссизе /къоткъотлизе/.

Бучлизе /бакъвазе/.
Вахъизе /хинлъизе/.
Галгъазе /сакъатлъизе/.
Гугаризе /речлѳизе/.
Гочине /ине/.
Гъабугъине /хлѳабургъине/.
Гъуризе /хъуризе, чѳвазе/.
Гъартизе /дализе/.
Гъетлизе /кличлизе/.

Карточка № 8

Буглизе /къазабизе/.
Бухаризе /къабглезе/.
Вахчизе /вилизе/ /хъвазе/.
Вацлъизе /гѳагарлъизе/.
Гаризе /бицине/.
Гогълъизе /кѳарчанлъизе/.
Гучлъизе /кутаклъизе/.
Гъизине /хъублъизе/.
Гъагълъизе /гѳадаллъизе/.
Гълчезабизе
/хъваглезабизе/.
Гъойлъизе /инжитлъизе/.

Карточка № 9

Гъоцѳолъизе /гъуинлъизе/.
Гъурщизе /гъинабизе/.
Гѳажизлъизе
/хлѳаликълъизе/.
Гѳатилъизе /гѳеблъизе/.
Гѳенеккизе /гѳинтѳамизе/.
Гѳодоцине /сасине/.
Гѳочѳокъине /къваклизе/.
Дагълъизе /тѳасаине/.
Дугъдазабизе /цѳазабизе/.
Дуризабизе /хехлъизабизе/.

Женжедизе
/свердезе, сверсведизе/.

Карточка № 10

Гъудуллъизе /гѳагарлъизе/.
Гѳагѳадизе /релъанхъизе/.
Гѳасилъизе /мутлѳиглѳунгутлизе/.
Гѳедеглизе /хехлъизе/.
Гѳицлѳлъизе /толохѳочине/.
Гѳорогине /чоргине, чорогине/.
Гѳуркъизе /къулчлизе/.
Дарулъизе /сабаблъизе/.
Дуруслъизе /рекъонккѳезе/.
Жахлѳдалъизе /раклѳхъублъизе/.
Захлѳмалъизе /баклѳлъизе/.

Карточка № 11

Журкъизе /хлѳалкъъазе/.
Зунизе /рухссузе/.
Зухзазе /ахцъазе/.
Йигъине /гъваниллъизе/.
Капурлъизе /мунапикълъизе/.
Кунчлизе /гвангъизе/.
Загъирлъизе /тѳатине/.
Зунтлизе /хъатлизе/.
Инжилъизе /суризе/.
Камизе /дагълъизе/.
Картѳахине /басбасизе/.

Карточка № 12

Къабихлѳлъизе /инжилъизе/.
Къатлизе /чѳезе/.
Къачѳадизе /хлѳадурлъизе/.
Къварилъизе /пашманлъизе/.
Къущизе /тѳепизе/.
Къаллъизе /тушманлъизе/.

Къеризе /тѳепизе, бахчизе/.
Клѳалгъазе /гаризе/.
Лѳахлѳулъизе /чѳеглерлъизе/.
Лумалъизе /цѳодорлъизе/.
Лъилъизе /сахлъизе/.

Карточка № 13

Къакъазе /кѳвеклизе/.
Къацандизе /дагѳбадизе/.
Къваригѳине /хлѳажалъизе/.
Къуркъизе /нахъекъазе/.
Къабглезе /рагъизе/.
Къаралъизе /гѳехъеллъизе/.
Къертлезе /хъахлѳвахъине/.
Ламартлъизе /хиянатлъизе/.
Лелѳедизе /ахлѳдезе/.
Лъиклѳлъизе /сахлъизе/.
Лъуглизе /тѳагѳине/.

Карточка № 14

Лъутизе /тѳуризе/.
Махлѳрумлъизе /ратлѳалъизе/.
Мацѳигъине /гъерсагъине/.
Машгъурлъизе /цѳар ине/.
Нажаслъизе /ягъзинлъизе/.
Нахъеккѳезе /хъарцинлъизе/.
Нухареглизе /тѳовитлизе/.
Оцмахлѳлъизе /лъавукълъизе/.
Паналъизе /хвѳезе/.
Пахрулъизе /члѳухлѳдаризе/.
Рагъазе /биччизе/.

Карточка № 15

Макъихине /свадизе/.
Машгъуллъизе
/вуссине/ сундениги/.

Махлѳцине /туризе/.
Мухлѳканлъизе /якъинлъизе/.
Наслъизе
/сурукълъизе, нахъегѳанлъизе/
Нежехлѳехлѳлъизе /вахъналъизе/.
Оборлъизе /сѳихирлъизе/.
Пакъирлъизе /мискинлъизе/.
Паркъезабизе /кенчѳезабизе/.
Пуланлъизе /язихълъизе/.
Рагѳаризе /хинлъизе/.

Карточка № 16

Рехсѳезе /абизе, бицине/.
Синкъизе /гѳодизе/.
Судизе /бухлизе/.
Танкизе /тѳупизе, бигълъизе/.
Тирилъизе /лебаллъизе/.
Тѳагѳинабизе /лъугѳизабизе/.
Тѳатине /лъъазе, якъинлъизе/.
Тѳенкѳезе /гѳеккѳезе, бесизе/.
Тѳоклѳкине /бацлѳцѳалъизе/.
Тѳутлѳузе /бѳихъирхъизе/.
Урхъизе /члѳалгѳине/.

Карточка № 17

Сверизе /тиризе/.
Соклѳкине /тѳатлѳаллъѳезе/.
Тамашалъизе /хлѳикмалъизе/.
Тархъизе /эркенлъизе/
Тѳавагъине /тѳадсверизе/.
Тѳадагълъизе /тѳутлѳлъизе/.
Тѳилгѳлазе /зухзазе/.
Тѳоклѳлъизе /цѳиклѳкине/.
Тѳубазабизе /лъугѳизабизе/.
Узданлъизе /чергеслъизе/.
Хараблъизе /члѳунтизе/.

ГЛАГОЛАЗЕ АНТОНИМАЛ УРГЪИЗЕ

/Скобказбазда кьун руго жавабиял/

Рагул магна баян гъабизеги рагул нахърател бечед гъабизеги, гьел глаголал сказуемоялгъун ккезарун, калам гьуцизеге пайда босула.

Карточка № 1

Багъизе /рекъезе/.
Баккизе /терхъине/.
Багъалъизе /учузлъизе/.
Багларизе /цлорозе/.
Байбихъизе /лъуглизе/.
Баккизе /свинабизе/.
Биччизе /бакъвазе/.
Баклъизе /тадагълъизе/.
Бакларизе /щущазе/.
Балагъизе /къанщизе/.
Барщизе /рекъезе/.
Батлалъизе /цолъизе/.

Карточка № 2

Бахчизе /латине/.
Вахъине /вегизе/.
Бачлине /ине/.
Бергъине /къезе/.
Беричлъизе /берзукълъизе/.
Беццизе /каккизе/.
Бецлъизе /канлъизе/.
Бечелъизе /мискинлъизе/.
Бечлазе /члаголъизе/.
Билизе /батизе/.
Бихъизе /букъизе/.
Мехтизе /вигъине/.

Карточка № 3

Бицалъизе /теренлъизе/.
Бичизе /босизе/.
Рагъизе /къазе/.
Боржине /рещтине/.
Бохизе /пашманлъизе/.
Бухлизе /цлорозе/.
Бухъине /бичизе/.
Бакла-бахаризе /бича-биххизе/.
Гаргадизе
/сикъотлизе, вуццине/.
Хлабургъине /тлокклизе/.
Гъизине /бацциалъизе/.
Гъункизе /чучлъизе/.

Карточка № 4

Гъабизе /тезе/.
Гъабизабизе /тезабизе/.
Берцинлъизе /сурукълъизе/.
Гъитинлъизе /кюдолъизе/.
Гъогълъизе /къазе/.
Гъогъомизе /лапизе/.
Бичизе /босизе/.
Гъодорлъизе /могъорлъизе/.
Гъуинлъизе /къогллъизе/.
Гъукъизе /биччазе/.
Гъурщизе /бищизе/.
Падаллъизе /цлорлъизе/.

Карточка № 5

Патилъизе /къварилъизе/.
Педерлъизе /хинцлъизе/.
Подизе /велъизе/.
Пуркъизе /лаглизе/.
Пемеерлъизе /дагълъизе/.
Данделъизе /риххизе/.
Пашикълъизе /рокъукълъизе/.
Писинлъизе /члахалъизе/.
Пунизе /биине/.
Гьуцизе /биххизе/.
Дандбазе /бахъархъизе/.

Карточка № 6

Жубазе /бахъизе/.
Загиплъизе /щулалъизе/.
Захлмалъизе /бигълъизе/.
Зунизе /хъадарлъизе/.
Ине /бачлине/.
Витлизе /мекълъизе/.
Йиччазе /ячине/.
Йокъизе /рихине/.
Йоркъизе /ездизе/.
Каккизе /беццизе/.
Камиллъизе /нахълъизе/.
Бахиллъизе /сахаватлъизе/.

Карточка № 7

Канлъизе /бецлъизе/.
Бакъизе /горцизе/.
Квешлъизе /лъикллъизе/.
Квинабизе /тезабизе/.
Керчлъизе /тарцине/.
Кквезе /биччазе/.
Кверхине /роцине/.
Къабуллъизе /нахъчлвазе/.
Къадарлъизе /къаралъизе/.

Къанщизе /балагъизе/.
Къваккизе /тамахлъизе/.
Къезе /бергъине/.

Карточка № 8

Къеркъезе /къунчлезе/.
Къобухлизе /ресрекъезе/.
Къулизе /ворхизе/.
Къулизабизе /борхизабизе/.
Къаллъизе /рекъезе/.
Къваризе /чучизе/.
Кунчлизе /свине/.
Къухълъизе /борхалъизе/.
Кичлизе /битлизе/.
Киклотине /вигъине/.
Лъазе /клочене/.
Лъазабизе /клоченабизе/.

Карточка № 9

Ламалъизе /бакъвалъизе/.
Лъезе /босизе/.
Лъедерлъизе /ризлъизе/.
Ллуглизе /байбихъизе/.
Мигълъизе /боргъине/.
Мутигллъизе /гласилъизе/.
Мукъсанлъизе /гъарзалъизе/.
Насиблъизе /махлрумлъизе/.
Нухареглизе /дандчлвазе/.
Паналъизе /члаголъизе/.
Пасалъизе /буццине/.
Пахрулъизе /инжилъизе/.

Карточка № 10

Рагъизе /рекъезе/.
Рагъизаризе /рекъезаризе/.
Ракъизе /горцизе/.
Раклгъезе /члалгине/.

Рахазе /ричлизе/.
Ретине /бахъизе/.
Рагъизе /къазе/.
Рагларизе /гьогьомизе/.
Раклчезе /щаклъизе/.
Ратлалъизе /данделъизе/.
Реклине /рещтлине/.
Релъизе /Годизе/.

Баян: жинсиял глаголазул цо жин-
сияб формаялда къурал глаголал
глахъалал руго цогидал жинсазегу
цолъул ва гьемерлъул формабазегу.
Масала: /бачлине/ вачлине, ячлине,
рачлине. Гьединго гьемермагӀнаялъул
глаголазе гъанир антонимал къун
руго гъезул цо магӀнаялъе.

Карточка № 11

Рижизе /хвезе/.
ЦӀакълъизе /къадарлъизе/
/хӀалихъалъизе/.
ЦӀвакизе /хъачӀлъизе/.
ЦӀезе /чӀехъезе/.
Чапизе /цӀорозе, гунизе/.
Сасине /хъудизе/.
Сахлъизе /унтизе/.
Сахлъизавизе /унтизавизе/.
Свине /реклине/ /цӀа/.
Свинабизе /реклинабизе/.
Седезе /бичлизе/.
СихӀирлъизе /тӀадине/.

Карточка № 12

СогӀлъизе /хӀалимлъизе/.
Суризе /ссилъизе, чӀухӀизе/.

Талагъине /гуцӀизе/.
Тезабизе /гъабизабизе/.
Тирилъизе /хӀинцӀлъизе/.
Тохлъизе /лумалъизе/.
Татине – /бахчизе/.
ТӀехлине /реклине/ /нус/.
Унтизе /сахлъизе/.
Урхъизе /чӀалгӀине, рихине/.
Учузлъизе
/хиралъизе, багъалъизе/
Халалъизе /къокълъизе/.

Карточка № 13

Халалъизабизе
/къокълъизабизе/.
Хвезабизе /бахъинабизе/.
Хехлъизабизе
/хъадарлъизабизе/.
Хинлъизе /квачезе, бугъине/.
Хъарцинлъизе /бечелъизе/.
ХӀабургъине /тӀокӀклине/.
ХӀакъирлъизе /машгъурлъизе/.
ХӀалакълъизе
/къаралъизе, гӀехъеллъизе/.
ХӀалаллъизе /хӀарамлъизе/.
ХӀеккине /къвакӀизе, гвагӀизе/.
Цадахълъизе /ратлалъизе/.

Карточка № 14

Цолъизе /риххизе/.
Рихъизе /рукъизе/.
Рогъине /рукӀклине/.
Ругъине /рагларизе/.
Рокъизе /рихине/.
Чиярлъмзе /нилъерлъизе/.
Чороклъизе /бацӀцӀалъизе/.

Чучизе /къазе/.
ЧӀаголъизе /хвезе, паналъизе/.
Щулалъизе
/чучлъизе, чӀимигӀлъизе/.
Щуцазе /бакларизе/.

Карточка № 15

Семизе /бецизе/.
Сахаватлъизе /къарумлъизе/.
Собо-годозе /вичча-вихъазе/.
Судизе /агътӀизе/.
Сурукълъизе /беричлъизе/.
Тамахлъизе /къваризе/.
Тирилъизе /кӀухӀаллъизе/.
ТолохӀочине /ретӀа-къазе/.
Тушманлъизе /гъудуллъизе/.
ТӀадебачӀине /тӀасаине/.

ТӀадчезе /тӀасаккезе/ /гӀайиб/.
ТӀерхъине /баккизе/бакъ/.

Карточка № 16

Сордолъизе /къолъизе/.
Базе /цӀад/ /секъизе, чӀезе/.
СогӀлъизе /хӀалимлъизе/.
СукӀизе /битӀизе/.
ТалихӀкъине /талихӀкъезе/.
Танкизе /гъалагӀлъизе/.
Тирщице /бакларизе/.
Тувадахълъизе /лебаллъизе/.
ТӀадагълъизе /бакӀлъизе/.
ТӀадебачӀине /тӀасатӀамизе/.
ТӀепизе /ворхизе, витӀизе/.
ТӀенкӀезе /къатӀизе, чӀезе/.

МУГИАЛИМАЗ ПАЙДА БОСИЗЕ СИНОНИМИЯЛ КЪЕРАЛ

1. Хинлъизе /лъим/

бахъизе,
глетизе,
хелтизе,
агътизе,
бухлизе,
гъализе,
къвагъизе.

2. Абизе /рагу/

гаризе
бицине,
щуризе,
гинчлизе.

3. Падаллъизе,

гъагълизе,
ахлмакълъизе,
тладине,
гантлъизе,
тохлъизе.
бетер сверице.

4. Ине,

Къокъине
хъвадизе,
билъъине,
къабукъине,
гъелизе,
векеризе,
хъетизе.

5. Хиралъизе,

багъалъизе,
къиматлъизе.

6. Барсизе,

боркъизе,
ганкизе,
бежизе,
тепизабизе.

7. Къаллъизе,

барщизе,
дагбадизе,
ракхвезе,
бицардизе,
рогърагъине,
раксуклизе.

8. Батлалъизе,

тезе,
рикклалъизе,
нахъецлазе,
ричлалъизе.

9. Базе /мина/

бахлазе,
эхетизе,
гъабизе.

10. Бухизе,

бацлизе,
къабглизе,
бекклизе.

11. Квачазе,

бугъине
цлорозе,
глунизе.

12. Бачлине,

щвезе,
тладегунтлизе,
пагарлъизе.

13. Хъантлизе,

бербиххизе,
бахиллъизе,
къарумлъизе.

14. Берцинлъизе,

беричлъизе,
гъайбатлъизе,
камиллъизе,
ссилилъизе.

15. Борчлизе,

бигъине,
члаголъизе,
цилъизе.

16. Чалгине,

бизарлъизе,
чамучлъизе,
бутине,
ракбуссине.

17. Ахидезе,

чличидизе,
леледизе,
рурудизе /хашго/
гъанчезе /хъачлго/

18. Буглизе,

къазабизе,
Гъинабизе,
Мерхъине.

19. Цлорлъизе,

гакъиллъизе,
лумалъизе.

20. Теренлъизе /чи/

загиплъизе,
къадарлъизе,
хлалакълъизе,
хлаликълъизе,
рухлдакълъизе.

21. Чивазе,

хвезабизе,
рухл бахъизе,
тлагинабизе.

22. Хвезе,

шагъидлъизе,
къадарккезе,
паналъизе.

23. Гъимизе,

хъимизе,
велъизе,
глагладизе /хъачлго/
хъунхъудизе
/гъорлъанго/

24. Хехлъизе,

гледеглизе,
хлалакине,
рухссузе,
зунизе,
хъачизе,

гъелизе,
векеризе,
дуризе,
хъетизе.

25. Бихъизе,

халлъизе,
берчлвезе,
берщвезе,
берречлчизе,
беркютлизе.

26. Вохизе,

разилъизе,
аваданлъизе,
члухлизе,
кепщвезе,
кеплъизе.

ПРЕДМЕТАЛ ЦІАРАЗУЛ СИНОНИМАЛ

Карточка № 1.

Авал /махлал/
Агъ /къуват, хлал/
Агъаз /тлалаб/
Агълъи /замагалъи/
Агълу /къибил, тухум/
Агл /хлехъ/
Ада /ункъггал/
Азархана /больница/
Айгъир /тулпар, барти/
Алапа /мухъ, ужра, гъин/
Амру /буюрухъ/
Аскар /армия/

Карточка № 2

Ахлмакъ /гладдал, гъагула/
Ачу /ццин/
Ашбаз /столовая/
Баба /эбел/
Багларикл /жулам/, гъветл/
Баглас /лъунка/
Бада-гъудур /гала-гъважа/
Баи /къочи/
Бакъуч /пурсукъ/
Балагъ /къварилъи/
Балай /рокъи/
Балухъ /чликлва/

Карточка № 3

Барахци /къарумлѝ/.
 Бахил /къарум/.
 Бахри /къватулгъве/.
 БацI /хъумур/.
 Бесдалав /ятим/.
 БетIергъанчи /хважаин/.
 Барси /гIанки/.
 Бахча /пастIан/.
 БахIарчи /багъадур/.
 БергъучI /пукъ/.
 БетIер /гвангвара/ /хъачIго/
 Бича-хиси /даран-базар/.

Карточка № 4

Бо /аскар, армия/.
 Боржаро /самолет, аэроплан/.
 Борч /налѝ/.
 БекI /гIало/.
 Гага /пурчIун/.
 Гереги /хъазанхъаг/.
 Гуч /къуват/.
 Гъапу /каву/.
 Гъвел /гIайибчIвай, каки/.
 Гъанта /лазат/.
 Гъумер /хвенех/ /хъачIго/.
 Пакъуба /гIазаб/.

Карточка № 5

Болжал /мех, заман/.
 БорлIаро /рочохин/.
 Бухътан /мацI/.
 БурбутIи /парчи/.
 Гизма /сухIмат-кеп/.
 Горен /лол/.
 ГурхIел /цIоб/.
 Гъапуллѝ /свади/.

Гъийин /захIмат/.
 Гъекъел /мехтел/.
 ГIажал /къадар, хвел/.
 ГIамалкIодо /чIухIухъан/.

Карточка № 6

ГIамал /табIгI/.
 ГIанкабутI /нусиреч/.
 ГIицкъу /хIасрат/.
 Дабагъ /лакай/.
 Далил /исбат/.
 Дият /рецIел/.
 Жан /рухI, хIал/.
 Загъру /закъун/.
 Исрап /пасалѝ/.
 Кагъат /рисалат/.
 Кира /ижара/.
 Къадру /къимат/.

Карточка № 7

ГIаламат /хIикмат/.
 ГIарщ /хъвацIиквар/.
 ГIодонакIкI /росонакIкI/.
 ДагIба /къец/.
 ДахIа /тIегъ/.
 Жаза /тамихI/.
 Жунжра /сонсо/.
 Замгъари /цIорой/ /кутакаб/.
 Иццико /кету/.
 Карщ /хIичи/.
 Кули /мархъу/.
 Къайи /матахI/.

Карточка № 8

КъваригIел /хIажалѝ/.
 Къерхен /роччен/.
 Къуру /парс/.

КIач /тIимугъ/.
 Лемаг /чахъу/.
 ЛъарагIлѝ /гIодоблѝ/.
 Мазгар /рез/.
 Мал /боцIи-рикъзи/.
 Лоло /неца/.
 Пархен /рельтъен/.
 КечI /назму, сарин/.
 Ссап /квас-рас/.

Карточка № 9

Къор /гвендгудур/.
 Къохорхо /хадиро/.

КIаз /щал, явлухъ/.
 КIуссур /бихъинцIутI/.
 ЛъагIел /сон/.
 Магъ /рачI/ /гIиял/.
 Макру /хIилла/.
 МIна /чини/.
 Пайда /хайир/.
 Пача /къирал, хан, падишагъ/.
 Сагула /тIимугъ/.
 Таватур /машгъурлѝ/.

РАГИУЛ БИТИАРАБ ВА ХЪВАЛСАРАБ МАГИНА

Хъвалсараб магIнаялда рагIаби хIалтIизаризе лъай ккола пикруялъул гIорхъалаби гIатIилъилъун. Хъвалсараб магIнаялде бачарабго, рагIи лъугъуна метафоралъун, ай бахчараб дандекквейлъун. Гъебин абуни, ккола сипатияб каламалъул аслулъун. Гъединлъидал гIодосанго цIалдохъабазда лъазе ккола битIарабги ва хъвалсарабги магIнаялда ругел рагIаби ратIагъаризе, цинги жидерго каламалъул гъел хIалтIизаризе. ЦIалдохъабазул хъвавул хIалтIабазулъ метафорал ратанин, ниль рохизе ккола: гъел ругъунлъулел руго гъваридго пикру гъабизе.

БитIараб магIна

Чармил хвалчен.
 Меседил баргъич.
 БегIераб хеч.
 Оцол бох.
 Саву ккана.
 Яс гъимана.
 КIодо гъапуллъана.

Хъвалсараб магIна

Чармил ракI.
 Меседил кверал.
 БегIераб рагIи.
 БакIил бох.
 Берккана.
 Бакъ гъимана.
 Рохъ гъапуллъана.

Лъимер глодана.
Цил хъачлал малъал.
Чиясул бидурихъал.
Щумайсатил халича.
Инсул глурчинаб халглат.
Вехъасда хъахлаб Буртина.
Щулияб къед.
Биххулареб си.
Бухлулеб цул.
Ццидахараб гъалбацл.
Гъимулеб лъимер.

Муглрул глодана.
Хасалил хъачлал малъал
Ракъул бидурихъал.
Ихдалил халича.
Ихдалил глурчинаб халглат.
Авлахъалда хъахлаб буртина.
Щулияб рагли.
Биххулареб къотли.
Бухлулеб ракл.
Ццидахараб глор.
Гъимулеб тегъ.

Омонимал

Керчаб тлехъ.
Чармил нус.
Къурдул нау.
Рогъалил глуж.
Муглрул чан.
Глурчинаб меглер.
Анцлго сон бана.

Кучлдузул тлехъ.
Цлодорай нус.
Унтараб нау.
Глуж гъуна.
Чан сон бараб?
Меглер сунхана.
Сон вац вачлана.

ПРЕДМЕТИЯЛ ЦИАРАЗЕ АНТОНИМАЛ УРГЪИЗЕ

/Скобказда кьун руго жавабиял/

Карточка № 1

Аванданлъи /пашманлъи/.
Агъ /рухлдакълъи/.
Айгъир /хъурзан/.
А /Я/
Ахлмакъ /цлодор/.
Багъадурлъи /цлулъи/.
Бада-гъудур /роцла-рокъин/.
Байбихъи /лъуглел/.

Бакъи /глорцли/.

Бакллъи /тладагълъи/.

Карточка № 2

Авал /ахир/.
Адаб /адабгъечл/.
Айгъурлъи /валилъи/.
Ахли-хлур /сиклкъотли/.
Багъадур /цлукла, хлинкъуч/.

Багларлъи /чеглерлъи/.
Бадибчвай /рецц-бакъ/.
Бакъ /моцл/.
Бакълъи /хъунлъи/.
Балагъ /рохел/ /икъбал/.

Карточка № 3

Бетлер /хлатгал/.
Бегл /беглукъ/.
Бечелъи /мискинлъи/.
Бигъин /кллотин/.
Биин /глуни/.
Битла-бищи /буклкла-буси/.
Биччи /бакъвай/.
Боржен /рещтлен/.
Букъи /члалхин/.
Гажи /махсара/.

Карточка № 4

Беглерлъи /тлехлин/.
Бецллъи /канлъи/.
Беэнлъи /хъачллъи/.
Бижи /бакъвай/.
Били /бати/.
Бихъинчи /члужу/.
Бокъи /рихин/.
Борчин /бичи/.
Бухли /цлорой/.
Гуч /хлаликълъи/.

Карточка № 5

Гъабугъин /тлокклин/.
Гъайбатлъи /сурукълъи/.
Гъецло /хларщ/.
Гъитлич /клоч/.
Гайиб-гъвел /рецц-бакъ/.
Галим /жагълл/.

Пемерлъи /дагълъи/.
Данделъи /биххи/.
Гъари /хъами/.

Карточка № 6

Гъийин /хлалхъи/.
Гъетли /битли/.
Гъир /къвачла/.
Глагарлъи /ричлалъи/.
Габдал /глакълл/.
Пака /оц/.
Пантллъи /цлодорлъи/.
Глуру /къуру/.
Дард /гъанта, лазат/.
Дуниял /ахират/.

Карточка № 7

Жаваб /суал/.
Жал /рачл/.
Жубай /бахъи/.
Загъру /дарман/.
Замгъари /къвагълл/.
Зиян /пайда/.
Зулму /рахлму, цлоб/.
Изну /инкар/.
Ками /тлокклин/.
Кумек /квалквал/.

Карточка № 8

Жагъллчи /галимчи/.
Жигарлъи /хлинцллъи/.
Жужахл /алжан/.
Залим /хлалим/.
Захлмат /хлалхъи/.
Зоб /ракъ/.
Игит /цлукла/.
Каки /бецци, вецци/.

Канлѝ /бецѝлѝ/.
Квешлѝ /лѝикѝлѝ/.

Карточка № 9

Кири /мунагѝ/.
Кѝай /чучи/.
Кѝарумлѝ /сахаватлѝ/.
Кѝварилѝ /гѝатѝилѝ/.
Кѝокѝлѝ /халалѝ/.
Лагѝ /хан/.
Лѝарагѝлѝ /магѝаруллѝ/.
Пайда /зарар/.
Сахлѝ /унти/.
Тѝину /гѝалѝел/.

Карточка № 10

Кѝадру /кѝадарлѝ/.
Кѝамартѝлѝ /хашлѝ/.
Кѝвакѝи /тамахлѝ/.
Кѝинлѝи /хѝорлѝи/.
Кѝо /сордо/.
Лагѝи /гѝогѝен/.
Мугѝ /чѝехѝ/.
Пахрулѝи /гѝадатлѝи/.
Тирилѝи /хѝинцѝлѝи/.
Тѝокѝкин /хѝлабургѝин/.

ТѝАДЕ ХѝАРП ЖУБАН, ПРЕДМЕТИЯЛ ЦѝАРАЛ ЛѝУГѝИНАРИ

Ра...	Ра...	Ра...	Ра...	Ра...
Ра...	Ра...	Ра...	Ра...	Ра...

/гѝ, гѝ, кѝ, кѝ, с, хѝ, хѝ, ч, чѝ/

...ал	...ал	...ал	...ал	...ал
...ал	...ал	...ал	...ал	...ал

/б, гѝ, п, ж, кѝ, кѝ, м, хѝ, хѝ, цѝ, ч, ш/

...ар	...ар	...ар	...ар
...ар	...ар	...ар	...ар

/з, н, лѝ, лѝ, цѝ, чѝ, щ/.

Чуязул тайпаби

Айгѝир, тулпар, барти, гѝаларча, гѝала, ахѝачу, ябу, юргѝачу, хѝурзан.

Чол матахѝ: кѝалдирай, чѝолорхѝо, иришмаби, магѝдидарай, кѝварцѝ, кѝили, миндар, кѝолорухѝен, нахѝарай, кѝолокѝтѝам /тѝенк/, узденг, цебесеб кѝвал, нахѝисеб кѝвал.

ЦЕБЕ ЯГИ НАХѝА СЛОГ ЛѝУН, ПРЕДМЕТИЯЛ ЦѝАРАЛ ЛѝУГѝИНАРИ

Карточка № 1

...ли	...ли	...ли	...ли	...ли
...ли	...ли	...ли	...ли	...ли

/ва-, ла-, са-, ма-, кѝа-, ча-, хи-, цѝа-, га-, гѝа-/

Карточка № 2

гѝу..	гѝу..	гѝу..	гѝу..
гѝу..	гѝу..	гѝу..	гѝу..

/-мер, -нар, -дул, -ри, -си, -кѝи, -лак/

ЦО ХѝАРП ЦЕБЕ ЛѝУН, ГѝАЛ ГЛАГОЛАЗУЛ ЦѝИЯЛ ГЛАГОЛАЛ ЛѝУГѝИНАРЕ

Карточка № 1

..абизе	/гѝ/	..амизе	/чѝ/
..алхине	/гѝ/	..алхине	/кѝ/
..ине	/гѝ/	..ине	/кѝ/
..ине	/св/	..ине	/хх/

ЦО ХѝАРПГИ ЦЕБЕ ЛѝУН, ПРЕДМЕТИЯЛ ЦѝАРАЗУЛ ХАСЛѝУЛ ПАДЕЖ ЛѝУГѝИНАБЕ

Карточка № 1

..алул	/г/	..алул	/кѝ/
..алул	/кѝ/	..алул	/с/
..алул	/тѝ/	..алул	/цѝ/
..алул	/чѝ/	..адил	/гѝ/
..адил	/гѝ/	..адил	/д/
..адил	/н/	..адил	/ч/

**РАГЪАРАБ ГЪАРАКЪГИ ГЪОРКЪОБ ЛЪУН,
ЦИЯЛ РАГИАБИ ЛЪУГЪИНАРЕ**

Карточка № 1

Б...къараб,	б...къараб,	б...къараб,	б...къараб,
Б...цараб,	б...цараб,	б...цараб,	б...цараб,
Б...члараб,	б...члараб,	б...члараб,	б...члараб,
Б...хараб,	б...хараб,	б...хараб,	б...хараб,

Карточка № 2

Б..гъараб,	б..гъараб,	б..гъараб.
Б..хъараб,	б..хъараб,	б..хъараб.
Б..жараб,	б..жараб,	б..жараб.
Б..цлараб,	б..цлараб,	б..цлараб.

**ХИАРПАЛ ХИСУН ЛЪУН,
ЦО ГЛАГОЛАЛДАСА ЦОЙГИ ГЛАГОЛ ЛЪУГЪИНАБЕ**

Абизе –	/баизе/,	багъизе –	/гъабизе/,
Рекъизе –	/къеризе/,	клусизе –	суклизе/,
Лагъизе –	/гъализе/,	ратизе –	/таризе/
Рикъизе –	/къиризе/,	рачлана –	/чларана/.

ПРЕДМЕТИЯБ ЦИАР ГЛАГОЛАЗДЕ СВЕРИЗАБИЗЕ

Нухъа -	/Хъуна/,	нуцла –	/Цлуна/,
Накъира –	/Къирана/,	накку –	/Ккуна/.

ХИАРПАЛ ХИСУН ЛЪУН, ЦОЙГИ ПРЕДМЕТИЯЛ ЦИАРАЛ ЛЪУГЪИНАРЕ

Гъира –	/рагъи/,	изну –	/зуни/,
гари –	/раги/,	гери –	/реги/,
раглаби –	/багари/,	сарин –	/расин/,
цаби –	/баци/,	хлуби –	/бухли/.
хъиру –	/рухъи/.		

ЦО СЛОГ ЦЕБЕ ЛЪУН, ЦИЯЛ ГЛАГОЛАЛ ЛЪУГЪИНАРИЗЕ

Карточка № 1

..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,
..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,
..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана.

/Бе-, ба-, бу-, ла-, е-, у-, лъу-, ре-, ра-, ро-, ру-, тле- тлу-, и- а-/.

Карточка № 2

..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,
..гъана,	..гъана,	..гъана,	..гъана,

/Ба-, би-, ви-, ре-, ри-, ру-, бу-, хъе-/

Карточка № 3

..рана	..рана	..рана	..рана
..рана	..рана	..рана	..рана
..рана	..рана	..рана	..рана
..рана	..рана	..рана	..рана

/Бе-, бу-, бо-, га-, ги-, гъа-, гъу-, гъа-, ду-, зу-, зи-, ка-, къи-, къу-, лълъу-, ро-/

Карточка № 4

..лъана	..лъана	..лъана	..лъана
..лъана	..лъана	..лъана	..лъана
..лъана	..лъана	..лъана	..лъана

/бе-, би-, бор-, гъаг-, гъац-, глеб-, ганчл-, глм-, дагъ-, дир-, дур-, ма-/

Карточка № 5

..лъана	..лъана	..лъана	..лъана
..лъана	..лъана	..лъана	..лъана
..лъана	..лъана	..лъана	..лъана

/жен-, заз-, кан-, кеп-, къа-, къо-, къокъ-, къогл-, къал-, кла-, лъа-, лъи-/

Карточка № 6

..лъана ..лъана ..лъана ..лъана
 ..лъана ..лъана ..лъана ..лъана
 ..лъана ..лъана ..лъана ..лъана

/лъикl-, лъу-, мигъ-, нахъ-, риз-, ре-, рекъ-, согl-, тох-, тlутl-, у-, хер-/

Карточка № 7

..лъана ..лъана ..лъана ..лъана
 ..лъана ..лъана ..лъана ..лъана
 ..лъана ..лъана ..лъана ..лъана

/хал-, хан-, хас-, хин-, хех-, хаш-, хъахl-, хъуб-, хlал-, цо-, цlакъ-, чар-/

Рагlул нахърател бечед гъабизе квербакъула цого хlарпал-
 дасан байбихъулел ва лъугlулел къотlалаби болъал цlезариялъги.
 Цо-кlиго мисал:

				ц
			о	ц
		в	а	ц
	д	у	р	ц
д	е	р	е	ц

ц				
ц	а			
ц	е	р		
ц	и	л	и	
ц	а	гъ	у	р

				а		
			цl	а		
		а	д	а		
	р	а	с	а		
	г	о	гъ	м	а	
гl	а	р	а	д	а	
м	а	х	с	а	р	а

А						
А	х					
А	хl	и				
А	с	а	р			
А	в	л	а	хъ		
А	з	д	а	гъ	о	
А	в	т	о	б	у	с

Цого къадаралъул гъркъал /хlарпал/ рагlабазулъ ругел
 къотlалаби.

р	а	хъ	а	з
м	о	хъ	о	ш
м	и	хъ	и	л
п	и	хъ	у	п
гъ	о	хъ	а	л

р	а	кl	а	л
б	а	кl	у	л
с	а	кl	а	з
б	е	кl	и	л
гl	е	кl	и	чl
щ	е	кl	а	ч

б	о	тl	и	л
б	у	тl	е	гъ
гl	е	тl	е	л
тl	у	тl	и	н
н	а	тl	е	гъ
х	а	тl	е	х

Хасал цlаразул хlарпазда гlуцlарал болъал-къотlалаби.

				р
			цl	а
		р	а	с
	м	а	тl	у
х	а	с	е	л

Р				
а	х			
с	а	хl		
у	н	т	и	
л	а	з	а	т

Баян: бокъараб цlарги босун, гlуцlизе къезе бегъула гъадинал
 болъаби.

						М										
					ц	А	х									
				м	а	Гl	и	н								
			хl	а	м	А	с	а	р							
		б	е	тl	е	Р	а	гl	а	д						
	ю	р	гъ	а	ч	У	н	къ	а	ч	о					
к	а	р	а	ч	е	Л	а	м	а	д	у	р				
а	з	а	р	х	а	н	А	х	и	хъ	а	н	лъ	и		
чl	а	р	а	д	и	с	е	В	е	къ	а	р	у	хъ	а	н

				С
			ч	у
		х	у	Р
	с	у	р	А
к	и	р	и	Т

С				
а	х			
л	а	м		
а	с	а	р	
м	а	г\	н	а

Раглаби:
асир,
сири,
ишан.

Б	а	с	и
а			
с			
и			

М	а	х\	у
а			
х\			
у			

Раглаби:
алат,
х\ара,
ургу

Раглаби:
сапун,
рахлат,
имгал,
заман,
сурат.

С				н
	а		а	
		г\		
	а		а	
С				т

С				р
	у		у	
		гь		
	а		у	
Ц				р

Раглаби:
сапар,
гудур,
лгьгур,
сапун,
цедер.

Баян: шуабилеб классалда гьадиал кьот\алабаздасан байбихьараб лгь\к\аб буго. Гьалги руго мисалиял. Гьедиал кьот\алаби муг\алимас ур-гьани, гьез лгьималазул гьира базабула авар мац\алде.

Предметияб ц\аралгьул г\емерлгьул формаялгьул суффиксал гьал руго: **-И,- /а/ Л, -БИ. «Л»** суффиксалда цебе бугеб «а» ккола ц\и-яб аслу лгьугинабулеб форматив /форма лгьугинабулеб суффикс/. П\емерлгьул формаги гьелгьул аслуги лгьугинарулеб гьел суффиксал, цо суффик г\адин, цадахкьан кьола. П\емерлгьул форма лгьуги-налгьеги мисалиял кьот\алаби-болгьал.

Раглаби:
ц\ц\е,
г\ака,
кьеглер,
чи.

			и
			и
			и
			и

			а	л
			а	л
			а	л
			а	л
			а	л

Раглаби:
кули,
ц\око,
бац\,
вац\,
т\ехь.

				а	л
				а	л
				а	л
				а	л
				а	л
				а	л

		а	л					
			а	л				
				а	л			
					а	л		
						а	л	
							а	л

Раглаби: сагула /гьамас/,
Гарц\ /ч\орто/, сарин, г\а-
лах, гомог, т\амах.

Раглаби: ах, бече, г\анк\,
накьищ, солдат, трактор.

		б	и						
			б	и					
				б	и				
					б	и			
						б	и		
							б	и	
								б	и

Раглаби:
ца, бугьа /гулла/,
релгьен,
/рехгьен/
/перо/,
хан,
итарк\ю,
нукар,
векьарухгьан.

Баян: кьурал раглаби мисалиял руго, гьезул бак\алда ц\алдохьабаз анц\-анц\ бат\иял жидерго раглаби лгьезе бегьула. Гьелгьулгь буго гьел кьот\алабазул т\ок\лгьиги: киг\ан к\ваниги бат\и-бат\иял раглабазул г\емерлгьул форма лгьугинаби.

**Росабазул цIараздасан лъугьарал жамагIатазул цIарал
ва гъезул падежиял формаби**

1	2.	3.	4.
Агъада	агъалал	агъадерица	агъадерил
Алмахъ	алмахъал	алмахъдерица	алмахъдерил
Ансухъ	ансухъел	ансухъдерица	ансухъдерил
Бакълъухъ	бакълъал	бакълъадерица	бакълъадерил
Балахъуни	беллахъ	белехъдерица	белехъдерил
БежтIа	бежтIал	бежтIадерица	бежтIадерил
Больихъ	балъхъал	балъхъадерица	балъхъадерил
Буртунай	буртал	буртадерица	буртадерил
БуцIра	буцIул	буцIулдерица	буцIулдерил
Гелбахъ	гелбахъал	гелбахъаз	гелбахъазул
Гертма	гертмаял	гертмаяз	гертмаязул
Гозолоколо	гозолок	гозолокдерица	гозолокдерил
Гъагъалъ	гъагъал	гъагъадерица	гъагъадерил
Гъараниб	гъерен	гъерендерица	гъерендерил
Гъонохъ	гъанхъал	гъанхъадерица	гъанхъадерил
Гъамуци	гъамцал	гъамцадерица	гъамцадерил
Гъумеки	гъумек	гъумекдерица	гъумекдерил
Гъарадерихъ	гъарал	гъаралаз	гъаралазул
ГъаркIас	гъеркIес	гъеркIесдерица	гъеркIесдерил
Гъачада	гъачал	гъечдерица	гъечIдерил
Гъидалъ	гъид	гъидерица	гъидерил
Гъинухъ	гъинхъвал	гъинхъвадерица	гъинхъвадерил
Гъоориб	гъаал	гъаадерица	гъаадерил
Гаймаки	гIамек	гIамекдерица	гIамекдерил
Гамикъ	гIамкъал	гIамкъадерица	гIамкъадерил
Ганчихъ	гIанчхъал	гIанчхъадерица	гIанчхъадерил
Гасаб	гIес	гIесдерица	гIесдерил
Акнада	акнадесел	акнадесез	акнадесезул
АнсалтIа	ансал	ансадерица	ансадерил
Байикъ	байикъ	байикъдерица	байикъдерил
БакъайичIиб	бекъечI	бекъечIдерица	бекъечIдерил
БацIада	бецI	бецIдерица	бецIдерил

Бекьиль	бекъ	бекъдерица	бекъдерил
Бугънада	бугъун	бугъундерица	бугъундерил
Бухти	бухтал	бухтадерица	бухтадерил
БуцIра	буцIул	буцIулдерица	буцIулдерил
Генуб	генал	гендерица	гендерил
Гиничукъ	гинчал	гинчадерица	гинчадерил
Гуни	гуниял	гунияз	гуниязул
Гъазданищи	гъезден	гъездендерица	гъездендерил
Гъогъоль	гъагъал	гъагъадерица	гъагъадерил
Гъоркъколо	гъоркъкол	гъоркъколдерица	гъоркъколдерил
Гъуниб	гъунисел	гъунисез	гъунисезул
Гъандихъ	гъандхъал	гъандхъадерица	гъандхъадерил
ГъаракIуни	гъерекI	гъерекIдерица	гъерекIдерил
ГъацIалухъ	гъецIел	гъецIелдерица	гъецIелдерил
Гъигъалъ	гъигъал	гъигъадерица	гъигъадерил
Гъимерсо	гъимсал	гъимсадерица	гъимсадерил
Гъолокъ	гъакъал	гъакъадерица	гъакъадерил
ГъоцIалъ	гъоцIал	гъоцIадерица	гъоцIадерил
ГIалахъ	гIалхъал	гIалхъадерица	гIалхъадерил
ГIанди	гIандал	гIандадерица	гIандадерил
ГIаркъухъ	гIаркъхъал	гIаркъхъадерица	гIаркъхъадерил
ГIахъуца	гIахъущ	гIахъущдерица	гIахъущдерил
ГIахъалчIиб	гIехъел	гIехъелдерица	гIехъелдерил
ГIашилтIа	гIеш	гIещдерица	гIешдерил
ГIобода	гIабал	гIабадерица	гIабадерил
ГIорутIа	гIарал	гIарадерица	гIарадерил
Данухъ	данхъал	данхъадерица	данхъадерил
Дурангъи	дуренгъ	дуренгъдерица	дуренгъдерил
Жалакъури	желкъал	желкъадерица	желкъадерил
Зирани	зирен	зирендерица	зирендерил
Ингишо	ингиш	ингешдерица	ингешдерил
Инхо	инхвал	инхвадерица	инхвадерил
ИштIибури	иштIал	иштIадерица	иштIадерил
Килалъ	килал	килдерица	килдерил
Кутиши	кутиш	кутишдерица	кутишдерил
КъахIиб	къехI	къехIдерица	къехIдерил

Къулеціма	къвалцлал	къвалцладерица	къвалцладерил
Лъацуда	лъабцал	лъабцадерица	лъабцадерил
Къосрода	къасрал	къасрадерица	къасрадерил
Къорош	къеш	къешдерица	къешдерил
Къохъ	къахъал	къахъадерица	къахъадерил
Кікларатла	кікларалал	кікларалаз	кікларалазул
Кілахъ	кілахъиял	кілахъияз	кілахъиязул
Кіогъориб	кіагъал	кіагъадерица	кіагъадерил
Кіиклуни	кіиклун	кіиклундерица	кіиклундерил
Кікљуяда	кікљувал	кікљувадерица	кікљувадерил
Магліб	маглілал	магліладерица	магліладерил
Мигларсо	миглас	миглардерица	мигласдерил
Моклособ	макІсал	макІсадерица	макІсадерил
Мочіохъ	мачІхъал	мачІхъадерица	мачІхъадерил
Мущули	мущул	мущулдерица	мущулдерил
Рисиб	рис	рисдерица	рисдерил
Ругъелда	ругъел	ругъелдерица	ругъелдерил
Сагъада	сагъал	сагъадерица	сагъадерил
Сивухъ	сахъал	сахъадерица	сахъадерил
Суметла	сунтІлал	сунтІладерица	сунтІладерил
Тунзи	тунзал	тунзадерица	тунзадерил
Тлануси	тланус	тланусдерица	тланусдерил
Телекъ	тІекъал	тІекъадерица	тІекъадерил
Тинди /б/	тІиндал	тІиндадерица	тІиндадерил
Тукитла	тІукал	тІукадерица	тІукадерил
Урма	урмал	урмадерица	урмадерил
Ухліли	ухлілал	ухліладерица	ухліладерил
Харахъи /б/	херехъ	херехъдерица	херехъдерил
Харачи /б/	херечІ	херечІдерица	херечІдерил
Хелекъури	хелкъал	хелкъадерица	хелкъадерил
Хунзахъ	хунз	хундерица	хундерил
Хушети /б/	хушет	хушетдерица	хушетдерил
Хъвартихъуни	хъвартал	хъвартадерица	хъвартадерил
Хъаргаби	хъергел	хъергедерица	хъергедерил
Хіариколо	хІарисел	хІарисез	хІарисезул
ХІабци	хІабцал	хІабцадерица	хІабцадерил

Ціада	цігъул	цігъулдерица	цігъулдерил
ЦіадахІари /б/	ціедехІ	ціедехІдерица	ціедехІдерил
ЦіатІанихъ	ціетІен	ціетІендерица	ціетІендерил
ЦіалкітІа	ціалкілал	ціалкіладерица	ціалкіладерил
Ціеклоб	ціекІлал	ціекІдерица	ціекІдерил
Ціелмес	ціенсал	ціенсадерица	ціенсадерил
Ціиликъ	ціилкъал	ціилкъадерица	ціилкъадерил
Ціобокъ	ціабкъал	ціабкъадерица	ціабкъадерил
Ціолода	ціалал	ціаладерица	ціаладерил
Ціумилухъ	ціамхъал	ціамхъадерица	ціамхъадерил
Чанаб	чунул	чундерица	чундерил
Чанхъо	чанхъал	чанхъадерица	чанхъадерил
ЧІалда	чІел	чІелдерица	чІелдерил
ЧІикъ	чІикъал	чІикъдерица	чІикъдерил
ЧІиркъатІа	чІеркъ	чІекъдерица	чІекъдерил
ЧІондокъ	чІандал	чІандадерица	чІандадерил
ЧІохъ	чІахъал	чІахъадерица	чІахъадерил
ЧІугліли	чІуглілал	чІугліладерица	чІугліладерил
Шагъада	шегъ	шегъдерица	шегъдерил
Шамгъода	шенгъ	шенгъдерица	шенгъдерил
Шабдухъ	шабхъал	шабхъадерица	шабхъадерил
Шодрода	шадрал	шадрадерица	шадрадерил
ШототІа	шатал	шатадерица	шатадерил
ЩулалъутІа	щулъел	щулъелдерица	щулъелдерил
Щулани	щулен	щулендерица	щулендерил
ГІахъвахъ	гІахъвалал	гІахъвалаз	гІахъвалазул
ГІебутІа	гІебтІал	гІебтІадерица	гІебтІадерил
ГІобохъ	гІабхъал	гІабхъадерица	гІабхъадерил
ГІуркІачи /б/	гІуркІечІ	гІуркІечІдерица	гІуркІечІдерил
Дилим	дилимал	дилимаз	дилимазул
Дургели /б/	дургел	дургелдерица	дургелдерил
Жунгутай	жунгут	жунгутдерица	жунгутдерил
Игъали /б/	игъел	игъелдерица	игъелдерил
Инхело	инхел	инхелдерица	инхелдерил
ИчичІали /б/	ичечІ	ичечІдерица	ичечІдерил
Кванхидаль	квенх	квенхдерица	квенхдерил

Кудали	кудел	куделдерица	куделдерил
Кутлаб	кутел	кутелдерица	кутелдерил
Къелеб	къел	къелдерица	къелдерил
Къудукъ	къакъал	къакъадерица	къакъадерил
Лъагилухъ	лъеглел	лъеглелдерица	лъеглелдерил
Мелъелтла	мелъел	мелъелдерица	мелъелдерил
Могъохъ	магъхъал	магъхъадерица	магъхъадерил
Мохлоб	махлал	махладерица	махладерил
Муни	мунал	мундерица	мундерил
Унсоколо /б/	ансал	ансадерица	ансадерил
Рихъуни /б/	рихъун	рихъундерица	рихъундерил
Салтла	сулуп	сулдерица	сулдерил
Сугъралъ	сугъул	сугъулдерица	сугъулдерил.

БАЯН: флексиялдалъун /рагъл кьолболъ хиса-баси кквеялдалъун/ жамаглатазул лъугиналда цадахъго хлалтлзабула, флексия ккечлого, цияб аслу лъугъунел «И» формантги хадуб – СЕЛ /-в, -й, -б/ суффиксги жубан лъугъунел форма: Чохъ – чохъисел, Харахъи – харахъисел. Гъел формаги битлараблъун рикллуна, амма беццараб буго флексиялдалъун лъугъунел къокъаб форма хлалтлзаби.

АВАР МАЦИАЛДА РУГО УДАРЕНИЕ ХИСИЯЛДАЛЪУН ЦИЯБ МАГИНА ЛЪУГЪУНЕЛ РАГИАБИ

Цалдохъабазда бигъаго гъел тема бичлчлзабизе кумек гъабула гъал куплетаз:

БИЗÁРАБ – БИЗАРАБ
Бизáрав чи дандчвани,
Бизáрлъула хабар – клал.
Бúзараб халглат гладин,
Хабар реклей бакллъула.

ЛА́КАЙ-ЛАКА́Й
Лáкай ячлун йиклана,
Лакáй бичизейилан,
Лáкасго лакай босун,
Лáкай тладюссун ана.

МИ́НА – МИНÁ
Цияб минá бан хадуб,
Маймунат-ункъачоца
Мúна биччараб чини
Босана рокъоб лъезе.

РАГÍЙ-РА́ГИИ
Рагíу глемер гъабие,
Гъалмагъас рагíу кьуна:
Рагíу глемераб буго,
Ра́гиги ритлухълъана.

РИ́ЩИ-РИЩÍЙ
Рíщи гъабубел мехалъ,
Къуркъана хлатил рищú,
Рищúлъта махлу гъорон,
Гъоркъоб биччана рищú.

ХÍУЛИ-ХÍУЛÍЙ
Мискинчи хíули гладаб,
Хлакъ клудияб жо гъечло;

Хíули-хъуп къваригларас,
Хъаз хíулун, хíули гъабе.

ГЪАРИЙ-ГЪÁРИ
Гъадин нилъ мискин гъарú –
Гъел бичасул иш буго.
Гъари рекъараб буго, -
Бикъун, воре, кванаге!

ГИУСАЛ-ГИУСА́Л
Къурул гíусал руклана,
Глемерго цере цлутлун,
Цаби –гíусал руклана,
Глузру хъвачлел, цлохъахлал.

КЪÁЛАЛ-КЪАЛÁЛ
Гъаб заманалъул кьоглти –
Къáлал глемерлти буго.
Къалáл чуязда лъезе,
Лъалел чи дагълъун вуго.

МА́ЛАЛ-МАЛА́Л
Мáлал рала глорцлмаца,
Гамал мекъаб бугони,
Малáл лъола тлохазде,
Тладе рахине ккани.

РИ́КЪИ-РИКЪÍЙ
Глурул рикъиги бахун,
Баху гъабихъе щвана;
Рíкьи урбадалги ххун,
Хехго рокъое ана.

РОГЪЕЛ-РЎГЪЕЛ

Рогъел балеб мехалда,
РЎгъел босун, вачана
Росулъа гьудул-гьалмгаъ,
Росдал къоялде ахлун.

ХЪЎРИ – ХЪУРИ

Хъўризабураб хьитил
Хъўри цақъаб буклана;
Хъурї бакъалда буго,
Бичлун куракги тїад лъун.

НАСАБ-НАСАБ

Насаб гїамалалъул чи
Падамаз никїклъун тола;
Насаб лъикїавган гїадан
Памал бугев ватула.

РАГЪАРАБ-РАГЪАРАБ

Рагъараб цо гордухъан
Рагъараб гъава бачлун,
Рагъараб ретел буго,
Рагълил махї чван, ккалалеп.

РИГЪИН-РИГЪИН

Рїгъинго буклунаро
Богїоца мехтаразул;
Мехтарал рїгъунаро.
Ригъїн талихїаб ккарал.

РИХЪИ-РИХЪИ

Рихъї-цїул бугонани,
Рихъдае мина бала;
Рїхъи мурадлъун бугел
Рукъзалги цақъ къачїала.

РИЧІЧИ-РИЧІЧИ

Цоцазда рїчїчи гїадаб
Гїадатаб талихї гьечїо;

Гъеп гьечїезул рокьул си,
Ричїчї лъугъун, биххула.

САХЛЪИ-САХЛЪИ

Унтарав сахлъи – мурад,
Сахлъї – сундулго талихї,
Сах таги сахал чагїи,
Сахлъїги даимлъаги.

СВЕРИ-СВЕРИ

Къурдухъаби сверїзе,
Сверї гїатїидаб гъабе,
Сверї цақъал васазе
Сверї къварилъун бугин.

ТІИРИ-ТІИРИ

Тїїри – нажасаб гїамал,
Нагїадала кколесул.
Квешлъилъул тїирї шун,
Тїанкї лъолеб лъикїаздаги.

КАНАЛ-КАНАЛ

Канал рукъзал ралаго,
Ракъул хїал шун, унтана,
Канал пиццї гьекъарабго,
Гьесул мадар лъугъана.

САПНАЛ-САПНАЛ

Лъикїал сапнал росана –
Рокъосел цақъ рохана;
Радал сапнал полпилъ лъун,
Гьинкатанги чурана.

ЦІУЛАЛ-ЦІУЛАЛ

Цїулал цадаре регъун,
Цїа боркъїзе гъабуна;
Цїулал цаги гъалагълъун,
Печь багїарлъун буклана.

Журарал рагїабазда тїасан сихкътїул диктан

Цо магїна кьолел журарал рагїаби реклун /цойида) хъвала,
гїага-шагараб магїна кьолелги кьибил такрарлъулелги гьоркьоб де-
фисгун хъвала.

Гьезда тїасан тїоритїулел сихкътїул диктантазул пайда цїи-
кїараб буго: кьокъаб заманалда гїемерал рагїаби битлун хъвазе
ругъунлъула гьелдалъун.

Лъималазухъ рукїуна къвакїараб кагътил карточкаби. Гьезул
цояб рахъалда букїуна гор бахъун, гъеп рахъ бихъїзабула реклун
хъвалеб рагїе, нахъїяб рахъалда букїуна гьобго горги жаниб цїараб
хлучгги, гъеп бихъїзабула дефисгун хъвалел рагїабазе. Мугїалимас
журарал рагїаби абула, лъималаз, сихкътїул, карточкаби рихъїза-
рула. Гъалатї карав цїалдохъан баян кьезе тїамула.

Сихкътїул диктанталъе чанго мисал.

Диктант № 1 Гьоркьчїел, бадибигъ, кагъатгїарац,
бакїа-бахари, багъа-бачари, глучї-мучї,
хинкї-минкї, газа-раххан, квен-тїех, тїа-
дерахъи, нусиреч, захїматкьо.
/12 рагїу/.

Диктант № 2 Гїинтїамїзе, сасине, нухмалъи, тїадкъай,
цебеккезе, дагъ-дагъ, нахъа-нахъа, рада-
-радал, кьойидаса-кьойиде, гъацлuced,
кїитїала, лъабгїин.
/12 рагїу/.

Диктант № 3 Сагїидбег, Хїаригабурлъи, бетїербахъи,
квербаццї, рухїчїаголъи, лъарахлїнчї, гїур-
чинхер, росу-ракъ, хасїят-гїамал, гїи-бо-
цїи, дару-сабаб, махсара-хочї.
/12 рагїу/.

Диктант № 4 Ахївал-хїал, бакъдебусс, нису-нах, цїадал-
хїама, цева-цева, чехъатїаде, гъаб-доб, нахъ-

бакі, жуба-гъубай, цурабакъ, ункъо-щуго, ругънахер.

/12 раглу/.

Диктант № 5

Агъазгъечі, авал-къоно, адаб-хъатир, аза-азар, битла-бищун, кіалагъоркъе, Маркла-члумех, ракъи-кеч, ругънахер, бухлунчлікі, мугъ-мучі, ворта-хъети, рекла-ворчун, катитінчі, цидурукъ, чаранкъуру,

/16 раглу/.

Баян: гъадинал диктантазул карточкаби муглалимас гъаруни, пайда цікклараб буклуна.

**Суффиксазул кумекалдалъун
ціял раглаби лъугъин**

Гъабсарлат жидер кумекалдалъун ціял раглаби лъугъунел суффиксал ккола: - **ЧИ**, - **ЛЪИ**, - **РО**, - **ХЪАН**.

Ціалдохъабазда гъеб тема гъваридго бичічула гъадинал къотлалаби цезаризе тіамуни. Къец бан, гъираялда гъабула гъез гъеб тіадкъай тіубазе.

«-ЧИ» суффиксалдалъун лъугъунел предметиял царал.

6 хларпалъул

					ч	и
					ч	и
					ч	и
					ч	и
					ч	и
					ч	и
					ч	и

пишачи,
хадучи,
иргачи,
илхъичи,
цевечи,
ахилчи,
гъокочи.

7 хларпалъул

з	у	л	м	у	ч	и
г	а	л	и	м	ч	и
гъ	а	л	а	й	ч	и
хъ	у	л	у	хъ	ч	и
с	и	х	р	у	ч	и
г	а	з	е	т	ч	и
ч	а	к	м	а	ч	и

8 хларпалъул

						ч	и
						ч	и
						ч	и
						ч	и
						ч	и
						ч	и
						ч	и

9 хларпалъул

з	а	р	у	р	а	т	ч	и
хъ	а	л	и	й	а	н	ч	и
х	а	къ	и	къ	а	т	ч	и
с	а	х	а	в	а	т	ч	и
и	х	т	и	л	а	т	ч	и
м	а	х	с	а	р	а	ч	и
гъ	а	з	а	в	а	т	ч	и
р	а	г	и	й	а	т	ч	и

захілатчи, мискинчи, колхозчи, гларадачи, магъалочи, хазиначи, машиначи, хъаркласчи.

«-ЛЪИ» суффиксалдалъун лъуглулел предметиял царал

4 хларпалъул

ц	о	лъ	и
ці	и	лъ	и
к	и	лъ	и
ц	у	лъ	и
къ	а	лъ	и
а	гъ	лъ	и

азлъи,
асслъи,
тіалъи,
цилъи,
чилъи,
ссилъи.

5 хларпалъул

т	і	о	к	л	ъ	и
ці	а	к	л	ъ	и	
б	а	ці	л	ъ	и	
б	е	ці	л	ъ	и	
г	о	гъ	л	ъ	и	
гъ	а	ц	л	ъ	и	
гъ	а	г	л	ъ	и	

тіадлъи, хинлъи, ханлъи,
тохлъи, хашлъи, глеблъи,
гладлъи, васлъи, глamlъи,
дагълъи, хъукълъи, дирлъи,
дурлъи, хъачллъи, къадлъи,
къинлъи, сахлъи, хаслъи,
хъунлъи, бакълъи, хехлъи.

6 хларпалъул

к	л	о	д	о	л	ь	и
б	е	ч	е	л	ь	и	
к	о	д	о	л	ь	и	
х	и	р	а	л	ь	и	
р	а	т	л	а	л	ь	и
э	м	е	н	л	ь	и	

Баццалъи, хадулъи,
Разилъи, шулалъи,
Риккчалъи, глатилъи,
Къварилъи, гъуинлъи,
члужулъи, хлажалъи,
учузлъи, хинцлъи.

7 хларпалъул

					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и
					л	ь	и

Къадарлъи, айгъурлъи, ахлмакълъи,
Гашикълъи, пакъирлъи, чуруклъи,
Камиллъи, гадиллъи, цадахълъи,
Рокъукълъи, лъавукълъи, сурукълъи,
чадикълъи, тадагълъи, заглиплъи,
дибирлъи.

7 хларпалъул къотлалаби цезаризе жеги раглаби:

Вазирлъи, хладурлъи, гъарзалъи, къарумлъи, сурукълъи,
бахынлъи, цлдорлъи, гадаллъи, хлалаллъи, хларамлъи, цивурлъи,
глакыллъи, камиллъи, гъоболлъи, балугълъи, гыттинлъи, устарлъи,
глагарлъи, чиякълъи, лъимерлъи, тадагълъи, тамахлъи.

8 хларпалъул

ц	л	а	м	г	л	а	л	л	ь	и
р	а	к	ь	д	а	л	л	ь	и	
ч	а	м	г	л	а	л	л	ь	и	
с	а	н	а	г	л	а	л	ь	и	
к	л	а	р	ч	а	н	л	ь	и	
б	е	р	ц	и	н	л	ь	и		
м	у	к	ь	с	а	н	л	ь	и	
г	л	а	л	а	м	а	л	ь	и	
к	ь	а	н	а	г	л	а	л	ь	и

9 хларпалъул

т	л	а	д	е	г	л	а	н	л	ь	и
с	а	х	а	в	а	т	л	ь	и		
ц	е	в	е	х	ь	а	н	л	ь	и	
м	а	ц	л	и	х	ь	а	н	л	ь	и
б	о	ц	л	у	х	ь	а	н	л	ь	и
х	у	р	у	х	ь	а	н	л	ь	и	
р	о	х	ь	и	х	ь	а	н	л	ь	и
ж	и	г	а	р	ч	и	л	ь	и		
б	и	х	ь	и	н	ч	и	л	ь	и	
ч	а	н	а	х	ь	а	н	л	ь	и	
б	а	х	л	а	р	ч	и	л	ь	и	

«-РО» суффиксалдалъун лъугъарал предметиял цларал

6 хларпалъул

б	е	г	ь	а	р	о	
б	о	с	а	р	о		
б	у	х	а	р	о		
к	ь	е	н	е	р	о	
х	е	н	е	р	о		
з	е	н	е	р	о		
к	л	е	с	е	р	о	
х	ь	е	т	л	е	р	о

Porloro, хадиро,
цладиро, герело,
kletero, мадиро,
чикларо, ччуларо.

7 хларпалъул

б	о	р	ж	а	р	о		
б	о	р	л	ь	а	р	о	
б	о	р	х	а	р	о		
г	ь	е	щ	т	л	е	р	о
к	ь	и	м	г	л	а	р	о
г	л	е	н	т	л	е	р	о
г	ь	о	х	т	и	р	о	
б	о	р	ц	а	р	о		
х	ь	е	щ	т	л	е	р	о

glamglo, гъанклеро,
хъандиро, цламкьеро,
чландеро, кланцлеро,
хленсеро, къенцлеро,
тенклеро.

«-ХЪАН» суффиксалдалъун лъугьарал предметиял царал

7 хларналъул

				хъ	а	н
				хъ	а	н
				хъ	а	н
				хъ	а	н
				хъ	а	н
				хъ	а	н
				хъ	а	н

гужихъан, кочлохъан, чотлахъан,
хурухъан, лъетлахъан, чларахъан,
голихъан, палихъан, кылихъан,
гамихъан, цевехъан, чанахъан,
къолохъан, цаглихъан, лълъарахъан,
маглихъан, найихъан, рагъухъан,
речлухъан, рохьихъан, хламихъан,
гъакихъан, кочлохъан, мацлихъан.

8 хларналъул

ц\	а	л	д	о	хъ	а	н
х\	а	л	т\	у	хъ	а	н
гъ	а	р	д	о	хъ	а	н
гъ	е	р	с	и	хъ	а	н
къ	у	р	д	у	хъ	а	н
р	а	лъ	д	а	хъ	а	н
у	гъ	а	р	у	хъ	а	н
къ	е	р	къ	о	хъ	а	н

9 хларналъул

в	е	къ	а	р	у	хъ	а	н
в	е	к	е	р	у	хъ	а	н
г\	у	ц\	а	р	у	хъ	а	н
п	у	д	а	р	у	хъ	а	н
в	у	къ	а	р	у	хъ	а	н
г	о	ч	а	р	у	хъ	а	н
м	а	лъ	а	р	у	хъ	а	н
г	у	г	а	р	у	хъ	а	н

10 хларналъул

						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н
						хъ	а	н

Воржарухъан,
Гъекъолдухъан,
Мехтарухъан,
Цлехолдухъан,
Хъирцадухъан,
Кланцлерухъан,
Гъенкъерухъан,
Гъещлерухъан,
Хъещлерухъан.
Сентлерухъан.

«-АБ», «-ЯБ» /йаб/» суффиксиздалъун лъугьарал прилагательнаяул къотлалаби

5 хларналъул

			а	б
			а	б
			а	б
			а	б
			а	б
			а	б
			а	б

къокъаб, цлакъаб, хъахлаб, цлеклаб,
къоглаб, щакаб, лъиклаб, квешаб,
хасаб, чараб, чуйаб, цойаб,
бецаб, цийаб, цлуяб, хехаб,
хераб, хвараб, чараб, хухаб,
къинаб, хлораб, хинаб, цлеклаб,
соглаб, сахаб, ризаб, хъачлаб.

6 хларналъул

				а	б
				а	б
				а	б
				а	б
				а	б
				а	б
				а	б
				а	б

гъуинаб,
чанлъаб,
тлинчлаб,
канчлаб,
ганчлаб,
гантаб,
гинкъаб,
тарцаб.

7 хларналъул

						а	б
						а	б
						а	б
						а	б
						а	б
						а	б
						а	б
						а	б

8 хларналъул

к\	а	р	ч	а	м	а	б
х\	а	й	р	а	н	а	б
ч	а	р	ч	у	р	а	б
х\	а	с	р	а	т	а	б
ц\	а	м	х\	а	л	а	б
къ	о	къ	кк	а	р	а	б
ц\	е	к\	м	а	х\	а	б
ч	а	м	г\	а	л	а	б

7 хларналъул къотлалабазе раглаби:

Къадараб, бечедаб,
члелераб, хъахилаб,
глубилаб, тлугъидаб,
тладагъаб, тамахаб,
къваклараб, хледалаб,
цидалаб, цогойаб,
чидакъаб, чадикъаб,
къадараб, чинихлаб,
хлалимаб, хладураб.

9 хларналгъул

т	л	а	к	ь	е	р	а	б		
г	а	з	у	х	ь	а	х	а	б	
г	ь	а	ц	у	к	ь	е	р	а	б
х	ь	а	ч	у	с	а	р	а	б	
у	р	б	а	х	л	а	л	а	б	
х	л	а	м	а	м	а	х	л	а	б
л	а	х	л	у	к	ь	е	р	а	б
к	л	и	р	е	к	л	а	р	а	б

10 хларналгъул

л	а	х	л	ч	л	е	г	л	е	р	а	б
к	а	н	т	л	о	г	ь	и	л	а	б	
б	е	ц	л	х	ь	а	х	л	и	л	а	б
х	ь	а	х	л	и	л	к	к	а	р	а	б
ц	л	а	х	л	и	л	к	ь	е	р	а	б
р	а	х	д	а	к	ь	е	р	а	б		
б	и	л	б	а	г	л	а	р	а	б		
ч	л	е	г	л	е	р	ч	а	р	а	б	
т	л	у	г	ь	и	л	к	к	а	р	а	б

Баян: Цалдохъабазе захлмалъула прилагательнойл причастияздаса ратларахъизе, хасго араб заманалъул причастиял. Гъадинал дандекквездакъул лъиклаб буго лъимал гъелъие ругъун гъаризе.

Прилагательнойл - причастиял

Ризаб	– ризлъараб,	беричаб	– беричлъараб,
Керчаб	– керчлъараб,	гьогъаб	– гьогълъараб,
Баццаладаб	– Баццалъараб,	къоглаб	– къогълъараб,
тлогъилаб	– тлогъиллъараб,	гинкъаб	– гинкълъараб,
чанлъаб	– чанлълъараб,	тохаб	– тохлъараб,
хлулияб	– хлулалъараб,	хъахлаб	– хъахллъараб,
гъагаб	– гъагълъараб,	халатаб	– халалъараб,
Басрияб	– басралъараб,	квешаб	– квешлъараб,
гладалаб	– гладаллъараб,	чалухаб	– чалухлъараб,
хъахлилаб	– хъахлиллъараб,	сахаб	– сахлъараб,
цияб	– цилъараб,	гъайбатаб	– гъайбатлъараб,
борхатаб	– борхалъараб,	цеклаб	– цекллъараб,
эбелаб	– эбаллъараб,	клюдияб	– клодолъараб,
цодораб	– цодорлъараб,	гъитлинаб	– гъитинлъараб,
гургинаб	– гурнилъараб,	тлоклаб	– тлоклъараб,
		къокъаб	– къокълъараб.

Даимаб гламат бугеб – прилагательное, заманияб ишалъул хасият бугеб – причастие.

Магларулдаса глурусалде, глурусалдаса магларулалде предложениял руссинариги творческияб халтл ккола

Баян: цо мацалдаса цогиялде таржума гъаби захлматаб творческияб халтл ккола. Мугалимасда гладаб буго гъелъиеги лъимал ругъун гъаризе. Амма школазда гъелде кIварго кьоларо. КIиябго мацалда гъоркъоб хурхен чезабиялъе гъель лъикIго квер бакъула. Бищунго цалдохъабазе захлмалъула глаголал-сказуемоял заманиял формазда дандеккезаризе. Авар мацалда ункъо заманияб форма буго глаголалъул, глурусалда – лъабго. Гъеб цо захлмалъи. Авар мацалда гъечIо иш тIубай ва тIубангутIи мухIканго бихъизабулел глаголиял формаби, глурусалда руго. Гъельзулъ ккола аслиял гъалатIалги. Масала: «Я читал эту книгу», – Ян абураб предложение лъималаз бусинабула: «Дица цалана гъеб тIехъ» абун, ай читал ва прочитал цого жолъун тола. КIиябго мацалъул предложениязул членазул бакIазул тартибги батIияб буго. Гъединлъидал, цин цо хабарияб текст бусинабизе тIамилалде, цалдохъаби ругъун гъаризе ккола дандритIун руссинаризе кIолел гладалатал предложениял руссинаризе малъиялдасан.

Гъелъие кьолел руго гъал мисалиял халтIаби.

/скобказда жанир кьун руго рукIине колел предложениял/

Карточка № 1

Я пойду домой.	/Дун рокъове ина/
Я буду идти домой.	/Дун рокъове ине вуго/
Я решил задачу.	/Дица масъала гъабун/
Я решал задачу.	/Дица масъала гъабунел букIана/
Он поищет брата.	/Гъос вац валагъила/
Он будет искать брата.	/Гъос вац салагъизе вуго/
Он ищет брата.	/Гъос вац валагъулев вуго/

Карточка № 2

Дица гъаб тIехъ цалана,	/Я прочитал эту книгу/
Дица гъаб тIехъ цалунел букIана.	/Я читал эту книгу/
Дица гъаб тIехъ цалила.	/Я прочту эту книгу/
Дица гъаб тIехъ цализе буго.	/Я буду читать эту книгу/
КватIичIого гинтIи тIегъала.	/Скоро зацветет шиповник/

Гинти пегъазе буго. /Шиповник будет цвести./
Гьитинаб лъимер хехго кьжила. /Маленький ребенок скоро заснет./
Гьитинаб лъимер кьжизе буго. /Маленький ребенок будет спать./

Карточка № 3

Я посажу дерево. /Дица гъветI чѣла/
Я буду сажать дерево. /Дица гъветI чѣзе буго/
Отец построит мельница. /Инсуца гъобо бала/
Мать накормит сына. /Эбелалъ вас кваназавила/
Мать кормит сына. /Эбелалъ вас кваназавулев вуго/
Мать будет кормить сына. /Эбелалъ вас кваназавизе вуго/

Карточка № 4

Метер нижеца цѣбил ахирила. /Завтра мы уберем виноград/
Метер нижеца цѣбил ахиризе буго. /Завтра мы будет убирать виноград/
Риидал дун магарде инсухъе ина. /Летом я пойду в горы к отцу/
Риидал дун магарде инсухъе инее вуго. /Летом я буду идти в горы к отцу/
Метер чанахъан рохъове ина. /Завтра охотник пойдет в лес/
Метер чанахъан рохъове ине вуго. /Завтра охотник будет идти в лес/

Карточка № 5

Лесник пошел в лес. /Рохъихъан рохъове ана./
Ленсик шел в лес. /Рохъихъан рохъове унев вуклана./
Мальчик полез на дерево. /Вас гъотIоде вахана./
Мальчик лез на дерево. /Вас гъотIоде вахунев вуклана./
Девочка поела грущу. /Ясалъ гении квана./
Девочка ела грушу. /Ясалъ гении кунѣб буклана./

Карточка № 6

Их бачлана. /Пришла весна./
Их бачлунѣб буклана. /Приходила весна./
Эбелалъ бахча лъалъана. /Мать полила огрод./
Эбелалъ бахча лъалъалѣб буклана. /Мать поливала огород./
Асмаца рукъ лъухъана. /Асма подмела комнату./
Асмаца рукъ лъухъулѣб буклана. /Асма подметала комнату./

ХАЛИПАБИ, ХАЛИПАБИ!

Авар мацалъул хаслъилъун ккола ункъо батияб падежалда подлежащее буклине бегъи.

Аслияб падежалда подлежащее буклуна, тIадчIарал глаголал сказуемояллъун ккараб мехалъ. ТIадчIараб глаголалъ бихъизабула предметалъ гъабулеб иш жиндаго гъелда тIадхутIи. Бухъараб глаголалъ бихъизабула предметалъ гъабулеб иш цогигаб жоялде гIунтIизаби.

ТIадчIарал глаголал жинсиял ругони, сказуемоял подлежащеегун рекъон ккола жинсалъулъ ва формаялъулъ /цолъул ва гIемерлъул/.

Мисалал:

Расул векерун вачлунев вуго.

Асият екерун ячлуней йиги.

Кету бекерун бачлунѣб буго.

Вассал, ясал, кутул рекерун рачлунел руго.

Киналго глаголиял формабазда гъѣб низам цIунула.

Глагол жинсияб гъѣчIони, гъанже заманалъул формаялда хутIизегIан, гIадатияб сказуемояллъул грамматикияб бухъен бихъуларо:

Расул кьижана, кьжула, кьжила.

Асият кьижана, кьжула, кьжила.

Кету кьижана, кьжула, кьжила.

Вассал, ясал, кутул кьижана, кьжула, кьжила.

Амма жинсиял гурел глаголазда тIаде буклине, гъабизе гIадинал бухъеналъул глаголалги журан, составиял сказуемоял лъугъараб мехалъ, грамматикияб бухъен якъинго загьирлъула:

Расул кьижун /къижизе/ вуго /гъавуна/.

Асият кьижун йиги, къижизе гъаюна.

Кету кьижун буго, къижизе гъавуна.

Васал, ясал, кутул кьижун руго, къижизе гъаруна.

Аслияб падежалда бугѣб подлежащееялъѣ мутIигIлъула сказуемое. Гъѣлъ тIалаб гъабураб жиндир жинсалда ва формаялда сказуемое буклин.

Гьелъул глаксалда **актив, кьовул, жинда** падежазда подлежащее буклуна, бухъараб глагол сказуемоелъун ккараб мехаль. Гьелдасан суалги лъола /лъица? сунца? лъие? сундуе? лъида? сунда?/, ай сказуемаялъ тлааб гъбураб падежалда подлежащеги лъезе ккола. Гьедин бухъараб глагол-сказуемаялъе мутлгльула подлежащее.

Жибго сказуемое рекъон ккола жинсалъулги формаялъулги битараб дополнениегун.

Мисалал:

a/	Инсуца машина рокъобе бачана.	/лъица?/
	Инсуца лъади рокъое ячана.	/лъица?/
	Инсуца гъобол рокъове вачана.	/лъица?/
	Инсуца лъимал рокъоре рачана.	/лъица?/
b/	Инсуе машина бокъула.	/лъие?/
	Инсуе лъади ёкъула.	/лъие?/
	Инсуе гъобол вокъула.	/лъие?/
	Инсуе лъимал рокъула.	/лъие?/
в/	Инсуда машина бихъана.	/лъида?/
	Инсуда лъади йихъана.	/лъида?/
	Инсуда гъобол вихъана.	/лъида?/
	Инсуда лъимал рихъана.	/лъида?/

Сказуемаялъул глущиялда гъорлъе унел, жинсиял галаматал ругел бетлерал гурел членалги, сказуемого гладин, битараб дополнениегун рекъон ккола. Гьединлъидал **битараб дополнениги риклкъуна лъабабилеб бетлераб членлъун.**

Жидерго хасаб маці бугел росабазул ва шагъаразул лъималазе захлмалъула жидер каламалъулъ жинсгун формаялъулъ раглаби рекъезаризе.

Поцебесеб классалдасанго байбихъун, лъимал ругъун гъаризе ккола, жинсалъулъ ва формаялъулъ раглаби рекъезарун, предложениял глущизе. Бигъаго ва хехго гъеб масъала тлубазе кумек гъабула гъал хадур рехсарал халипабаз /схемабаз/.

Байбихъула глущиго бетлерал членал ругел глисинал предложияздасан. Классалдаса классалде тладе журала малъарал каламалъул бутлабазул раглаби /прилагательнойл, жинсиял цларубаклал, причастиял, баклалъул наречиял, иргадулаб риклкъен/.

Мугалимас гъездаса пайда босизе бегъула жиндаго берцин бихъараб куцаль. Халипаби кьолел руго карточкабазул формаялда.

Карточка № 1

Лъимал регун руго.

Ци _____.
Саида _____.
Наби _____.

Карточка № 2

Эбелалъе яс ёкъула.

/_____ вас _____.
/_____ глака _____.
/_____ лъимал _____.

Карточка № 3

Трактор бекъарилеб буго.

Эмен _____.
Асият _____.
Полохъаби _____.

Карточка № 4

Динара хъвадарулей йиги.

Рашид _____.
Цлалдохъаби _____.

Карточка № 5

Вас цлалдолев вуго.

Яс _____.
Полилал _____.

Карточка № 6

Гьитинаб тарац басандана.

/_____ Писа _____.
/_____ Саида _____.
/_____ буртлал _____.

Карточка № 7

Гали члелого васандулев вугила.

Асма _____.
Цилтинчи _____.
Къагли _____.

Карточка № 8

Хирияй кюдо нижехъе ячлуней йигила.

/_____ гъобол _____.
/_____ театр _____.

Карточка № 9

Хехго бекерулеб чу бачлуней бугила.

/_____ Сидикъ _____.
/_____ Загъра _____.
/_____ ритлучлал _____.

Карточка № 10

Лъиклаб кьеглер клудияб глеоб рагула.

/_____ Мухтар _____.
/_____ Аминат _____.
/_____ гъутлби _____.

Карточка № 11

Исана Салман москваялде ине вугила.

/_____ Хлавра _____.
/_____ Авартеатр _____.
/_____ глалимзаби _____.

Карточка № 12

Унтарав Пусман сахлзулев вуго.

/___ Гайшат _____.

/___ галарча _____.

/___ бачал _____.

Карточка № 13

Сихираб цер бахчарулеб бугила.

/___ чанахъан _____.

/___ цюгъор _____.

/___ мокъокъал _____.

Карточка № 14

Вас векерун вачлунев вуго лъарахъе.

Яс _____.

Баси _____.

Хухал _____.

Карточка № 15

Магларул космонавт росулъе вачлунев вуго.

Гъесда данде бахъун бачлулеб буго росу.

/_____ эмен.

/_____ эбел.

/_____ лъади.

/_____ лъимал.

/_____ музыкантал.

/_____ кочлохъаби.

/_____ вац.

/_____ яц.

Карточка № 16

Хирияй эбел кьижун йиго.

/___ эмен _____.

/___ лъимер _____.

/___ гъалбал _____.

Карточка № 18

Кларчамаб тарац бекерана.

/___ Писа _____.

/___ Салимат _____.

/___ клуртул _____.

Карточка № 17

Панчай Сакинат екерулей йиго.

/_____ Булач _____.

/_____ жайран _____.

/_____ хухал _____.

Карточка № 19

Руз цюдорав хлинч буго.

Салман _____ вас _____.

Гороч _____ гъой _____.

Пашура _____ яс _____.

Карточка № 20

Дида рохъоб цер бихъана.

/_____ чанахъан _____.

/_____ Патина _____.

/_____ чундул _____.

Карточка № 21

Ясаль гланкI кваназабулеб буго.

/___ вац _____.

/___ клодозбел _____.

Карточка № 22

Дир эбелалъе рокъула берцинал хланчи.

/_____ Башир.

/_____ тлайпус.

/_____ Халимат.

Карточка № 23

Илхъичи маглардаса рокъове вачлунев вуго.

Доярка _____.

Боци _____.

Пухъби _____.

Карточка № 24

Пун вачлунев вуго гъайбатав гакъилав вас.

/_____ яс.

/_____ мусудул.

/_____ Салихлат.

/_____ Хъазами.

Карточка № 25

Разияв цюдорав Писа тладчун цалдолев вуго.

/_____ Сагладата _____.

/_____ Запир _____.

/_____ яцгал _____.

/_____ студентал _____.

Карточка № 26

Хирияб гIагараб ВатIан бокъула дие.

- / _____ Эмен _____.
- / _____ эбел _____.
- / _____ мугIрул _____.
- / _____ Дагъистан _____.

Карточка № 27

Дораса цере-цере рекерун рачIана лъимал.

- / _____ чапар.
- / _____ Сайгид.
- / _____ ессарухъан.

Карточка № 28

Балъго аскIовеги ун, разведчикас тушман кIолев вуго.

- / _____, рагъухъабаз _____.
- / _____, партизаналь _____.
- / _____, зводаль _____.

Карточка № 29

Цебе-цебе чуги тIамун, магIардаса эхеве вачIана Пумар.

- / _____ васги _____, _____ Пашура.
- / _____ ясги _____, _____ ворчIухъан
- / _____ лъималги _____, _____ рецарухъаби.
- / _____ гъойги _____, _____ доярка.

Карточка № 30

Эбелалда аскIобе бекерун бачIана кету.

- / _____ Расул.
- / _____ Фазу.
- / _____ гIанкIуял.

Карточка № 31

КIодода кодов кьижун вукIана Рамазан.

- / _____ кету.
- / _____ Билкъис.
- / _____ ясал.

Карточка № 32

Гъай кIиабилей яс цIакъ лъикIай йиги.

- / _____ Вас _____.
- / _____ машина _____.
- / _____ гугарухъан _____.

Карточка № 33

БачIунаго катида нухда батун буго гъалбацI.

- / _____ Асмада _____ мокъокъал.
- / _____ вацасда _____ яцIгал.
- / _____ эбелалда _____ гъалбал.
- / _____ лъималазда _____ къункъраби.

Карточка № 34

Гъав лъабавго вас рокъове унев вуго.

- / _____ яс _____.
- / _____ машина _____.
- / _____ оц _____.
- / _____ солдат _____.
- / _____ гIолилай _____.

Карточка № 35

АнцIабго дегIен рокъобе тIадбуссун буго.

- / _____ гугарухъан _____.
- / _____ гIака _____.
- / _____ йичарухъан _____.
- / _____ лъетIахъаби _____.

**Цолъул формаялда подлежащееи лъун, цализе /хъвазе/,
цинги гьел гемемерлъул формаялда цализаризе /хъвазе/.**

Цолъул формаялда предметиял царал бугел предложениял
гемемерлъул формаялда лъезе, гемемерлъул формаялъул цолъул фор-
маялда глүцизе ругъун гъаризе.

Карточка № 36

Вехъ магарде унев вуго. / _____.
Эбел базаралдаса ячлуней йиго. / _____.
Эмен харинив вецарулев вуго. / _____.
Сихлираб цер чанабе бахъана. / _____.
Чохъияв векерун вергъана. / _____.
Пин бижун буго гленеккизе. / _____.
Пака рокъобе бачлулеб буго. / _____.

Карточка № 37

Полохъанчи векъарулев вуго. / _____.
Вехъас кьеглер кваназабубеб буго. / _____.
Яс хъвадарулей йиго. / _____.
Хинчи боржунеб буго. / _____.
Гвангва гьодриниб бегун буго. / _____.

Карточка № 38

Вацас гьобол нухда тловитана. / _____.
Дир ахикъ гъветі тегъан буго. / _____.
Микки тлохда рещтун буго. / _____.
Ціце кьурулте бахунеб буго. / _____.
Ціум тіад сверулеб буго. / _____.
Цалдохъан масъала гъабубеб вуго. / _____.

Карточка № 39

Эбел хурий лъилъарулей йиго. / _____.
Эмен харинив вецарулев вуго. / _____.
Хан рагъде хладурлъулев вуго. / _____.
Лагъ ханасе хлелулев вуго. / _____.
Цер гланкиде чан гъабубеб буго. / _____.

Карточка № 40

Шагирас ціакъаб поэма хъвалеб буго. / _____.
Вехъас гиял рехъен хъутанале бачана. / _____.
Артистас клубалда кечі ахлулеб буго. / _____.
Гъотлодаса тіамах глудобе бортана. / _____.
Цалдохъанас гланкі хъихъун буго. / _____.

Карточка № 41

Эбелалте лъимер хирияб буго. / _____.
Клудадае вокьула цлдорав вас. / _____.
Векъарухъанасе бокьула бекъарулеб оц. / _____.
Ясалте реклее глота баглараб тегъ. / _____.

Карточка № 42

Чанахъанасда лъала члеглераб цер бугеб бакі.
Врачас сахгъаюна унтарай глдан.
Студентазда данделъана машгъурав галимчи.
Цалдохъанасда клоченчло тлоцеесеи учительница.
/ _____.
/ _____.
/ _____.
/ _____.

Гемемерлъул формаялдаса цолъул формаялде рачине

Карточка № 43

Лъимал регун руго. / _____.
Циял чанаре рахъана. / _____.
Ясал рокъоре рачлана. / _____.
Полохъаби армиялде унел руго. / _____.

Карточка № 44

Херал кутул кьижун руго / _____.
/ ___ чагли _____. / _____.
/ ___ глүхъби _____. / _____.
/ ___ клудаби _____. / _____.

Карточка № 45

Улбул магларде унел руго. / _____
 Оцал _____ / _____
 Ручаби _____ / _____
 Полохъаби _____ / _____

Карточка № 46

Буртлал гурдада расандана. / _____
 Лъимал _____ / _____
 Васал _____ / _____
 Ясал _____ / _____

Карточка № 47

Мусудул чвердолел руго. / _____
 Цилтланчи _____ / _____
 Ханзаби _____ / _____
 Къудкул _____ / _____

Карточка № 48

Вацал рокъор кьижун руго. / _____
 Улбуз глачи речлчулел руго. / _____
 Цлалдохъабаз гъутлби члолел руго. / _____
 Рецарухъабаз харибаклал рецулел руго. / _____
 Устарзабаз кьоал ралел руго. / _____

Карточка № 49

Вацаз чарал ритлчулал хьихъун руго. / _____
 Колхозчаглаз глахъал ралел руго. / _____
 Васаз чуял кьололел руго. / _____
 Хланчлаз бусаби щущунел руго. / _____
 Рессарухъабаз халичаби рессулел руго. / _____

Карточка № 50

Чанахъабазда рохъор бацлал ратана. / _____
 Бацлазда чанахъаби рихъана. / _____
 Гьел рохъалкъотлун тлурулел руго. / _____
 Чанахъабаз бацлал чвалел руго. / _____
 Бацлазда лъутун рорчлизе кивана. / _____

Главгол-сказуемое заманиял формабазда лъезе ругъун гьаризе**Карточка № 51**

<i>Щиб гъабураб?</i>	<i>Щиб гъабулеб бугеб?</i>
Нижеца хур лъилъана.	/ _____
Устарас кьо къачлана.	/ _____
Манаршаца кечл ахлана.	/ _____
Дица чу кьолана.	/ _____
Эмен рокъове щвана.	/ _____
Кьоалъ Расул вецарана.	/ _____

Карточка № 52**51 абилеб карточкаядла ругел предложениял лъезе глахъалаб ва бачлулеб заманалда.**

<i>Щиб гъабулеб?</i>	<i>Щиб гъабилеб?</i>
/ _____	/ _____
/ _____	/ _____
/ _____	/ _____
/ _____	/ _____
/ _____	/ _____
/ _____	/ _____

Карточка № 53

<i>Щиб гъабун бугеб?</i>	<i>Щиб гъабулеб бугеб?</i>
Устарзабаз школа бан буго.	/ _____
Кадахъабаз къадал гьарун руго.	/ _____
Цлалдохъанас сурат бахъун буго.	/ _____
Понккюца цагъур борлъун буго.	/ _____
Саидаца халича бессун буго.	/ _____

Карточка № 54**Гьелго предложениял /карточка № 53/ бачлулеб заманалда лъезе**

Щиб гъабизе бугеб?
 Устарзабаз школа базе буго.
 / _____
 / _____

Карточка № 55

<i>Щиб гьабураб?</i>	<i>Щиб гьабулеб бугеб?</i>
Гьутѳи тегьана.	/ _____.
Мугѳрул гѳурччинлъана.	/ _____.
Тайи басандана.	/ _____.
Кьагѳи гьадана.	/ _____.
Херав бакъалде вахъана.	/ _____.
Ясаль ретѳел чурана.	/ _____.
Ахихъанас гьутѳи члана.	/ _____.
Муи хъвадаричѳо.	/ _____.
Баракатаб цѳад бана.	/ _____.
Хѳажида самолет бихъичѳо.	/ _____.

Карточка № 56

Гьелго предложениял /карточка № 55/ гѳахъалаб ва бачѳунѳб заманабазда лъезе.

<i>Щиб гьабулеб?</i>	<i>Щиб гьабизе бугеб?</i>
Гьутѳи тегьала.	Гьутѳи тегьазе руго.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.

Карточка № 57

Байбихъул формаялда кьурал рагѳабаздасан предложениял гѳуцѳизе ва заманиял формабазда лъезе.

<i>Щиб гьабураб?</i>	<i>Щиб гьабулеб бугеб?</i>
Дунял, роцѳине.	/ _____.
Эмен, исана, рукъ, базе.	/ _____.
Гьаб, машина, лъикѳ, хѳалтѳизе.	/ _____.
Асма, тѳугъдул, чѳезе	/ _____.

Гѳиса, хвараб трактор, кьачѳазе.	/ _____.
Жамагѳат, лъар, цѳияб кьѳ, базе.	/ _____.
Вац, шагъар, цѳализе ине.	/ _____.
Ниж, Москва, гьѳобол, вачѳине.	/ _____.

Карточка № 58

Гьелго предложениял /карточка № 57/, бачѳунѳб заманалъул гѳадатаб ва составияб формаялда казуемоялги лъун, цѳализе ва хъвазе.

<i>Щиб гьабилеб?</i>	<i>Щиб гьабизе бугеб*?</i>
Дунял роцѳина.	Дунял роцѳине буго.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.
/ _____.	/ _____.

Карточка № 59

Гьелго предложениял цѳализарила, “щиб гьабулеб букѳараб?” абураб суалалъе жаваблъун кколѳедухъ.

Дунял роцѳунѳб букѳана

/ _____.

/ _____.

/ _____.

/ _____.

/ _____.

/ _____.

Карточка № 59

**Байбихьул формаялда кьурал раглабаздасан,
суалазда рекъон, предложениял гьуцйизе, цлализе ва хъвазе**

Щиб гьабун бугеб?	Щиб гьабулеб буклун бугеб?
Цияб завод бан буго.	Цияб завод балеб буклун буго.
Цияб завод, базе.	/_____.
Цибил, бакларизе.	/_____.
Машина, хер, баччизе.	/_____.
Тукен, тлахьал, рачине.	/_____.
Хланчи, юг, роржине.	/_____.
Цлорораб гьури, цуйзе.	/_____.

Карточка № 60

Глагол-сказуемаяде тладе – ИЛА жубан, предложениял гьуцйизе

Щиб гьабун бугебила?

Бацл гиялъе кланцлун бугила. /Мисал/	
Ворчлухъан, бацл, члвазе, буклине.	/_____.
Лъимал, хлор, бахъизе, инее, руклине.	/_____.
Машина, хер, баччизе, буклине.	/_____.
Тукен, тлахьал, рачине, руклине.	/_____.
Хланчи, юг, роржине, руклине.	/_____.
Писа, лъедезе, лъазабизе, буклине.	/_____.
Асият, гурде, букъизе, буклине	/_____.
Гудур, цер квезе, буклине.	/_____.

Карточка № 61

Хабарияб наклонениялда кьурал предложениял суалияб ва тлабанияб наклонениязда лъезе.

Хабарияб наклонение.	Суалияб наклонение	Тлабанияб наклонение.
Ясаль кечл ахлана	Ясаль кечл ахланищ?	Ясай, кечл ахле.
Муса рокъове ана.	/_____?	/_____.

Саида кьижичло.	/_____	/_____.
Лъимал расандана.	/_____	/_____.
Расулица кечл цлалан.	/_____	/_____.
Хлажида гама бихъана.	/_____	/_____.
Салман тладе вахъана.	/_____	/_____.

Карточка № 62

**Байбихьул формаялда кьурал раглабаздасан хабариял,
суалиял, тлабаниял предложениял гьуцйизе ва цлализе.**

Хабарияб наклонение. Суалияб наклонение. Тлабанияб наклонение.

Цлалдохъан цлалдана.	Цлалдохъан цлалданищ?	Цлалдохъан, цлалде
Асият, хъвадаризе.	/_____?	/____, ____.
Васал, кечл, ахлизе.	/_____?	/____, ____.
Гьеду, гьотлода, рещтине.	/_____?	/____, ____.
Вас, дарсал, гьаризе.	/_____?	/____, ____.
Асма, школа, инее	/_____?	/____, ____.

Карточка № 63

**Гьелго предложения /карточка № 62/ гьечл олъиял гьул
/гьукъиял гьул/ формазда лъезе.**

Хабарияб наклонение. Суалияб наклонение. Тлабанияб наклонение.

Цлалдохъан цлалдечло.	Цлалдохъан цлалдечлищ?	Цлалдохъан, цлалдоге.
Асият, _____.	/_____?	/____, ____.
Васал, _____.	/_____?	/____, ____.
Гьеду, _____.	/_____?	/____, ____.
Вас, _____.	/_____?	/____, ____.
Асма, _____.	/_____?	/____, ____.

Карточка № 64

Жинсгун формаял гьул рекъезарун, предложениял гьуцйизе.

Гьаб буго ноль вачларав гьоболас бачларав пихъ.
/_____ ункъачоца _____ ясикю.
/_____ чанахъабаз _____ ци.

/ _____ Писалас _____ бахларай.
/ _____ глухъбуз _____ куйдул.
/ _____ иххица _____ члалаби.

Карточка № 65

**Киналго предметиял цларал глемерлъул формаялда лъун,
предложениял цлализе ругъунлъизе.**

Вехъ, цццлеги бачун, бакълъуде ана. / _____
Инсуца харицелалъ ссан бецана. / _____
Доярка цлорораб иццухъ лъалхъана. / _____
Катица глункл кколеб буго. / _____
Кочлохъанас щиглру ахлана. / _____
Вацас гьоболасе сайигъат битлана. / _____

Карточка № 66

**Гьоркъан хлуч цларал раглаби глемерлъул формаялда лъун,
предложениял цлализе ва хъвазе.**

Ццце кланцларалъубе, бурутги кланццула. / _____
Тохав вехъасул боци баццица чвала. / _____
Эбелалъ тукадаса гъадаро босана. / _____
Хан гьечлони, лагъ вуклунаро. / _____
Гъадица гъотлода бусен гъабуна. / _____
Инсуца рохъоса глер бачлана. / _____

Карточка № 67

**Цолъул формаялда предметиял цларалги лъун, предло-
жениял цлализе.**

Дояркаби глачи реччлулел руго. / _____
Улбул хурзал чларалел руго. / _____
Студентал росабалъе унел руго. / _____
Буртлал харибаклазда кваналел руго. / _____
Бахларал рукъзалккун рахъунел руго. / _____
Ахихъабаз гъутлби раццунел руго. / _____

Карточка № 68

**Предметиял цларал цолъул формаялда лъун,
предложениял цлализе ругъунлъизе.**

Улбуз лъималазе хлункъби гьаруна. / _____
Хъунул муглруздаса росабалъе рачлана. / _____
Устарзабаз чуззда тлукъби чвана. / _____
Тукабазда тунчул ричулел руго. / _____
Гьалбадерица назмаби ахлана. / _____
Ахал цунизе глалаби тана. / _____

Карточка № 69

**Хлучазул баклалда хлажатаб падежалда
чанахъан абураб рагли лъезе**

/ _____ цлорораб иццухъ рещтлана.
/ _____ хлалхъезеган лъим гьекъана.
/ _____ цлакъаб туманкI буго.
/ _____ бокъула магларул тлабиглат.
/ _____ лъикI лъала бацлазул гламал.
/ _____ нижеца тлубараб анкъ бана.
/ _____ ругоан цлакъал дурнавал /лъихъ?/.
/ _____ ритлчлал хлнкъулел гьечлоан.
/ _____ гьел цлунулел руго.

КЕЧИ ХЕРХИНЕ РУГЪУН ГЪАРИ

Адабияталде рокъи базабиялъул цо тIарап ккола кочло-далъун рагIи абизе цIалдохъаби ругъун гъари. Ругъун гъаруни, кечI херхине бажарула щивав гIадатав гIакълуялъе мукъсанлъи гъечIев цIалдохъанасухъан. Гъеб гуро чIобогояб рагIи. Анкъго сональ /5-11 кл./, анкъие кIиги сагIатги къун, шагъаралда гъарурал ва гIурал магIарул лъимал ругъун гъаруна кечI херхине, харбал, маргъаби, макъалаби хъвазе. Школа лъугIулеб мехаль, басмаялде бахъана гъезул кучIдузул тIехъ, «ХIакъикъат» газеталда ва «Лачен» журналалда рахъана гъезул харбалги, маргъабиги, кучIдулги. Гъел рукIана магIарул мацI загIипго лъалел, амма лъазабизе гъира бугел лъимал.

Щиб лъалеб гъезда гъоркъоса цониги шагIир вахъине бегъула. Амма нижер букIинчIо, адабияталде рокъи куцай гурони, поэтал рахъинариялъул мурад. ТабигIаталь гъунар къурав шагIир вижизе ккола, гъесул гъунаралда уркъбал гъезе бегъула рагIул устарзабаз, амма гъезда кIоларо гъесул поэт вахъинавизе. МагIарулал руго шигIруял асаралда руцарал гIадамал. КечI херхине ва кочлодалъун рагIи абизе гъезухъа бажарула.

Кочлодалъун калам херхине цIалдохъаби ругъун гъаризе бокъарав мугIалимас пайда босизе бегъула нижер хIалбихъиялдаса. МахIачхъалаялъул 14 абилеб школалда анкъго сональ цебе рагъана «Полохъанав адабиятчи» /«Юный литератор»/ абураб авторасулаб школа. Гъанже гъелъул филиалал рагъун руго цо-цо районазул школаздаги. Гъенир хIалтIулел руго адабияталде рокъи бугел ва цIалдохъабазулъги гъеб бижизабулел творческиял мугIалимзаби.

Гъезие нижеца къола хасал программаби, гъабула хIажатаб методикияб кумекги. Кружок, яги факультатив хIисабалда гуреб, анкъие кIиги сагIатги къун, адабияталъул къучIал цIалдохъабазда лъазаризе къасд карал мугIалимазги рагъизе бегъула жидерго школаздаги нижер школалъул филиал. Гъеб тIаде босулев мугIалим вачIине ккола Тахо-Годил цIаралда бугеб педагогикияб институталде Акимов Къурбанихъе /школалъул авторасухъе/.

Филиал рагъичIого, факультатив, кружок хIисабалда, яги дарсил заманалда кечI гъабизе цIалдохъабазда малъулеб бугони, цIунизе кколеб тартибги хIисабалде росизе кколел рахъалги руго.

Цин себе /5 аб.кл./ малъизе ккола магIарул шагIирзабаз бищун гIемер хIалтIизабулел 7,8,11 гъижаялъул кочIол роцен. Байбихъила бищун бигъаяб цо науялъул кочIол роценалдасан, хадуб рачIина кIиги науялъул микъго гъижаялъул кочIол гIуцIи лъазабиялде; гъелъул табигIат лъималазда лъарабго, ирга щола кIиги науялъул 11 /анцIила цо/ гъижаялъул кочIол роцаде.

Чан рагIи кочIол мухъил бугониги /1, 2, 3, 4, 5/, батIалъи гъечIо, щибаб науялда жаниб /гIурусаль стопа/ 7, яги 4+4, ялъуни 6+5 гъижа букIине тIадаб буго. Гъеб гъечIони, кочIол чвахи лъугъунаро.

Абуларищ цо къурдул нау бачейилан. Гъеб ккола дурусаб тартибалда такрарлъулеб музыкалияб къотIел – бакъанальул роцен. Гъеб, чара гъечIого, кочIоеги хIажатаб буго.

КочIол роцен цIакъ хехго бичIчIула цIалдохъабазда, амма науялъул табигIат бичIчIун бахъунаро. Камилго гъеб лъачIого, кочIол мухъал хъвазе лъимал тIамиги гIададесеб иш буго. Гъединлъидал цIалдохъабазда бичIчIизабила 7 гъижаялъул кочIол роценги науки данде кколеблъи, ай цого рукIин. ЦIалулелъулги ахIулелъулги цо нау лъугIараб бакIалда гъитIинабго лъалхъи гъабула, гъениб кочIол мухъги лъугIизе тун, предложениялъул хадусеб бутIа цIияб мухъидасан хъвала.

Анкъго гъижаялъул цо мухъида предложение лъугIараб кечI къаналат букIуна:

Беке-бекерун цер ана;
Царада нус батана...

Яги:

Рукъ букIине ккола рукъ;
Нух букIине ккола нух;
КечI букIине ккола кечI;
Лълъар букIине ккола лълъар... /Р.ХI.)

ГIемерисел предложениял лъугIула кIимухъидаги ункъмухъидаги:

Инсанас, живго чIвазе,
ЧIегIараб хер ургъана. /ГI.М.)

Ихдалил гъаваялъги,
Гъайбатал тIугъдуцаги,
ТIогъолал байдабазги
Дида цIияб рухI лъола, /ЦI.ХI.)

Гъаниб цо глăдатаб предложение 7 гъижаялџул кочлол наку-ялда рекъезабун буго. Щибаб накуги цїияб мухъдасан байбихъун буго клудияб хларпалдалъун. Хасал цларал гурони, цо предложени-ялда жанир ругел глăммал раглаби клудияб хларпалдалъун хъвазе бегуларо-гъалатI, амма кочлол наку /чївахи/ кквезе бигъалџиялџейин гъединаб «гъалатIалџе» изну къун бугебги.

ЩИбаб накуялда жанире ине ккола тлубарал раглаби – закон. Гъел гъенир гъунел гъечлони, яги глечлони /гъижа камуни/ наку-чвахи бекула. Цо накуялда жаниб гъинчлџеб раглул бутIа хадуселде босизе бегуларо – балагъизе ккола гъениб дурусаб рагли. Цо-кIиги гъижа камулеб бугони, босула раглул халатаб форма /бацIил/ /бацIалџул/. Рес гъечлони, тIаде частицаби, союзал журан, глџезабула. Гъедин кочлол роцада предложенил хъвазе захIматаб жо гуран дагъабниги пагъму бугев чиясе. ЗахIмалџула накуялџе /бакъаналџе/ хIажатаб аллитерация билџьланхъизабизе. Гъеб гъечлони, лџугъуна кочлол роцада хъвараб хабар, я раклалда члџезабизе, я ахIизе санагIат гъечлџеб. Кочлол пасихIлџи тлубанго бараб буго **магIнаялдаги аллитерациялдаги**. Берцинал сипатаздалџун загъир гъарулел гъваридал магIнабазда тIад аллитерация камилал раглабазул формаби цIакъ рекъон ккола, бахIаралда члухIараб ретIел гIадин.

Балагъе цо ЦIадаса ХIамзатица 7 гъижаялџул наку бугеб цо куплеталда жаниб хIалтIизабун бугеб бечедаб аллитерациялде:

*БоцIи тала гъабулел,
Тохаб агълу хIулулел,
ХIилла-макру бергъарал
Пацанал данделџула.*

Цо наку цогидалда регъезе, цо-цо бугониги, гIола пасихIлџи лџугъинабулел гъаркъал. ХIамзатил абун цо-цо накуялда кIи-кIиги руго гъел. Гъеб буго бергъарав раглул устарасул махщел – щибаб хадусеб рагли цебеселџ раклалде цвџезабулџеб аллитерациялџул бухъен.

Микъго гъижаялџул кочлол мухъиль кIи-кIи наку буклуна /4+4/. Цо буква, кIиги-лџабго буква рагли ине ккола 4 гъижаялџул накуялда жанибе. Глечлони, яги гъинчлони, кочлол наку бекула, мухъиль 8 гъижа бугониги: /3+5/, /5+3/, /2+6/, /6+2/, /7+1/, /1+7/. Гъеб кIиябго накуги цоцазда регъезе ккола аллитерациялџе.

Масала:

Гъава лџикIаб, //лџим гъуинаб, //
Гъайбатаб цо //ракъ букIараб,
Къер-къераб квен, //керчал рохъал, //
Бахъин лџарал //жанир ругеб. // /ЦI.XI./

Куплеталда жаниб бугеб микъабго наку цоцада регъон буго аллитерациялџе, цо музыкалияб рахас лџугъинабун.

Гъебго къагIидаялџ бакъан лџугъуна 11 /анцIила цо/ гъижаялџул кочлол роцада гIуцIараб куплеталџулги. Гъенибги щибаб мухъиль кIи-кIи, куплеталда жаниб микъго наку буклуна, добго къагIидаялџ аллитерациялџ цоцалџ регъараб. ГIицIго мухъиль кIиябго накуялџул гIуцIи /6+5/ буклуна – цебеселда 6 гъижа, хадусеб 5 гъижаялџул.

МагIнаялџул камиллџиялџулги, аллитерациялџул бечелџиялџулги, мацI клутIулареб чвахиялџулги рахъалџ МахIмуд цеве ккола киналго аваразул шагIирзабаз. Гъесул асаралдаса цо мисал:

Унти тIагIанилан, //тIаде вахъани, //
Нахъа чIун батула //цогиги балагъ; //
Бигъалџанин черхан, //хиял гъабун, //
Хвелго къабуллџулџеб //къварилџи ккола. //

тI — тI — хъ
хъ — б — б
б — х — х
х — къ — къ.

Гъединал мисалаздалџун цIалдохъабазда гъваридго бичIчи-забула кочлол роценги, накуги, аллитерацияги /жанисеб рифма/.

Хадуб накуги аллитерацияги загъирлџулџедухъ, пасихIго ва хехго цIализе тIамула гъадиал кIижугъаби ва ункъжугъаби:

ЧлукIнал хабада херги
Хашаб бихъун бижула.

ХIалтIичIого чIунилан,
ЧIван рехулџеб члукIнана.

Рокъи бугони, ракъальџ
Къолел дуге нигIматал;

Кьал ахлараб ракъуца
Кьолеб дуге наглана.

* * *

Реклел клулал ричлизе,
Клул гьабизе клолебищ?
Клалдиб мацл клодолъани,
Клалъазе хлал клолебищ?

Гьединал куплетал, муглалим разияб куцалъ, цлализе бажара-
рараб мехалъ, тлалкъала роценги, накуги, аллитерацияги бихъиза-
бизе. Роцен бихъизабула, мухъида хадуб тарихги лъун /7 гь./, накуя-
лъе бахъун члараб клирекъараб хлучч - //, алитерациялъе гьаркъида
/хларпалда/ гьоркъ клирекъараб хлучч цлала /хъ/.

Хъегелело хъварциялда//
Хъарци хъухъалеб буго//
Боглоло хъванкделаго//
Хъарци бачулеб буго.///7 гь./

* * *

Панклал, цурдул // цадахъ рачлун, //
Рорчлами кьун, //кьерда члола//
Кьураб талихл //баркун хадуб, //
Кверал росун, //рохел лъола.// /8 гь./ /Цл.Хл./
* * *

Жакъа дур кагъатги // кодобе босун, // /11 гь.)
Кинабниги ургъел // гьелде чучана.//
Нечарал дур хларпал // хлалаеги ккун, // /Пл.М.)
Хласраталъул дардал // дуге рикъана.//

Гьалатл биччачлого, гьеб тлалкъай киназго тлубараб ме-
халъ, кочлолъа раглаби ратла росула, гьезул баклалда хлучч цлала.
Магнаялде, роцаде, аллитерациялде балагъун, гьел жидер баклалда
рекъезаризе ругъун гьарула:

Щибаб _____ /7 гь./
Тоннабаз тлощел _____, /Цл.Хл./
Толго _____ бохарав
/_____ лъугъаги.

Раглаби: кьолев, гектаралдаса, хурухъанлъун, глалам.

* * *

Нух гьечлел _____ /7 гь./
Гьакил _____ бахъулел
/_____ бетлергьабаз
/_____ Дагъистан.

Раглаби: шагъра, парсаздасан, махщалил, тегъан аги.

* * *

Цинги кьола, кочлол наку хис-хисун лъун, гьел руклалиде
ккезаризе.

Рачлазул, квасул, хъахлал, гладал, сурдул,
Бахъана, бихъинкету, чанай, клиго,
Гьабизе, жо, бащад, щвараб, клиязго,
Щулияб, лъугъана, къватир, къотлигун.

Запятаял гьоркъоса рахъула, магнаялде, аллитерациялде
ва накуялде балагъун, раглаби жидерго баклалде рачине тлалкъала.
Авторасул гладин, херхаразе рецц гьабула, магнаяб формаялде ба-
чаралги лъиклаллъун рикллина. Гьединал тлалкъаял камилго тлуразе
ругъунлъигун, байбихъула жидерго творчествоялде.

Байбихъуда кьола роценги цо жугъаялъул кочлол
байбихъиги:

Дир катица _____ /7 гь./
Цлум буго _____ /7 гь./
Бацлги циги _____ /8 гь./

Чанго батлияб буклине бегъула таде жубалеб бутла:

Дир катица нису квана.
Дир катица глунклкл ккуна.
Дир катица чан къана.
Диар катица квен тана...

Яги: Цлум буго тлал сверулеб.
Цлум буго къуртла рещтлун.
Цлум буго гохлтла клусун.
Цлум буго боржахъунеб.
Цлум буго хлулун лъуглун...

Гъединго:

Бацги циги цолъанила.
Бацги циги цадахъ руго.
Бацги циги ццидахана.
Бацги циги цолцалъ рана...

Гъелъул глаксалда кьола сказуемоял, гъезда рекъарал подлещеял лъезе ва кьураб кочлол роцада рекъезаризе:

/_____ глеледула. /7 гъ./ /Хелеко/

/_____ къвакъватула. /7 гъ./ /Панклял/.

/_____ чирчидула. /8 гъ./ /Ханчлил тланчи/

/_____ бубудула. /78 гъ./ /Цулъараб оц/

Байбихьуда гъедиал тлэдкъял тлурала классалъго цадахъ. Лъималаз ургъарал ярагъунел жавабал хъвала доскаядаги тетрадаздаги. Чан вариант лъугъаниги, цоцазда хадур хъвала, церехун рехсарал мисалазда глдин.

Гъелъие лъималазул бажари лъугъараб мехалъ, тлэдкъяла клижугъаялъул кечл херхине. Цинн кьола цебесеб мухъги хадуселъул тлоцебесеб рагиги:

Гурччинаб глечилан ккун,

Галица _____.

Меседил хлулиялъул

Хинчл _____.

Киналго цадахъ хлалтлула гъелда тлэдги. Лъикл карал клижугъаби тетрадазда хъвазарула.

Гъелъиеги глураб бажари лъугъараб мехалъ, рачлуна тлурарабго клибилеб мухъ тладе хъвазе лъимал ругъун гъариялде. Муглалимас кьола цебесеб мухъги хадусеб байбихъизе бегъулел рифмиял /аллитерациял/ гъаркъалги /хларпалги/.

Масала:

Галил глалагун тайи /г, т/

/_____.

Аллитерацияги цлунун, гъеб хлуччалъул баклалда лъезе бегъула гъадиал мухъал, клижугъа /предложение/ лъуглизабизе:

Галил глалагун тайи

Галахалда руклана.

Галил глалагун тайи

Гашилтле ун ратана.

Галил глалагун тайи

Гидра кунел ругоан.

Галил глалагун тайи

Гиял къавутле ана...

Галил глалагун тайи

Тукада нахъа руго.

Галил глалагун тайи

Тира-сверулел руго.

Галил глалагун тайи

Танкеллъуда руклана.

Галил глалагун тайи

Татавулалде ана...

Гъеб лъиялда жеги глемерал мухъал тладе ургъизе бегъула.

Цадахъ лъугъун, тладе мухъ жубазе лъимал ругъунлъигун, тламула жиндирго бажари бихъизабизе. Лъикл ккаразул клижугъаби жидерго творчествоялъул тетрадазда хъвазе тлэдкъяла. Ккарал глунгутлаби рихъизарула, кколел хиса-баси гъабизе тламула. Гъедин щезе ккола лъиклаб хлалбихъи.

Цинги рачлуна **ункъжугъаби** /куплетал/ хъвазе ругъун гъариялде. Бищун бигъаяб форма цо накуялъул /7 гъижаялъул/ кочлол роцен кколелъул, гъелдасан байбихъула куплетал херхине. Кьола тема:

Цер

Беглераб сунтлур буго,

/_____.

/_____.

/_____.

КИЙИЛАБ

Яги: Сурхае клийил ккана,

/_____.

/_____.

/_____.

Куплетал херхине бажаригун, рачлуна кьурал темабазда, яги жидецаго ургъарал темабазда тласан кѝи-кѝи, лъаб-лъаб, гьунар бугез цѝикѝкѝун, куплетал ругеб кечѝ гьабиялде.

Гьез ургъарал асаразде кьезе ккола цѝикѝкѝараб кѝвар: лъѝикѝ ккарал бакѝал реццула, лъѝилниги ракѝхвеларедухъ жагъалал, лъугъинчѝел бакѝал рихъѝизарула, малъа-хъваял гьарун, къачѝазе тѝамула.

Ярагъунеб куцалъ лъугъарал, къачѝан, магѝнааялде рачѝарал асарал творчествоялъул тетрадазда хъвазе тѝамула.

Гьединабго хѝадурлъѝи гьабула хабариял асарал /харбал, маргъаби/ хъвазе ругъунлъѝиялъѝеги. Байбихъула гаргар /гѝицѝго суалал ва жавабал/ бугел хабараздасан. Гаргазе тѝамула Рухѝчѝаголъѝаби /хѝайванал/. Масала: «Гѝанкѝѝи Цѝерги», «Цѝерги Чанахъанги», «Борохъѝи Гѝужрукъѝи» ва гь.ц. хадур рачлуна авторасул рагѝабигун къокъалго харбал хъвазе ругъун гьариялде.

Гьоркъехун кьолел руго, рехсараб тартибалда рекъон, кочѝо-далъун калам гѝуцѝизе лъѝимал ругъун гьариялъѝе хѝажатал хѝалтѝаби.

АЛЛИТЕРАЦИЯ, НАКУ, РОЦЕН БИХЪИЗАБИЗЕ ТІАДКЪАЯЛ

Цо-цо гѝорхъолъа ун, культуричагѝаз
Какѝизе риччан те гьал дур гѝадатал.
Дие гьел рокъула – гьел гѝадатазулъ
Гѝумрудал соназул хѝалбихъѝи буго. /Р.Хѝ./

Боцѝи тала гьабулел,
Тохаб агълу хѝулулел,
Хѝилла-макру бергъарал
Пацанал данделъула.

Ц охѝамаги хадуб цѝан,
Халгѝатги гьажилда бан,
Хасел босизе унев
Цо нухлулав вихъула. /Цѝ.Хѝ./

Цо нухалъ рогъалилъ
Рагѝана кѝодол гьаракъ:
- Тѝаде вахъа, дир месед,
Дурго кьегѝер бихъѝизе,

Питнадай кьучѝ тѝамуралги,
Тѝехѝ бухидал, хинлъун руго;
Тѝидул мугъаз хѝалуцарал,
Хѝур кѝутѝидал, ригъун руго. /Цѝ.Хѝ./

Дахѝадада гьимана,
Гьес дие жаваб кьуна:
- Дур гьѝитѝинав вац жеги
Гьавун гьечѝо ракъалда. /Н.Ю./

Цояб бер бортарав
Нартасухъе щвана,
Щубохѝил хъартазул
Хъулбузда сверана. /Цѝ.Хѝ./

Гьава лъѝикѝаб, лъѝим гьѝуинаб,
Гьайбатаб цо ракъ букѝараб,
Кьер-кьераб квен, керчал рохъал,
Бахъинлъѝарал жанир ругеб. /Цѝ.Хѝ./

Ихѝдалил гьаваялъѝи,
Гьайбатал тѝугъдуцаги,
Тѝогъолал байдабазги
Дида цѝияб рухѝ лъола. /Цѝ.Хѝ./

Лъѝъурдузда багѝарал
байрахъал рухъун,
Раккана оцалги цадахъ аралги;
Росулъ хутѝараца, дандеги рахъун,
Рохалил свери лъун, сухѝмат гьабуна.
Тѝоцебе рахъ барав кѝодо гьавурал
Кѝальаял рукѝана
бакѝ-бакѝалдасан. /Ю.Х./

Бакъул канлъѝи бѝкъараб,
Бакъан берцинаб мокъокъ;
Меседил паркѝи бугеб.
Мукъур сурмияб микки.

Рукѝкѝеналде кун ххола
Ххамил гурде букъѝизе.

Хъегѝело хъварщѝиялда
Хъарщѝи хъухъалеб буго;
Богѝоло хъванкѝиялда
Хъарщѝи баччулеб буго.

Дур чамгѝаллъѝи бацѝѝине
Чияде ккезе тоге;
Ккараб мунагъ чуризе
Чияр квѝерал ахѝуге.

Унти тѝагѝанилан, тѝаде вахъани,
Нахъа чѝун батула цогѝиги балагъ;
Бѝгъальѝанин черхан хѝял гьабуни,
Хвелго къабуллъулеб къварилъѝи ккола.
/М./

Къаси сордо щвезе сабаб щѝѝѝдаян,
Щуцѝул тѝатѝалаго росу сверана;
Тѝулада бакараб кор сунарищан,
Сапал тѝетѝезегѝан, тѝамур бачана. /М./

Росулъ рачѝ хъвагѝулеб хъвани
тун гьечѝо,
Тушман чѝвазе унел активаз рекѝун.
Рачел къазе гѝурав гѝадан хутѝичѝо, -
Хъурмил махѝ чѝварабго,
чѝехъана росу. /Цѝ.Хѝ./

Цо гьалмгаъас ахѝун гьаракъ гьабуна,
Гьой рагѝулин гьѝеб жо, - жѝѝбго тейѝилан.
Гьвѝелги бацѝѝилги лъалкѝ
лъангутѝизе ниж
Лъѝимал ратѝѝилан,
рортун ана ал. /Цѝ.Хѝ./

 Чечлого хлунканиги,
 Хамил гин кьокълтиларо;
 Къойилго цацланиги,
 Цццел рачл халалтиларо. /Г.М./

 Балагъун гьимиги гьурмал гвангъиги,
 Гьардарав бетлргъан, батлалти гьечло;
 Беразул свераби, нодоялтул сси –
 Самой мун ийклина, клалъан хадуса. /М./

 Пагъир, щибаб соналъ савуца холел
 Салта хурзал тани, талихл къина дур.
 Цере къучлал тамун, тладе ракъ рехун,
 Талаби рекъун, чла,
 кьо бахинчлого. /Ц.Х.И./

 Рукъбал меседилаб, сан маргъалулаб
 Самаияб хланчил хлал буго дие;
 Рукъбазда варакъул накъищ угъараб
 Гъаваялтул лочнохъ чара хун буго. /Ч.И./

 Свери лъугилалде лъутулеб шунгъар,
 Лъугъараб щиб две кьоабилеб век?!
 Кьо ун бахъиналде, бачлараб сордо,
 Салам, накълкикъ бугеб
 рикклладесеб цлва. /Р.Х.И./

 Огъ, буклараб заман лъикл -
 Буклана голохъанлъи,
 Глаздалъги ца глладинаб,
 Цлладабги махх глладинаб. /Р.Х.И./

 Риидал бакъул кьоаялъ,
 Бакъги кьогинеглан,
 Ахикъе лъим бахъизе.
 Вухъарулев вуклана.

Маркклалул бер рукклланда,
 Беркклал-квералги чурун,
 Квана-гъанан вахъиндал,
 Вахъун рагътла вегана. /З.Х.И./

 Пасияб къуваталъ къиркъизабидал,
 Къадал риххун унеб члухлараб шагъар;
 Муглрул тлогъги бекун, вулкан
 кланцидал,
 Цлладул тереталъулъ тирщараб шагъар.
 /Г.М./

 Вореги гьудулесе
 Гьереси-чу кьологе:
 Гьель живго гьоркъе рехун,
 Бохдул гьурун рехулин.

 Ватланалъул
 //клалтлал къараб//
 хъаравул//
 Хъахладаса
 //хлур клутлулеб//
 маххул жул.//
 Рохалиде
 //халкъ бачунеб//
 чармил клул,//
 Чвахаги дур//
 бергъенлъаби//
 комсомол.// /Ц.Х.И./

 Лълъар меседил бисалде
 Босуге члвазе ишан –
 Элде щвараб берцинлъи
 Бати щакаб жо бугин.
 Плабиглат берцинлъизе
 Бижараб хлайваналде,
 Воре, воре, чанахъан,
 Чан гъабизе гьесуге!

Дир гьурмада //гьерсал гьечлел //щибниги,//
 Щолареб бакл буклунареб кибниги,
 Ккараб мунагъ бахчулареб лъилниги,
 Лъимал-хъизан гьечлеб нилъер – лъай дуда. /Ц.Х.И./

 Рекел гъаваялтул гьундул рихханнин,
 Гьудулдай чучарай, дундай чарлъарав?
 Чорхол хиялазул хурзал члунтанин,
 Халилат члухлундай, дида члалгундай? /М./

 Кочлол куплетал харбил къагидаялъ /формаялъ/ хъван кьо-
 ла. Цлалдохъабаз гьел кочлол формаялда куплеталккун хъвазе ва ал-
 литерация, науку, роцен бихъизабизе тладкъала.

1. Бецлал рохъазда глураб глажаибаб чуги шун, жакъа дир
 бугеб рохел халкъалда щибха лъалеб? Берщваралъуб хлетл лъолеб,
 лъалкл беглараб чужлда, чангит бан, дун реклиннин раклалде лъида
 ккелеб? Нухда риллътин хладураб, хлатил роси гледераб, сапаралъ
 битлулелтул, тлукъби члвазе кколареб. /Ц.Х.И./

2. Роцлде балеб цлладги, цлорораб иццул лъимги, лъарал гу-
 чаб чвахиги, черхалъе цлакъ рекъола. /Ц.Х.И./

3. Плузраби раццллад гьарун, боцул глумру цлунулел глкатох-
 тирзабазул, зобал гьугъан, цллад баге. Рачида квер гледерал, квартал
 гьаракъ берцинал, фабрик-завод члухларал хлалтлухъаби члахъаги.
 /Ц.Х.И./

4. Цо бергъараб шавкъалда шиглру ахлулеб мехалъ, щайтлаби
 тохлъукъего рачлана дир кочлолъе. /Р.Х.И./

5. Свак чучана, черх битлана, чундул глдин, сах руклина.

6. Муглрузул чундузул, чанил буртлазул тласа камулареб кви-
 не жо буго; зодил тлайпусалъул тланчил гъанаде тладе чакар щвараб
 квине жо буго. /М./

* * *

7. Цере рахъун, артистаца хоралдалъун кечI ахлула, художни-кас сурат бахъун, митинги къан, нахъруссуна. /ЦI.XI./

* * *

8. Бачлун глондокъ, щвантIихги пун, щвартIиялда басандула; шурункъверкъалъ, къалиги чIван, къеркъолоаго гор сверула. /ЦI.XI./

* * *

9. Киналго руцIун чIедал, цIунцIрадул ццин бахъана, михъи-да кверги бахъун, пилалда себе чIана. Гъанже пил пунщиялда гьел-да гIаде къулана; пилалъ хIухъел цIалааго, цIунцIра жаний борчIана. /ЦI.XI./

* * *

10. Бищунго регъунеб рогъалил макъу рещтIун цо тIотIоца тIуризабуна, тIохол гъобол гIадин, гIинтIе зузудун, гIасияб ццидаль дун вахъинавуна. – Вай дур кваркъабазда кутул хурхаяб, кингIаги нечечIеб чи валъаргъине? Анлъабго бохалда маххала далаяб, дир гуреб нодойищ дуда батичIеб? /М.С./

* * *

11. Гъунар, махщел инсанасе аллагаъсул салам буго, насла-базе расен толеб талихIалъул хIуби буго. Пелму-лъайги гIадамасул гIакълуялъул аслу буго, Эб босизе рес рекъарав икъбалалъул къва-лакъ вуго. /М.Пат./

* * *

12. Жеги гIурччин хутIарал хадур ралагъунги тун, гъутбузда-са тIогъилал тIанхал гъенолел руго. Рогъараб рукIкIинегIан, хIапара-хIутIги баччун, хIанчIаз хъхъирал тIанчIаз тIавап гъабулеб буго.

* * *

БАЯН: Харбил формаялда къурал кучIдул, шигIрияб формаялдеги рачун, роценги, накуги, аллитерацияги чIезабун бажарараб мехалъ, рачIуна кочIол мухъиль хис-хисун лъурал рагIаби, жидерго бакIазда лъезе лъимал ругъун гъариялде. Роценги, накуги, аллитерацияги лъикIго лъан бугелъул, лъималазе гъеб захIмалъуларо.

МУХЪИЛЬ РАГIАБИ ХИС-ХИСУН ЛЪУН, НАКУ БЕКИЗАБУРАЛ РАГIАБИ ЖИДЕРГО БАКИАЗДА ЛЪУН, КОЧИОЛ МУХЪАЛ РУКИАЛИДЕ РАЧИ

РачIазул квасул хъахIал гIадал сурдул
Бахъана бихъинкету чанай кIигIо.
Гъабизе жо бащад цвараб кIиялъго,
Щулияб лъугъана къватIир къотIигун. /ЦI.XI./

* * *

ГохIил каранда гIужалъ бакъ баккулеб
КартIил цер цо батана кIусун кIалтIа
Бакъул паркIолеб салам нуралде къун,
Бегун бугоан балагъун къанщ-къанщун. /ЦI.XI./

* * *

Мискинаб рукъалъул дун
Хъизаналъул бакъараб,
Барав рукъалда къоно,
Вас инсул къобухIарав. /ЦI.XI./

* * *

Мугъги чIван кутакалде
Бихъулищ пил чIухIараб
ГIадин цIунцIраялъ лолен,
Лъуна гIодоб битIун цIан. /ЦI.XI./

* * *

ВукIинчIин шайих тамаша Хочбарги,
ГIурдул чIван ругел тIохIтIа щайдай асул?
Гурин палугъан Гъиматги гIаламат,
Кварал рухъараб гъабго кинаб хIалтIи

ВачIунев вугин бицунаго гъале
Гийкъизин цо жо Гъимат вац ворчIами:
- ХIисабги гъабун, гъаб дур хIалтIиялъул
ХIайран жаваб ниж къеларищ рукIанин. /ЦI.XI./

БАЯН: Гъал руго мисалиял хIалтIаби. ХIажалъани, мугIалимас жинцаго кигIанги хIадур гъаризе бегъула гъадиал тIадкъаял.

**НАХЪЕ-ЦЕРЕ РАЧАРАЛ КОЧИОЛ МУХЪАЛ, МАГИНАЯЛДЕ ВА АЛЛИ-
ТЕРАЦИЯЛДЕ БАЛАГЪУН, РУКИАЛИДЕ ККЕЗАРИЗЕ ХИАЛТИАБИ**

- Щиб бокъараб, бецав чи?
- Раги раглизе гундул.
- Щиб бокъараб, гинкъав чи?
- Канъи бихъулел берал. /Р.ХІ./

* * *

Сахлъи цунулев врач /2/
РухІ бичун инсанасул /1/
Пор чвахаги халкъалде /4/
Нужер галимзабазул /3/ /ЦІ.ХІ./

* * *

Беркіал-квеалги чурун, /2/
Маркіачул бер рукіиндал, /1/
Вахъун рагда вегана /4/
Квана-гъанан вахъиндал. /3/

Бахъинаб моці буклана /4/
Перенал наккіул чваби /2/
Бакътерхъул тарапазда /1/
Наккіилъан билълъанхъулеб /3/ /3.ХІ./

* * *

Хіалхъиялда вуклана /4/
Гьогъомараб гъуриялъ /1/
Бигъаго хлухъелги цан, /3/
Берцинго гъаваги къун. /2/

Сурат берцинал чундул /3/
Нижеда дандбитлхъе /1/
Чанадулел ругоан /4/
Бугеб къурул сирталда /2/ /3.ХІ./

* * *

Черхалда глеті ціричлеб /1/
Хіарамаб рикъзи квине /4/
Боці данде гъабуге /2/
Баціал дуй хладуралин /3/

Хіал къун щвараб буголъи /1/
Гьелда глей гъабуларел /4/
Бишун бечедаб давла /2/
Дореган къазе гъаре /3/ /И.ПІ.-ХІ./

* * *

Гъураз ккурав Гъамбулат /1/
Гъваниго вукларав чи /3/
Гъвалдар кванан, сахлъана /2/
Вигъа-вичун вачлана. /4/

* * *

Бидул гучаб гуренж ккола /2/
Бишун къунтІав къарум ккола /4/
Къо бихъичлеб боціи щварав /1/
Сахлъи бичун бечелъарав /3/

* * *

Магарухъги буго гураб берцинлъи /2/
Тегъго баккулилан кколаро дида /4/
Тіогъол магіданалда гайиб чвазени, /1/ /М./
Гурул рагалалда гъутлбузда гуреб. /3/

* * *

Къавуль чи гъечіого, дунго хутлана /2/
Танкан сваказеган, вахъун сверана /4/
Рамазан моціалъул анціго къо индал, /1/ /М./
Дежурна гъечіого, поч теларилан /3/

* * *

Цо лъиклаб гъой босизе /3/
Рихъе, дир хулжал росе, /1/
Росабалъе вахъинин /4/
Хухгун лемаг цебе гъе /2/ /ЦІ.ХІ./

Хочбар къватлив лъугъиндал /2/
Халкъалъ гайиб чвалилан /3/
Галида яхІ речічлана /4/
Мугъзада хулжалги ран /1/

Тпад толел хіакимзаби /3/
Тпил гьетіараб бугони, /2/
ХіалкІун лъикІал ралагье /4/
РагІад битІуларебин /1/

Халкъалъе толел чагІи /3/
Тохав вехъасул рехъен /1/
Пакълу-тадбир бугел те /4/
Хъурмица чІван батублин, /2/ /ЦІ.ХІ./

* * *

Хіаким нужеца тоге /4/
Халкъалъе гурхІел гьечІев /3/
Залимазе нах гІадав /2/
Мискинаще заз гІадав /1/

Хіалті хварабин нилъер /4/
ЧІухІарав хіаким ккани /3/
Ццин бахъун, нахъе чІвалев /2/
Парзалъ чи цева чІани, /1/ /ЦІ.ХІ./

* * *

Тпаде къали чІехъани /2/
Ункъабго сахІ заяблѣи /3/
Рошнода тІад сахІги лъун, /1/
Лъазе ккараб жо буго. /4/ /И.ГІ-ХІ./

* * *

Аслияб законалъул /1/
Гъудуллъун кколев вуго /4/
Тушманлъун гъавичІого, /3/
Нух тарав талавурчи /2/

* * *

Рогъалил канлѣи лъан, кантІизе гурин, /4/
Воре, магІарулав, гІелму жибго те /1/
Мактабалде рагъу воре рагъуге /3/
Жагълуялъ мехтарав вигіине гурин /2/ /ЦІ.ХІ./

* * *

Щиб жо автомобиль, беццизе ккани? /2/
Гъакил чвархѣи гурев, чол тІваркѣи гурев /1/
ЦІадул гъакал гъунар дида лъаларо /4/
Нахъа цулев гурев, себе цІай гурев /3/ /ЦІ.ХІ./

ГЪИЖАЯЛЪУЛ КОЧІОЛ МУХЪАЗДА ГЪОРЛЪЕ ККАРАЛ «ЧИЯР» /тІокІал/ РАГІАБИ НАХЪБЕРЕХХУН, ХЪВАЗЕ.

Къунани, щарги чІвала дица,
Щванани, чиги чІвала дица,
Щибго баркала гьечІо гъезие,
Бу, ваче бокъарав чи гъанже. /ЦІ.ХІ./

* * *

Вортун ун, Хочбарица ургъунго
Гъванщиль бараб бакІаб заруца
Заманаялъ нилъер МухІама
ХІохъ къотІун, гІодов ккана гури. /ЦІ.ХІ./

* * *

- Эмен вугин гъал къояз цІакъго
ПонцІораб кІудияб рахълъен гІадин,
Хъизаналде хъачІго вагъулев
Гъосда гъанже гъабулеб жо щиб?
Берцинго гъесда ниж кІалъани,
Ци гІадин, вахъун гъулгъудула.
ЦІакъ гІамал хисун бугин гъесул,
Сабаб гІаги хъвай хехго, Гали. /ЦІ.ХІ./

БАЯН: гъалги мугІалимасе мисалиял руго.

ХІуччазул бакІазда магІна дандеколев эпителил лъезе

Жакъа _____ лъикІлѣи, /гъабураб/
ЛъагІел ингун, батила.
Жакъа _____ сахлѣи /цІунараб/
Метералде батила. /ГІ.М./

* * *

3 гъ. _____ бацІалъ ана
4 гъ. _____ куй хъамун.

* * *

2 гъ. _____ гІанкІ хІарун лъуна
3 гъ. _____ цо цараца.

* * *

Бацлаз _____ чахъу /7 гь/

Чан магларде бахунеб? /7 гь/

Бихъизе _____ тегъ /7 гь/

Печлогийищ гьель толеб? /Г.М./

Хадур кьурал хлажатар раглаби хлуччазул баклалда лъезе

Клалдиб _____ бакъван, _____ тул бухлун,

ЯхI _____ царада цо _____ бихъана.

Цулал _____ кваралги _____.

Жаниб _____ рехулеб _____ батана.

Раглаби: раквалда, гел, гванда, хлацIу, къечалъ, ицц, жемун, хвараб.

* * *

Талги _____ битлахъе

Мискин _____ хъутан,

Холесдаги _____ лъолеб

/_____ буго маюлхIаят.

МахI _____ бугониги,

Чаголъи _____ буго.

/_____ тирхулеб /ЦI.XI./

/_____ рукъ буго.

Раглаби: лъим, буго, халкъалъул, чIабтIил, тохтирасул, чIунтараб ракI, лъикIаб, рухI.

* * *

Ихдал гъотIодасан _____

ТинчIаб гагуялда _____ клутIун,

Габурги _____ цо дир _____, /З.XI./

Чагъана гIадинан, _____.

Раглаби: тIанхилъ, ахIтIолеб, къвакъвадун буго, гозоги, чарчураб, чаргъеду.

* * *

Берал _____, гъай къулун _____,

Хучун _____ тIадеги бортун,

Твархезе _____ куркъбалги гъарун, /З.XI./

Раги _____, бахъун хвалченгун.

Раглаби: къвакезарун, бухъун буго, тIементIигун, халатал, борхун.

Гъаб кIкIалахъ бижараб _____

Гайиб _____ чIухIарабилан.

ЧегIерал гъудулги _____ /З.XI./

Дуде _____ гогъма бугилан.

Раглаби: гаргадула, жули-гIаламалъ, чIвала дуда, гъотIоркIабиги.

* * *

Гъудул _____ вукIаго,

Къолонa _____ айгъир;

Къвагъараб _____ гIадин,

ГедегIун _____ рагъде.

Раглаби: цвана, гулла, дица, къижун.

* * *

Дида _____ бихъана:

Микъир _____ бугоан,

Босизе _____ бегъана –

Кинабго гъун _____.

Раглаби: барщун, макъиль, бачIана, квер.

* * *

Тлурун _____ гIанкI,

ГIазда — лъалкI,

Гъельул гIумруялда тIанкI,

Дица _____ туманкI. /Г.М./

Раглаби: лъелин къе, унеб буго, буго гъельул.

* * *

РакIни буго _____

/_____ гъалдолеб дир.

Куркъбал _____, гъабсагIат

Вахъун _____ воржине.

Раглаби: духъе, гъечIо, каранда, кидаго.

* * *

Риидал цIер чIвалел _____,

ГIазулъ танин бице _____.

Жаниб чан щолареб _____, /М./

Чабхъал анин абе, _____.

Раглаби: лълъар меседил бис, цIорол мугIрузда, тулакаб жайран, чабхил кIкIалабахъ.

Клудияб океан _____,
Гъаб дир клодолъиян _____,
Дун, гьелъухъ валагъун, _____,
Росдал ицц къанани, _____. /P.XI./

Paғлаби: къине бугилан, пикрабаль вуго, гатилъийилан, гьелчолел буго.

Африкаялде _____,
Унго квещищ бугеб _____,
Балагъе цлумазухъ, _____, /P.XI./
Киглан къерханиги, _____.

Paғлаби: огъ муглрул гищкъу, хланчи щай унел, кочлолаб Кавказ, къуру хисичлел.

Даим _____ малъизе,
/_____ ракл дир гъечю.
Пенеккичюго _____
/_____ дун гъечю /П.М./

Paғлаби: глалаб, глкълу, члухларавги, члезе.

Чияс тинчи _____ бацил _____ гладин,
Бихъула балагъун _____ къо.
/_____ лъимар араб _____ киниги, /P.XI./
/_____ буго _____ сордо.

Paғлаби: бацаль, бер, бикъараб, эбел, бачанщинаб, инагъдулеб, халатаб.

Рикклад улкабазда _____ мацл,
Аллагъасда гурел, _____ гъечю.
Дун _____ клалъана _____, росдалги, /P.XI./
Дагъистаналъулги _____ бицун.

Paғлаби: хлакълъулъ, аваразул, лъалев чи, гъесда, дурги.

/_____ росабалъе _____ гъабуге:
Шагъаралъул гъерсал _____.
Дол _____ тласан къоял _____,
/_____ хъизан биххунгутлизе. /P.XI./

Paғлаби: къерилазул, муглрул, шагъра, гъенире ине, глоразда, рорхунге.

Квер буго _____,
Аслияб _____ лага,
Элда _____ бугони,
Меседилин _____.

Paғлаби: абула, хлалтлул, инсанасул, махщел.

* * *

Дир ахикъ _____,
Гъоцло гладин, _____,
Гъеб барщараб мехалда,
Бакларизе _____.

Paғлаби: гъуинаб, ниж ина, мехалда, цлибил буго.

* * *

Сардиль женжедулел _____,
/_____, паракълъана;
Ургъалий ахлтодел,
Къадал картлахъе ун, _____. /M./

Paғлаби: хлорил къуркъбиги, жундузул боял, элги тлагана, жидер иш лъуглидал.

* * *

Цо къоялъ къадако, _____,
Къадал картлинисан _____;
Къудкузда гъоркъоса _____, /ЦI.XI./
Пуланаб гонгитла _____.

Paғлаби: цо гъудулги ккун, рещтлун бихъана, балагъун члана, къватив росги ун.

* * *

Цо нухалда _____
Ичго _____ тараш
Тазаял _____
Гин тламулеб _____.
Эмен, гъвел _____ чи /ЦI.XI./
Гъелъул _____ гъечю;
Бергъаниги _____,
Къварилъизе _____.

Paғлаби: ккеларо, глаламаца, гъажуца, гъабулел, жо гуру, бицарав, багъаяв, къуниги.

* * *

Эмен, _____ парахат _____,
Гъеб иш _____ тлубала;
Паде _____ дун,
Гъвеги _____, вачина. /ЦІ.ХІ./

Раглаби: бачун, дица, мун, ча, гъаб къоялде.

* * *

/_____ глагар гъабунин,
/_____ гъанже руччаби;
/_____ турбаби лъунин,
/_____ къайи тезабе. /ЦІ.ХІ./

Раглаби: лъим кколел къалазда, мугрул лъим гелмуялъ, гертлил къвалал риче, росдал клалалдасан.

* * *

- Эбел, боци _____, ца ккун, _____.
Ціали _____, дида _____ жо;
/_____ хъамула, хъурмица _____:
Хазина, _____ лъалеб батани. /ЦІ.ХІ./

Раглаби: лъай буго, хола, бухлула, буго давла, лъалеб, цюгорас, уна.

* * *

- Пагъир, _____ унел рагулин,
Патлидаб _____ лъикі гурищ?
Радал _____ цюябин, /ЦІ.ХІ./
/_____, кин къаччаларев?

Раглаби: кижун вуклинчлого, гъал гадамал, ракъалде къолон, вахъарасул къегер.

* * *

Адаб буго _____
Гумру берцин _____; /ЦІ.ХІ./
Живго _____,
Халкъалда гъев _____.

Раглаби: вихъулеб жо, гадамасул, гъабулеб жо, вахчун вукланиги.

* * *

/_____ глодоб рехе,
/_____ къимат гъабе; /ЦІ.ХІ./
/_____ яхІ рехуге,
/_____ цо хІалккун ча.

Раглаби: воре члухли, бараб ахлулъ, гадамасул, виххичлого.

* * *

/_____ юргъан цвечлев,
/_____ гурде бихъичлев,
/_____ бусада хварав
/_____ Мухамид вас. /ЦІ.ХІ./

Раглаби: гъоркъан, хъимал, Юсупил, глумруялъ.

* * *

Лъицаго _____ къечлого,
Къурса глодоб _____,
/_____ иццалъ гъабураб
/_____ балагъе /ЦІ.ХІ./

Раглаби: кІвар, чважулеб, чабхил, гъунаралъухъ.

* * *

Бадиб квер чІван, _____
Ххенезе _____ гъабал,
Пириялъ ишги _____,
Оставка къун, _____. /ЦІ.ХІ./

Раглаби: тлубан, хаселалъ, кІвечлел, кижжана.

* * *

Бухлараб _____ къоялъ,
/_____ балеб цІадакъ,
Царай _____ ячунеб /ЦІ.ХІ./
Вечералда _____.

Раглаби: члужу, рукІана, бакъул, хІеренго.

* * *

Щибаб _____
Тоннабаз тІорщел _____

Полго _____ бохарав /ЦІ.ХІ./
/ _____ лъугъаги.

Раглаби: кьолев, гектаралдаса, галам, хурухъанлъун

* * *

Нух гъечлел _____
Гъакил _____ бахъулел
/ _____ бетлергъабаз /ЦІ.ХІ./
/ _____ Дагъистан.

Раглаби: шагъра, парсаздасан, махщалил, тегъан аги.

* * *

Мугрул иццал _____;
Лъарал лъугъун _____;
Лъарал цоцалъ _____;
Цинги глорал _____.

Раглаби: журала, цолъула, чвахула, лъугъуна.

* * *

Хлухълал наккккк _____;
Гъел зодихъе _____;
Регъел гъезуль _____; Цадлъун ракъалде _____.

Раглаби: циккккклуна, лъугъуна, рахуна, бала.

* * *

Б _____ баці гавусдула, /8 гъ./
Г _____ бурутI басандула,
Б _____ оц будула,
Б _____ рохъоб гланкI къинлъула.

Раглаби: бецаб, бакъараб, ганчлаб, багъулеб.

* * *

Къарумасул садакъа
Къ _____ буклунебищ? /ГІ.М./
Къ _____ напакъа
Пакъирасцин босулиц?

Раглаби: къабулаб, къабихласул.

* * *

Пали, нух теялъе _____,
Хъалиян цун, ца лъун, _____.
Дурго свак чучизе, _____,
Цо-цо кккккйги рехун, _____ /ЦІ.ХІ./

Раглаби: цалого вильлъа, сарин ахлизин, хабар тIамизин, нахъе гин тIаме.

* * *

/ _____ щун ватиларо,
/ _____ эзул бицани?
/ _____ ккун раглуларин, /ЦІ.ХІ./
/ _____, глущун бугеб куц!

Раглаби: Щибдай дур бахъина, мун заграницалде, Кутак щибха Пали, Америкаялде.

* * *

Пагаразухъ _____,
Тухумалъуль _____;
Хлажатасе _____, /ЦІ.ХІ./
Квачакъасул _____.

Раглаби: хлурмат гъабе, кумек гъабе, хлерен вукIа, тамах вукIа.

* * *

Эбел-инсул _____, /8 гъ./
ЦикккккIарасул _____;
Хъизан, лъимал, _____,
Тадбиралда _____ /ЦІ.ХІ./

Раглаби: ругъун гъаре, адаб цуне, хъатир гъабе, тарбия къун.

* * *

Эсул хъатир _____
Хъизанги нильер _____,
Хъубал _____ /ЦІ.ХІ./
Буклинадай, _____.

Раглаби: гъечин, рехараб, жалазул хIалтIи, дир эбел.

* * *

/_____ абулев
/_____ ватилилан. /ЦІ.XI./
/_____ Давудги
/_____ щокъго рагидал.

Раглаби: Гергилазул, дагъав, ирга щун, дун вуклана.

* * *

Тад _____ ккани,
/_____ глемерлъулин,
Падамазе _____
Гадлу _____ гъаве. /ЦІ.XI./

Раглаби: зигара, залимзаби, хлакимлъун, битларав.

* * *

Бергъенлъи _____ щолареб,
/_____ бахъизе кколеб.
Мех _____ ахидолеб
Хелкил _____ къотлулеб.

Раглаби: цвелалде, къун, къурун, бетлер.

* * *

Амма _____ абун,
Хайван _____ тоге;
Хлакъаб жо _____
Ахрас _____ гъавуге. /ЦІ.XI./

Раглаби: къабул, халимав, бетлерлъун, абуларев.

* * *

Къварилъиялъ _____ байгун,
/_____ чола бихъинчи, —
Къватлибе нух _____
Щулалъи _____.

Раглаби: къвакун, буклунарин, къвал, щолареб.

* * *

МагӀнаялде ва аллитерациялде балагъун, хӀуччазул бакӀазда хӀажатал мухъал лъезе

ХӀалихӀатав гӀел ккани,
/_____.

ХӀажатал мухъал:

* * *

Тохав вехъасул рехъен
/_____.

Чиги тӀаса вищуге.

Гадлу бажаруларо.

БоцӀи тала гъабулин.

Хъурмица чӀван батула.

* * *

ГӀи цӀунун, бацӀал тани,
/_____.

* * *

Воре бечедав абун,
/_____.

* * *

Цо-цо мехаль ккола
/_____
Хадув тӀадеги вахъун,
/_____
Мун пашманго ятани,
/_____
Рохалида ятани,
/_____.

ХӀажатал мухъал:

ЦохӀо духъ валагъизе

Цо лъагӀелалъ хун лъикӀин

Нахъеги хвезе ине

Вохун духъе вачӀине.

* * *

Зобал руго гъугъалел,
/_____
Гъурал руго хъудулел,
/_____
НакӀкӀ буго тӀад бетулеб,
/_____
Ракъ буго багъарулеб,
/_____
Бакъ буго цӀорон холеб,
/_____
Къо буго чӀегӀерлъулеб,
/_____.

ХӀажатал мухъал

/дандекквеял/

Гъабикъе мугъ киниги.

Рагъул байдаби гӀадин.

ЦӀер чӀвараб ицц киниги.

Гъарулеб ралъад гӀадин.

ХъачӀлъарал гӀорал гӀадин.

Буртинадул тӀох гӀадин.

ЧӀвараб лахӀту киниги.

ГӀодулеб хъухъ киниги.

Дир раќ гъале чинтџулеб,
/_____
Керен гъале гекколеб,
/_____.

Цадалъ хинкъи къун буго
/_____
Дун тладе чваханани,
/_____
Газдаца абун буго
/_____
Куц квешаб, гадлу гъечлеб
/_____.

Кверазе хлалхьи щола,
/_____
Раќалъе хлалхьи къола,
/_____
Меседил хлулиялъул
/_____
Хлатъазда цудул малъал
/_____.

Цебе чабхъаде гладин,
/_____
Чотла игитал гладин,
/_____
Амма рагъул бицунџеб
/_____
Тласа цо дардал унеб
/_____.

Къункъраби, нуж роржунџеб
/_____
Нужеца жибго толеб
/_____
Нужер аллагъги динги
/_____
Нужей улкаги рукъги
/_____.

Хлажатал мухъал
Гъадингояб жойилан.
Мугрул тлогъиб газдае.
Чапун инарищ мунан.
Элда гъебги квеш буклун.

Хлажатал мухъал
Цлкъго клудиял руго
Хтелеко буго нижер
Хлухъ бахъизе лъалхъигун
Хлалти тлубан лъуглугун

Хлажатал мухъал
Дару гъечло рагъулеб
Бицен гъечло тлагъунџеб
Вассал гъечло къурдулел
Чуял гъечло рекълунел

Хлажатал мухъал
Дунялалъул хинлъийищ?
Алжанглаги киб бугеб?
Къваригълунареб жойищ?
Жужахлглаги щиб кколеб?

Огъ, дир гъари гъардарас
/_____
Гъаваяб итаркџо-хлинчи
/_____
Къолбол къадру цлќлќларай
/_____
Хлакълъун мун дие щвани
/_____.

Рекъл, беццал, загипазде
/_____
Заманаялъ мугъ рехарал
/_____
Мунагълда раќл бухларал
/_____
Хлалуцараб цинги къулчлун,
/_____.

Адаб буго гладамасул
/_____
Живго вахчун вукланиги,
/_____
Хазина дур гъелъул букла,
/_____
Бикъанаглан глемерлъулеб,
/_____.

Эмен вугин гъл къояз
/_____
Хъизаналде вагъулев
/_____
Берцинго ниж клалъани,
/_____
Цлкъ гламал хисун бугин,
/_____.

Хлажатал мухъал

1. Дин-тлаглатго телаан
2. Гъабегица тлубазе
3. Цлар бахъарай Хлабибат
4. Хлулидул босноб кквезе

Хлажатал мухъал

1. Къурасдаса тласа лъугъа
2. Хлелмуялда жанир раче
3. Харабазда гурхлел гъабе
4. Зияратал глемер гъаре

Хлажатал мухъал

1. Бикъиялда хинкъи гъечлеб.
2. Пумру берцин гъабулеб жо.
3. Халкъалда гъев вихъулеб жо.
4. Лъунаглан бакл глатилъулеб.

Хлажатал мухъал

1. Сабаб глаги хъвай, Гали.
2. Ци гладин, гългълудула
3. Гъосда гъабулеб жо щиб?
4. Понцлораб рахълъен гладин.

Магнаялда рекъараб цебесеб мухъ хъвазе

/_____
Пурул лъим цѣиклун буго.

/_____
Бачлун тладе щвана их.

/_____
Харил глархъал гъарула.

/_____
Талил на боржун ана.

/_____
Гъутѣби руго берцинлъун.

/_____
Бищун бечедаб заман.

/_____
Хинаб ретлел ретлана.

/_____
Тладе баккула дерец.

/_____
Гъури ццидахун буго.

Хлажатал мухъал

1. Бакъул хинлъиги босун,
2. Магларда глазу биун
3. Квачаль гъалаг гъабураб
4. Глазу тласа унаго,
5. Цлорораб хасел щведал,
6. Хасалихълъи гъеб буго
7. Пурччинаб ретлел ретлун,
8. Тлоцебесеб тлогъоде
9. Бецун бакъвараб мехалъ.

Гъанже байбихъула лъималазул жидерго творчествоялде

А. Цо мухъил кочлол байбихъи, яги ахир къола. Цлалдохъабаз, бихъизабураб роцада рекъон, жидецаго тладе раглабиги ургъун, цо мухъилал жугъаби глущула. Гъелъие ругъунлъиялъе хлалтлаби.

/____ барщун буго. / 7 гъ./

/____ кьижун йиго. / 7 гъ./

/____ гъелчолѣб буго. / 7 гъ./

/____ рогъунѣб буго. / 7 гъ./

/____ роржунел руго. / 7 гъ./

/____ свана. / 7 гъ./

Хъахлъи _____. / 7 гъ./

Бакъ _____. / 7 гъ./

Бакъул члораз _____. / 7 гъ./

Рохъал, щобал _____. / 7 гъ./

/____ ахлдоге. / 7 гъ./

/____ дихъе кье. / 7 гъ./

/____ вачлунге. / 7 гъ./

/____ кьижана. / 7 гъ./

Дихъ гленекке _____. / 7 гъ./

Цохло дунѣщ _____. / 7 гъ./

Жакъа радал _____. / 7 гъ./

Катил тинчл _____. / 7 гъ./

Цлцлани _____. руго. / 7 гъ./

Къалбал _____. руклуна. / 7 гъ./

Хасел ун, ____ бачлуна. / 7 гъ./

Хасало ____ цлорола. / 7 гъ./

/____ Рагли раглана. / 7 гъ./

/____ Бакъуч ккуна. / 7 гъ./

/____ Бакъ бокъула. / 7 гъ./

/____ Къо лъуна. / 7 гъ./

/____ цлалдолев вуго; / 7 гъ./

Цл ____ роржунел руго; / 7 гъ./

Р ____ глдулев вуго; / 7 гъ./

П ____ елъулей йиго; / 7 гъ./

Я ____ къурдулел руго; / 7 гъ./

Къ ____ кваналѣб буго; / 7 гъ./

К ____ егун йиго. / 7 гъ./

Б ____ щурун билтълуна; / 7 гъ./

Б ____ кечл ахлула; / 7 гъ./

А ____ футбол хлала; / 7 гъ./

Хл ____ юк баччула; / 7 гъ./

Я ____ тланса бессула;

Тл ____ цлалдѣзе уна; / 7 гъ./

Цлцлѣца _____. гъурала. / 7 гъ./

Лъиклал къоял ____ /8 гь./
Гъваридаб хлор ____ /8 гь./
Клудияб цлум ____ /8 гь./
Сордо ана ____ /8 гь./

Меглер буго ____ /8 гь./
Кверги босун, ____ /8 гь./
Тлурун ана ____ /8 гь./
Дида лъачло ____ /8 гь./

/____ росун руго. /8 гь./
/____ буклун буго. /8 гь./
/____ цликклун буго. /8 гь./
/____ хутлун буго. /8 гь./

Шамсудинил ____ /8 гь./
Гъотлол тламах ____ /8 гь./
Щуго-анлъго ____ /8 гь./
Вас ун вуго ____ /8 гь./

____ рижун руго. /8 гь./
____ рагъун руго. /8 гь./
____ кьижанила. /8 гь./
____ хлинкъанила. /8 гь./

Дун кватлана ____ /8 гь./
Цохло чияс ____ /8 гь./

/____ бачлун буго. /8 гь./
/____ холеб буго. /8 гь./

Цараца бацл ____ /8 гь./
Роцараб къо ____ /8 гь./

/____ цадахъ ана. /8 гь./
/____ гурун ккана. /8 гь./
/____ щвана дие. /8 гь./
/____ кваназе а. /8 гь./

Хлелкил гъаракъ ____ /8 гь./
Хламил гъагли ____ /8 гь./
/____ рохъоб буго. /8 гь./
/____ тлогъиллъана. /8 гь./

/____ къацандула. /8 гь./
/____ гъедарула. /8 гь./
/____ веццарула. /8 гь./
/____ гогъдарула. /8 гь./

Ихдал хланчи ____ /8 гь./
Рогъел бана ____ /8 гь./
Дица дуге ____ /8 гь./
Вехъас дие ____ /8 гь./

/____ рекъон руго. /8 гь./
/____ гъветл пегъана. /8 гь./
/____ рохел буго. /8 гь./
/____ аргъан хъвана. /8 гь./

Жакъа радал ____ /8 гь./
Эбелалъе ____ /8 гь./
Цлалданани, ____ /8 гь./
Палим ккуни, ____ /8 гь./

Гъадил бусен ____ /8 гь./
Гъалбацлил рукъ ____ /8 гь./
Рузин руклен-бецлаб ____ /8 гь./
Наязул чей ____ /8 гь./

Гъудул, нух теялъе, ____ /11 гь./
Дурго свак чучизе, ____ /11 гь./
Рокъоб лъим гъечлони, ____ /11 гь./
Лъар бахунеб мехалъ, ____ /11 гь./

/____ къед шулалъула. /11 гь./
/____ къваридго вуго /йиго/. /11 гь./
/____ кьижун хутлана. /11 гь./
/____ свакан ватила. /11 гь./

/____ бихъана дида. /11 гь./
/____ бихъана дида. /11 гь./
/____ бихъана дида. /11 гь./
/____ бихъана дида. /11 гь./

Роцладе ахлтола ____ /11 гь./
Тламах гъунеб буго ____ /11 гь./
Бакъги баккун буго ____ /11 гь./
Машинаги бачун, ____ /11 гь./
Дида лъан буклинчло ____ /11 гь./
Эбелалъ абун ____ /11 гь./
Инсуца ахли бан, ____ /11 гь./
Росу бакъулъ буго ____ /11 гь./

Бацлги гъойги ____ /8 гь./
Царал сихлру ____ /8 гь./
Гъудул вачлун, ____ /8 гь./
Гин кьуридал, ____ /8 гь./

Саламги къун ____ /8 гь./
Гъецтлолаго, ____ /8 гь./
Хурги бегун, ____ /8 гь./
Оцохъ хисун, ____ /8 гь./

Цо мухъил кучлудзаса рачлуна кижугъабазде

Байбихъуда къола тлоцебесеб мухъги хадуселъул цебесеб раглиги.

Цлалдохъабаз, кьураб роцада рекъон, предлоение лъуглизабула. Гелъие хлалтлаби:

Бициндал тлекъав лъала,
Вилългиндал _____.

Дурго ххараб геларин,
Хадуб _____.

*** Жибго, жибго биччани, Ябучуги_____ Баче, цадахъ Тамизе: Трукъби_____.	*** Асмаца кечі ахлана, Киналго _____.	*** Роол кьо бухланаган, Бокъула_____.	Берцинаб кьо _____. /7 гь./ Билал вохун _____. /7 гь./
*** Рогъалилъ тладе яхъун, Ясаль _____.	*** Ракі буго инсанасул Аслияб _____.	*** Гьерсил чода рекларав Рикікладе_____.	*** Баціца чахъу _____. /7 гь./ Чанахъанас баці _____. /7 гь./ Тункил гъаракъ _____. /7 гь./ Къижарав вехъ _____. /7 гь./ ***
*** Дерец баккулеб гужалъ, Пали_____.	*** Берзул канлъи анани, Квешаб_____.	*** Рокъоб талихі къанани, Къватлиб_____.	*** / ____ кванде ваге, /8 гь./ / ____ лъим гьекъоге. /8 гь./
*** Рекъавги члалде щола Чечлого_____.	*** Меседил хлулиялъул Хинчі _____.	*** М____ кьеда рещтлана; /7 гь./ Р____ нохъода бахчана; /7 гь./ Б____ рехъаде ана; /7 гь./ «А____» рагътла бегана. /7 гь./	*** / ____ эмен ана, /8 гь./ / ____ дару кьезе. /8 гь./
*** Рачлалда хлалъарасда Хлурул_____.	*** Тайпусил хлули босун Ботрода_____.	*** /____ кечі ахларабго, /7 гь./ К____ цлакъ ёхана; /7 гь./	*** Бетлер буго _____, /8 гь./ Тимугъ буго _____. /8 гь./
*** Вехъас танани, боціи Баціца_____.	*** Цлогъал цладаре _____; Цлакъазе бакъ _____.	*** Пі____ зурма пуна, Пирас_____.	*** Кутакал цладал _____, /7 гь./ Ццияб гидра _____. /7 гь./
*** Хуриб тлураб гетлалда Пор_____.	*** Цлум, тиритлун куркъбалгун, Борхалъуда _____.	*** Бакъ баккулеб _____. /7 гь./ Бецілъи лъутун _____. /7 гь./	*** Цлогъал цладаре _____; Цлакъазе бакъ _____.
*** Тушманасе гьекъел тле, Гьудуласе_____.	*** Борохъ кичлардилаго Чларбида _____.		
*** Чукнал хабада херги Хашаб_____.	*** Хасало цлоронаган, Цладухъ _____.		

Кижугъаялъул киабилеб мухъ хъвазе ругъун гъарула лъимал

Кьола цебесеб мухъги хадуселъе аллитерацияб бухъен чле-
забизе рес бугел хларпалги /гъаркъал/.

Роценги, накуги цунун, хъван ратарал мухъал магна дан-
декколел ругони, гъел къабул гъарила, амма аллитерацияги хлар-
тлизабун батани, рецциги гъабила. Гъелъие руго гъал ругъунлъиялъул
хлартаби.

Хлажил ботрода лъураб
/б, лъ, тл/
/_____.

Тукаде ун, эбелалъ
/у, э, а, о, и/
/_____.

Инсул глкълу босичлев
/г, б, къ/
/_____.

Гъалбаццалъ, ццин бахъиндал,
/ц, б, хъ/
/_____.

Ноль бараб ццадал лъеца
/б, ц, лъ/
/_____.

Дида макъиль бихъана
/м, б, къ, хъ/
/_____.

Клудияб байданалда
/б, д/
/_____.

Вацас дида абунa
/д, а, о, е, и, у/
/_____.

Метер роццун батани,
/р, б, ц/
/_____.

Велосипедги реклун,
/р, к/
/_____.

Цадахъ гъудулги вачун,
/гъ, в, ч/
/_____.

Дица базаралдаса /б, з, д/
/_____.

Хланги, нахги, нисуги
/н, с, х/
/_____.

Хаслихъе гъотлодаса
/гъ, хъ, д/
/_____.

Яцалъ дида гъарана
/д, гъ, р/
/_____.

Къарумасул садакъа
/с, д, къ/
/_____.

Куйдукъа хлинкъун, баццал
/х, къ, б/
/_____.

Макъиль куркъбалги рижун,
/к, къ, р, ж/
/_____.

Зоб гъоркъехун сверана
/гъ, къ, с/
/_____.

Дунги гъалмагъги цадахъ
/гъ, гъ, ц/
/_____.

Дие телевизоралъ
/т, в, з/
/_____.

Лъиклаб ракъуль бекъараб
/р, б, къ/
/_____.

Дир катие бокула
/к, б, къ/
/_____.

Аргъан хъван, панаяб кечI
/хъ, п, к/
/_____.

Рукъалъул къадада цлун
/_____.

Дида ахикъ бихъана
/а, къ, б, хъ/
/_____.

Роццараб къоги бачлун,
/къ, б, ц/
/_____.

Радал вахъаравго, мун
/в, хъ, м/
/_____.

Цццани магарде рахун,
/м, р, д/
/_____.

Палицаги дицаги
/ц, д/
/_____.

Цо берцинаб хлинчI буго
/ц, х, ч/
/_____.

Гъоцо къуна – бокъичло
/к, б, чл/
/_____.

Цибил къуна – босичло
/къ, б, чл/
/_____.

Кутнада бацалги ран,
/б, цл, р/
/_____.

Кьолон ахдагъо реклун,
/а, д, р, кл/
/_____.

Паса бахъун, хъал кванан,
/б, хъ, кв/
/_____.

Пурчинаб глечилан ккун,
/гл, ч, к/
/_____.

Чотлоца мал банилан,
/м, б/
/_____.

Панклица къали къабун,
/къ, къ, зл/
/_____.

Кьолболъан гъветлги бахъун,
/зъ, тл, б, хъ/
/_____.

Цо къабглараб заруца
/къ, зл, з, ц/
/_____.

Понккюкья хлинкъун, кету
/хл, къ, к/
/_____.

Цумги хлулун, хлелеко
/хл, к/
/_____.

Гъадил кечл раглун, булбул
/к, р, зл, б/
/_____.

Члухларал хлелкал руго
/хл, р, к/
/_____.

Таргъумагларде ваха /яха/
/м, зл, в/
/_____.

Нух гъечлел парсаздасан
/зъ, п, д/
/_____.

Саяхъал авлахъазда
/хъ, а, и, о, у, д/
/_____.

Ральдалъе гынги рехун,
/зъ, р, х/
/_____.

Борхатаб гохлге яхун, /вахун/
/з, я, в, д/
/_____.

Хъирис бараб цо гъвеца
/б, ц, зъ/
/_____.

Мискинасул гурхлел, цлоб
/з, хл, цл/
/_____.

Мехтарав чиги вачлун,
/ч, в, чл/
/_____.

Базаралде унаго,
/р, д, у/
/_____.

Роол бухли тлагиндал,
/б, тл, зл/
/_____.

Аздагъо гъакида бан,
/зъ, к, б/
/_____.

Пазул юргъан тладги бан,
/ю, зъ, тл/
/_____.

Боголо данде ккедал,
/д, к, кк/
/_____.

Хъегелло тлад бегарав
/тл, д, б/
/_____.

Щайтлан гъуриги бахъун,
/зъ, б, хъ/
/_____.

Дица рагли къун буго
/р, къ, б/
/_____.

Ццин къулчлизе кларав чи
/къ, чл, кл, ч/
/_____.

Мугрузде цладал райгун,
/цл, р, м/
/_____.

Бакъул хинлти бокъула
/къ, х, б, къ/
/_____.

Хер тлогъода босула
/тл, б, д/
/_____.

Найил мурад тлубала,
/м, тл, н/
/_____.

Бищун раклгъолеб заман
/р, зъ, з/
/_____.

Дерез баккараб гужалъ,
/б, к, кк, зл, ж/
/_____.

Вац таде гунтлизеган,
/зл, тл, з/
/_____.

Кьоглаб жаваб гьабуге
/ж, зь, з/
/_____.

Кьотіноги члун, Асмаца
/чл, а, е, и, у, ц/
/_____.

Нильер гугарухъабаз
/г, р, хъ, з/
/_____.

Инсул ццин бахъинарищ,
/ц, хъ, р/
/_____?

Таде лъимал ракарун,
/лъ, р, кл/
/_____.

Макьиль тегъараб ахикъ
/къ, тл, а, и, о, у/
/_____.

Хъантараб бацлалъ глдин,
/тл, б, зл/
/_____.

Пирхараб пири глдин,
/п, зл/
/_____.

Тлогьотла най киниги,
/н, тл, к, з/
/_____.

Ральдал карачел глдин,
/к, зл, лъ/
/_____.

Щвараб глоралъ киниги,
/гл, к, щ/
/_____.

Унтараб глосол гадаб
/у, зл/
/_____.

Кьерхараб кьо бачиндал,
/къ, б, чл/
/_____.

Хлелкида гьокоги бан,
/зь, к, б/
/_____.

Клкараялда ццин бахъун,
/ц, цц, б, хъ/
/_____.

Бацїе гудур гьезе
/г, зь/
/_____.

Васаз /ясаз/ гьудуллїи ккола
/зъ, кк, лъ/
/_____.

Бетлер хлалтлларев чи
/хл, тл, ч/
/_____.

Бегун члараб хламица
/чл, хл/
/_____.

Бакъ щвараб кьо бачлани,
/щ, къ, б/
/_____.

Щайдай две бокьулеб
/б, д, къ/
/_____.

Зоб роцлун, цлад банани,
/р, цл, б/
/_____.

Дуе кьвариллїи ккани,
/лъ, к, кк, къ/
/_____.

Воре каву ричлуге
/к, р, чл/
/_____.

Чидае гвенд бухъани,
/зъ, д, б, хъ/
/_____.

/_____
Шамай йигей цлакъай яс.

/_____
Шамай йигей цлакъай яс.
/_____
Шамай йигей цлакъай яс.

- Гъай цлакъай яс кисадай?
/цл, я, а, и, о, у, к/
- /_____.

- Кинаб мацл долда лъалеб?
/м, д, лъ/
- /_____.

- Долъул гьудул йигодай?
/д, зь, й/
- /_____.

Долъ кучлдул гьаруладай?
/к, зь, р/
- /_____.

Члутлул гьакидаги ран,
/чл, зь, р/
/_____.

Гъанкъун аздагьоги лъун,
/къ, а, зь, лъ/
/_____.

Къали гьацлуги кванан,
/зъ, цл, к/
/_____.

Рохъдолъ члларев хлайван
/чл, хл, р/
/_____.

Пасияб борхьил бетлер
/б, хь, тл/
/_____.

Мун гадиной гъайбатай
/гI, гь, б, т/
/_____.

Дирни нужей бицине
/н, б, ц/
/_____.

Цеве вахъун, ХIажица
/в, хI, чI, хъ/
/_____.

ЧегIераб доскаялда
/д, к, я/
/_____.

Ясалазе цIодорлъи
/цI, д, лъ/
/_____.

Васазе бихьинчилъи
/б, ч, хъ/
/_____.

Маккал ракъун ругилан,
/р, къ, г/
/_____.

БацIал гъакидаги ран,
/гь, к, р, д/
/_____.

Бакъгун гаргадилаго,
/г, р, д/
/_____.

ЧчугIа къеян гъаризе
/къ, гь, з/
/_____.

Кутакаб глазу байдал,
/гI, з, б, д/
/_____.

КIиго гъалмагъги рекъон,
/гь, гь, р, къ/
/_____.

ЦIилцица рукъги лъухъун,
/цI, р, лъ, къ/
/_____.

Ахикъе араб мехаль
/а, м, лъ/
/_____.

Радал кечIги лъазабун,
/к, лъ, р/
/_____.

ТIамах гъарал гъутIбузда
/гь, з, тI/
/_____.

Гъудулзаби гъечIони,
/гь, чI, н/
/_____.

ПанкI батана гIодулеб
/б, гI, д/
/_____.

Мучаричай гъекъана -
/ч, гь, къ/
/_____.

Тараш рокъоб тогеян
/р, къ, т/
/_____.

Дие бищун бокула
/б, къ/
/_____.

ХинчIлъун йоржунейани,
/чI, й, я, ю, ж/
/_____.

Хасел тIаса арабго,
/с, тI, а, и, у, о/
/_____.

Рии тIагIун хадубги,
/тI, гI, х/
/_____.

Дида цо къоялъниги,
/ц, къ, лъ/
/_____.

Цо кутакаб гъороца
/к, гь, ц/
/_____.

Их бачIун, хинлъарабго,
/б, чI, х, лъ/
/_____.

Катие бокулеб жо:
/б, къ, ж/
/_____.

Ци гъодриний баккана:
/гь, д, б, кк/
/_____.

Вацас дида гъарана
/ц, д, гь/
/_____.

Рогъалилъ эмен ана
/лъ, р, а, о, е, у/
/_____.

Пемер заман иналда,
/з, м, и, д/
/_____.

Рогъалил хъахIлъи байгун,
/хъ, хI, б/
/_____.

Панаяб кечI рагIигун,
/к, чI, р, гI/
/_____.

Вокъулев гъудуласе
/к, гь, д/
/_____.

Къотнойги члун, Асмаца
/чл, а, и, о, у, э, ц/
/_____.

Цо къоялъ дихъан ккараб
/д, хъ, къ, к, кк/
/_____.

Пи цлунун, бацлал тана,
/цл, б, т/
/_____.

Гъороца гъотлол тламах
/гъ, тл, х/
/_____.

Похтаса гъоркъе вортун,
/гъ, в, т/
/_____.

Воре мекъаб квер бегъун,
/м, къ, к, б/
/_____.

Эбелалъ гъабураб квен
/гъ, к, б/
/_____.

Эмен лъиклав вугони,
/лъ, кл, в/
/_____.

Понкклоца глатлал къвачла
/гл, къ, чл/
/_____.

Лъаргиса гиял рехъен
/гл, р, хъ/
/_____.

Пурдада гланчаб бурутл
/гл, б, чл/
/_____.

Риидал глалхул гланклат
/гл, кл/
/_____.

Ццияб бараб глздаца
/б, гл/
/_____.

Рагли раглизе ккани,
/гл, к, кк, з/
/_____.

Пурул рагалде рачлун,
/гл, р, чл/
/_____.

Беэнаб ракъ бекъани,
/р, къ, б/
/_____.

Дир къагрие бокула
/къ, р, б/
/_____.

Къурул ракъанда къерун,
/къ, р, д/
/_____.

Гъатлан къоялъ гъава-бакъ
/къ, гъ, б/
/_____.

Гъацул гъуинлъи лъарай
/гъ, лъ, цл/
/_____.

Пандур хъван, панаяю кечл
/п, гъ, к/
/_____.

Гъор базе план гъабун,
/п, гъ, б/
/_____.

Вахъун хъарпуз лъалъазе,
/хъ, лъ, з/
/_____.

Хъандулалъ хъазил танчли
/хъ, тл, лъ/
/_____.

Гъай хъумур Хъазамия,
/хъ, з/
/_____.

Цлул хъухъан, хъарщи бахъун,
/хъ, б, щ/
/_____.

Дир хлеренай Хлаликлодо
/хл, кл/
/_____.

Тайгин, Тлагъир тлоцере
/тл, ц, р/
/_____.

Гъутлби тлелъалеб глужалъ
/тл, гл, гъ/
/_____.

Борхъил ичлабго бетлер
/и, б, чл, тл/
/_____.

Цин глазу бан, цин цлад бан,
/гл, б, цл, цл/
/_____.

Тогъоца абун буго
/ц, а, о, и, у, б/
/_____.

Дида хлалклолебани,
/хл, кл, б/
/_____.

Дваргъан нуцаги рагъун,
/гъ, н, цл, р, гъ/
/_____.

Цо цилици босе, эбел,
/цл, б, э, а, у, и/
/_____.

Цлунаги Ццияб соналъ
/цл, с, лъ/
/_____.

Лъарал рагалде щвейгун,
/р, щ, гл/
/_____.

Арсеница хъвараб кечI
/хъ, к, р, чI/
/_____.

МугIрул цIумин абула
/цI, м, а, э, и, о, у/
/_____.

РекIараб глацтIи босун,
/гI, тI, б, с/
/_____.

РакIалъ мунагъ гъабуни,
/м, гъ, кI/
/_____.

ЦIодорлгIи гIечIолъиялъ
/лъ, гI, чI/
/_____.

Дир гъудул Рашидица
/р, ш, гъ/
/_____.

Анжелаца абуна
/ж, у, а, э, б/
/_____.

Зодисан къокъун унеб
/с, къ, у, а, о/
/_____.

ТIохил моцIролгIи рещтIун,
/м, цI, р, тI/
/_____.

Бох бекарав чи гIадин,
/б, р, ч, гI/
/_____.

ТIураараб гъой киниги,
/гъ, к, гI/
/_____.

Рокъи карав вас /яс/ гIадин,
/к, р, в, гI/
/_____.

ЦIцидал къали киниги,
/къ, к, н, гI/
/_____.

Булбулалгъул гIадианаб,
/б, лъ, гI/
/_____.

ТIайпусил хIули гIадин,
/хI, гI, дI/
/_____.

Хъорсол цIурааб гъой гIадин,
/хъ, цI, гъ, гI/
/_____.

Борхъица мацI киниги,
/м, цI, кI/
/_____.

Жив гIакъилав чи гIадин,
/гI, къ, чI/
/_____.

Сардиль цIогъорас гIадин,
/цI, гъ, гI/
/_____.

Борхатаб гъотIода чIун,
/гъ, чI, тI/
/_____.

Барцараб цIибил гIадаб
/цI, б, гI/
/_____.

ТIалиниса тIинчIаб най
/тI, нI/
/_____.

Хъирмал хъвазе ругъунлъизе

Ракъалде бачIун, ччугIа
/къ, б, ч, чч/
/_____.

МегIер тIибитIун ана
/тI, а, о, у, и, е/
/_____.

ГIаздал чакар лъугъана,
/ч, лъ, к, гъ/
/_____.

ЛълъурдулгIи рижун, хIама
/р, хI, жI/
/_____.

РакIалгъул мотор лъугъун,
/м, лъ, гъ/
/_____.

Куйдуца бацIал гъурун,
/б, гъ, цI/
/_____.

Борхъазда хIатIал рижун,
/хI, тI, рI/
/_____.

МоцI бусада бегана, /б, г, гI/
/_____.

Къадкица ккун, хъарчигъа
/к, кк, хъ/
/_____.

Депутатлъун бахъине,
/т, б, хъ/
/_____.

ТIологIи гIемер кванан,
/гI, к, нI/
/_____.

ГIадамазул гIуж-куц хун,
/гI, к, хI/
/_____.

Пондокьалъ цере къотлун,
/ц, къ, тл/
/_____.

Цица гъоко цлун бачлун,
/гъ, цл, б/
/_____.

Боголоялъ хъамурай
/хъ, м/
/_____.

Хъегелело тлад бегарав
/тл, б/
/_____.

Жергъенги къабун, щайтлан
/къ, щ/
/_____.

Панхрица глор гъекъана,
/гл, гъ, къ/
/_____.

**Микъго гъижаялъул
мухъал ургъизе**

Боцлудаса цлира гъуна,
/цл, р, гъ/
/_____.

Газул руго гансал къалел,
/з, р, гл, къ/
/_____.

Гъури буго глвусдилеб,
/б, гл, с/
/_____.

Родотла карщ кванарав мун
/к, р, м/
/_____.

Ракъи хлехъон, къечги
хлехъон, /хл, къ, хъ/
/_____.

Хлама бачун, чуги реклун,
/б, ч, р, кл/
/_____.

Цо члеглараб цер буклараб
/чл, ц, б, кл/
/_____.

Дуда лъураб царги цлунун,
/цл, лъ, д/
/_____.

Ракл бохулеб рагли бицун,
/р, х, б, ц/
/_____.

Дур клалдиса киданиги,
/кл, к, д/
/_____.

Нахъа дурго ракл бухлулел
/д, р, кл, б, хл/
/_____.

Панклал руго, цурдул руго
/р, ц, д/
/_____.

Жакъа лъана лъарал бакъан
/лъ, р, б/
/_____.

Кечл ахлана, кеп гъабун
/к, гъ, б/
/_____.

Кагъат хъвазе глдов чледал,
/хъ, гл, чл/
/_____.

Керчаб тлагъур, тломол хытал
/тл, гъ, хъ/
/_____.

Талинибе тинчаб наялъ
/тл, чл, н, лъ/
/_____.

Дир хлеренай Хлеликюдо
/хл, кл, р/
/_____.

Бакъул бухли цлакъ
хлаллъидал, /б, цл, хл/
/_____.

Нижер хлама, хлалтли камун,
/хл, тл, к/
/_____.

Букланила, буклинчила
/б, кл, л/
/_____.

Унеб нухда данде ккана
/н, к, кк, д/
/_____.

Жкъа лъиклаб къиматги щун,
/лъ, къ, щ, ш/
/_____.

Мунги дунги ургъанани,
/д, у, а, о, и, гъ/
/_____.

Къурда гъоркъан къабглаго,
/д, гъ, къ, гл/
/_____.

Бацлги гъойги рекъон хадуб,
/гъ, р, х, къ/
/_____.

Чиги чуги чан гласруялъ
/ч, гл, с, лъ/
/_____.

Гъотлал тлогъиб тланхиль бахчун,
/тл, лъ, б, ч/
/_____.

Дуца дихъе хъван буклана
/д, хъ, б, к/

Бакъ гладинан гвангъун буго
/г, з, б, гъ/

Бакъуч гладин, къарияб жо
/ч, г, къ, р/

Цлум гладин, боржун ана
/г, д, б, а, и, у/

Дие бокъун буго къарияб айгъир,
/къ, а, гъ/

Дун дов аллагъасе как бале
вуго /а, к, б, в/

Дир раклалъ абула эбел гладинай
/р, а, и, у, г/

Къурал раглабазе аллитерациял /рифмиял/ калимаби ургъизе

Карточка № 1

Тлагел – /лъагел/
тлагъи – /рагъи/
махъухъ – /хъухъ/
саву – /къаву/
тири – /сири/
къачлана – /бачлана/
раглана – /тлаглана/
бакана – /бекана/
чури – /мучари/
къвари – /гъари/
чвархъи – /гланхъи/
тунки – /глуси/

Карточка № 2

Цлцлани – /цлцини/
саглат – /халглат/
сахл – /махл/
рахлат – /рахлат/
рас – /квас/
рагъаризе – /раччаризе/
натл – /хатл/
танкл – /ганкл/
талукъ – /салукъ/
квартла – /хлортла/
мах – /тлмах/
чини – /жини/

Хадусеб иргаялда лъималазе къола цо темаялда ункъжугъаби хъвазе

Байбихъуда темаялда цадахъго, роценги накуги бихъизабубеб тлоцебесеб мухъги къола, цлалдохъабаз куплет глезабула.

Цер
Беглераб сунтлур буго
/_____
/_____
/_____.

Къадако
Нижер рукъалгъул къадалъ
/_____
/_____
/_____.

Буртлал
Цлцлеца буртлал гъаруна,
/_____
/_____
/_____.

Къурущ
Къуршиче ханал лъуна.
/_____
/_____
/_____.

Клийилаб
Сахуй клийилаб ккана,
/_____
/_____
/_____.

Клерт
Цо дир клартил берцинлъи
/_____
/_____
/_____.

Ахиралда къола темаби, тладкъала цо, клиго, лъабго ва цлциклунги куплетал хъвазе. Хъван рачларал ва рокъор хъварал кучлдузул анализ гъабула, глелел глеларел рахъал рихъизарула, заглипал баклал къачлазе малъула, цинги творчествоялъул тетрадазда хъвала.

Лъималаз кучлдул хъвазе бегъула жидеого бокъарал темабаздаги, муглалимас къуразда рекъонги. Мисалиял темаби:

«Их бачлана», «Ихдалил глаламатал», «Хасалил ццин бахъана», «Огъ лязат! Глазу бана», «Хланчи ракъун руго», «Макказ гъарулеб

буго», «Щай къадако гџоулеб», «Хџелкил макъу», «Къощ» /Дир хлама/, «Хъахлаб бурутџ», «Дир хвалченчи» /Дегџен», «Булбулалъул бакънал» «Милъиршаби рачџана», «Мукъур сурмияю микки», «Чаргъеду», «Къватџул гъой», «Катитџинчџ», «Лачен», Цџум», «Гурцџ», «Дир гъитџинай яц» /Вац/, «Махил гъветџ», «Ралъдахъ», «Паркалда», «Таргъумегџер» ва гъ.ц.

Техъалда руго:

Фонетика.....	4-23
Лексика	24-31
Рагџи лъугъин	32-52
Синонимал	53-63
Рагџул битџараб ва хъвалсараб магџна	63-64
Антонимал. Омонимал	64-66
Хџарпазул хџалкџолъи (хџарпаздаџун, слогаздаџун рагџаби лъугъинари)	66-73
Росабазул цџараздасан жамагџатазул цџарал лъугъинари	74-78
Ударение — фонема	79-80
Журарал рагџабазул битџунхъвай	81-82
Суффиксаздаџун рагџилъугъин	83-88
Прилагательнаялдаги причастияздаги гъоркъоб батџалъи...	88
Магџарулалдаса гџурусалде, гџурусалдаса магџарулалде таржама гъаби	89-90
Халипабаздаса пайда боси	91-107
Кечџ херхине ругъун гъари	108-159